

Gozdarski vestnik

09/95

Ljubljana
Slovenija

Ljubljana, november 1995

VSEBINA – CONTENTS

341 Uvodnik

342 Matjaž Mikoš

Soodvisnost erozijskih pojavov v prostoru
Interdependence of Erosion Processes in Environment

352 Nevenka Bogataj

Poročilo o propadanju gozdov v letu 1995
A Report on Forest Decline Inventory in 1995

Posvetovanje Gozdarstvo in varstvo narave

360 Franc Ferlin

Strategija ohranjanja narave in varstva naravne dediščine v gozdu in gozdnem prostoru v skladu z Zakonom o gozdovih in s predlogom Programa (trajnostnega) razvoja gozdov v Sloveniji

A Strategy of Nature Conservation and the Protection of Natural Heritage in the Forest and Forest Space in Accordance with the Forestry Act and the Proposal of the Program of (Long-term) Development of Forests in Slovenia

369 Boštjan Anko

Gozdarstvo – sestavni del ohranjanja narave
Forestry – a Constituent Part in the Preserving of Nature

380 Živan Veselič

Naloge javne gozdarske službe v okviru nalog varstva narave
Tasks of Public Forest Service concerning Nature Protection Issues

384 Janez Černač

Kočevski naravni park
The Kočevje National Park

393 Janez Bizjak

Gozdovi (gozdarstvo) in Triglavski narodni park
Forests (Forestry) and the Triglav National Park

396 Stane Peterlin

Varstvo narave in gozdarstvo
Nature Protection and Forestry

399 Andreas Speich

Gozdarstvo in varovanje narave – antagonizem ali sinergija
Forestry and Nature Conservation – Antagonism or Synergy

GOZDARSKI VESTNIK

SLOVENSKA STROKOVNA REVILJA ZA GOZDARSTVO
SLOVENIAN JOURNAL OF FORESTRY

Ustanovitelj in izdajatelj:

Zveza gozdarskih društev Slovenije

Uredniški svet

mag. Mitja Cimperšek, Hubert Dolinšek,
mag. Aleksander Golob, mag. Dušan Jurc,
Marko Krmecl, Iztok Koren, dr. Boštjan
Košir, Jure Marenče, Miran Orožim,
mag. Dušan Robič, Danilo Škulj

Uredniški odbor

dr. Boštjan Anko, dr. Franc Batič,
dr. Dušan Mlinšek,
mag. Živan Veselič

Odgovorni urednik

mag. Živan Veselič, dipl. inž. gozd.

Tehnični urednik

Aleksander Leben

Lektor

Darinka Petkovšek

Dokumentacijska obdelava

Teja-Cvetka Koler

Uredništvo in uprava

Editors address
SLO 61000 Ljubljana,
Večna pot 2

Žiro račun – Cur. ac.
ZDIT GL Slovenije
Ljubljana, Večna pot 2
50101-678-48407

Letno izide 10 številik
10 Issues per year

Polletna individualna naročnina 1.500 SIT
za dijake in študente 800 SIT

Polletna naročnina za delovne organizacije
8.000 SIT

Posamezna številka 500 SIT

Letna naročnina za inozemstvo 40 USD

Izhajanje revije podpirata Ministrstvo za znanost
in tehnologijo ter Ministrstvo za kmetijstvo, go-
zdarstvo in prehrano.

Na podlagi Zakona o prometnem davku (Ur. list
RS, št. 4/92) je Ministrstvo za informiranje mne-
nja, da je strokovna revija GOZDARSKI VESTNIK
proizvod informativnega značaja iz 13. točke
tarifne številke 3, za katere se plačuje davek od
prometa proizvodov po stopnji 5%.

Tisk: Tiskarna Tone Tomšič, Ljubljana

Poština plačana pri pošti 61102 Ljubljana

O prezrtih drevesnih vrstah in prezirljivo o gozdarstvu

Študijski dnevi so vselej pomemben strokovni dogodek. Pomenijo predstavitev več poglobljenih znanstvenih ali strokovnih prispevkov o izbrani temi, so priložnost, da gozdarji o njej izmenjajo mnenja, nenazadnje pa se na njih gozdarji vselej zberemo v večjem številu, kar spodbudi zavest in prispeva k temu, da se ne pozabimo.

*Študijske dneve v Dolenjskih toplicah v dneh 9. in 10. novembra 1995 je Gozdarski oddelek Biotehniške fakultete nekoliko provokativno naslovil *Prezrte drevesne vrste in jih posvetil drevesnim vrstam, ki naj bi jim zaradi njihove manjše navzočnosti v gozdovih in v absolutnem njihovega manjšega gospodarskega pomena gozdarji namenjali premalo pozornosti.**

Po vsebini prispevkov sodeč, menim, da je bilo stanje v tem pogledu predstavljeno nekoliko preveč črno. Vsaj v okolju, v katerem sem do nedavnega služboval, je bilo na primer plodonosno, pa tudi drugo redko drevje, vsa leta obravnavano s posebno pozornostjo. (Kakšna smreka preveč, če kdo tako misli, je nadomestila predvsem druge vrste.) Ne glede na ta pomislek, je odločitev, da bi s študijskimi dnevi opozorili na pomen teh manjšinskih vrst, vsekakor dobrodošla in vredna pohvale. Verjamem in upam, da je bil s tem storjen korak k naravi še bližjemu delu z gozdom.

Osebnostno se zaradi zadržanosti – aktivni udeležbi na mednarodni konferenci Varstvo narave zunaj zavarovanih območij, ki je potekala prav tiste dni v Ljubljani – študijskih dni nisem udeležil, zato sem še toliko pozorneje prebral prispevke v zborniku. Zanimivo branje v skrbno urejenem zborniku; s pripombo glede načina obravnave snovi, ki se je pri nekaterih referentih že kar udomačila: pomanjkljivosti stroke (katera pa jih nima! – zato se srečamo, da jih odpravimo) se lotevajo skoraj omalovažujoče do stroke in vseh, ki v skladu z osnovnimi načeli stroke po svojih močeh oziroma po moči, ki jim je dana, skrbijo za naše gozdove. Zborniki z gozdarskih posvetovanj postajajo že kar priročniki za nastopanje proti gozdarjem pri prizadevanju po razširjenem oziroma celovitem obravnavanju gozdnega prostora. Strateška napaka, za stroko in referente!

Urednik

Soodvisnost erozijskih pojavov v prostoru**

Interdependence of Erosion Processes in Environment

Matjaž MIKOŠ*

Izvilleček

Mikoš, M.: Soodvisnost erozijskih pojavov v prostoru. Gozdarski vestnik št. 9/1995. V slovenski, cit. lit. 14.

Prispevek poudarja pomembnost obvladovanja erozijskih pojavov v Sloveniji, ki so razširjeni na skoraj dveh tretjinah njene površine. Kratko so podane in opisane naravne danosti, pomembne za vsako resnejšo analizo ogroženosti zaradi delovanja erozijskih pojavov, to je podnebje, oblikovitost površja, kamninska sestava tal, pokrovnost tal in vodnatost. Erozijski pojavi so razdeljeni glede na prevladujoče dinamične sile narave. Poudarek je nadalje dan vodnemu režimu, njegovi povezanosti v prostoru in času. Nakazani so nekateri problemi pri človeškem poseganju v vodni režim in kratke usmeritve, ki jih moramo upoštevati pri urejanju vodnega režima.

Ključne besede: vodni režim, naravne danosti, klasifikacija erozijskih pojavov

Synopsis

Mikoš, M.: Interdependence of Erosion Processes in Environment. Gozdarski vestnik No. 9/1995. In Slovene, lit. quot. 14.

The contribution stresses the importance of erosion control in Slovenia, where erosion processes are spread over nearly two thirds of its surface. Natural conditions important for any serious analysis of endangering of environment due to erosion processes are shortly described, i.e. climate, relief morphology, lithological composition, soil cover and water abundance. Erosion processes are classified according to the prevailing dynamical forces of nature. The emphasis is further given to water regime and its link-up in environment and time. Pointed out are also some problems with human interventions into water regime and short aims to be respected when regulating water regime.

Keywords: water regime, natural conditions, classification of erosion processes

1 UVODNA RAZMIŠLJANJA

1 INTRODUCTION

Pomen gozdnega prostora v naravni in kulturni krajini je nesporen. Gozdnatost v Sloveniji narašča v zadnjih desetletjih in tako se Slovenija s preko 50%-no gozdnatostjo uvršča v sam vrh evropskih držav. Na drugi strani je za Slovenijo značilna tudi razvejana hidrografska mreža, saj jo prepreda več kot 25.000 km strug vodotokov in več kot 8.000 km hudournikov.

** Razširjeni povzetek predavanja z istim naslovom na Izobraževalnem dnevu na temo "Voda v gozdnem prostoru", ki ga je organiziralo Društvo inženirjev in tehnikov gozdarstva Posočja v Idriji dne 27. 10. 1995.

* doc. dr. Matjaž Mikoš, dipl. ing. gradb., Katedra za splošno hidrotehniko, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, Univerza v Ljubljani in Vodnogospodarski inštitut, Ljubljana, oboje Hajdrihova 28, 61000 Ljubljana

Povprečna gostota tako presega 1.5 km strug vodotokov na km² površine.

Značilna za Slovenijo je tudi relativno zmerna intenziteta erozijskih pojavov, saj se v Sloveniji povprečno letno sprošča okoli 5 milijonov m³ erozijskega drobirja, od katerega dobra polovica zastaja v povirjih. Preostanek, okoli 2.3 milijona m³, pa se iz povirij odplavlja in premešča vzdolž vodotokov. Pri tem povprečja zavajajo, saj se večina navedenih količin sprošča in odplavlja iz posameznih hudourniških območij, predvsem erozijskih žarišč globinske in tudi bočne erozije. V nekaterih od njih se povprečno letno sprošča tudi več kot 2.000 m³ erozijskega drobirja ali zemljin po km², kar za nekajkrat presega povprečno specifično sproščanje zemljin v hudourniških območjih Slovenije (500 m³/km², leto) (Pintar in Mikoš 1983).

Pri sonaravnem gospodarjenju z gozdom je potrebno poznati soodvisnosti erozijskih pojavov v prostoru nasplah in posebej v

gozdnem prostoru. Pomen gozdnega prostora za umirjanje in usmerjanje erozijskih pojavov je velik in sonaravno gospodarjenje z gozdom predstavlja pomemben člen v trajnostnem urejanju vodnega režima v prostoru nasploh (Mikoš 1994a).

2 NARAVNE DANOSTI

2 NATURAL CONDITIONS

Za razumevanje dinamike erozijskih pojavov v prostoru je najprej potrebna analiza naravnih danosti v prostoru. Takšna analiza nam omogoča prepoznati tista območja v prostoru, ki so potencialno ogrožena zaradi delovanja erozijskih pojavov. Naravne danosti, pomembne za obravnavo erozijskih pojavov, običajno delimo v pet skupin: podnebje, oblikovitost površja, kamninska sestava tal, pokrovnost tal in vodnatost (Pintar in Mikoš 1984b)

2.1 Podnebje

2.1 Climate

Med parametri podnebja so morebiti najpomembnejše padavine, predvsem njihova prostorska in časovna razporeditev. Na splošno velja pravilo, da so za erozijske pojave predvsem pomembne ekstremne vrednosti parametrov naravnih danosti in manj njihova povprečja, tudi če so rezultat dolgotrajnih opazovanj (Fazarinc in Mikoš 1992). Tako lahko za padavine rečemo, da je pomembneje poznati intenzitete kratkotrajnih nalivov, kot pa letna ali mesečna povprečja padavin. Prav intenziteta padavin poljubne povratne dobe (verjetnosti nastopanja) in trajanja, ki ustreza kritičnemu času stekanja nekega povirja, je pomemben parameter določanja površinskega odtoka iz tega povirja oziroma t.i. visoke vode.

Pri analizi podnebja je zelo pomembno poznati mikroklimatske značilnosti posameznega območja, ki se kažejo v njegovi osončenosti, prevladujočih temperaturnih nihanjih ali prevladujočih smereh vetra. Vpliven parameter podnebja je tudi snežnost. Tako povprečni datum začetka in konca neprekinjene snežne odeje določa smiselnost naložbe v gradnjo smučarskih

naprav. Različne višine snežne odeje se uporabljajo v razne namene. Maksimalna višina snežne odeje v opazovalnem obdobju, ki naj bo čim daljše, je na primer dober kazalec ogroženosti pred snežnimi plazovi in osnova za dimenzioniranje objektov za varstvo pred snežnimi plazovi.

2.2 Oblikovitost površja

2.2 Relief Morphology

Pri površju ločimo tri značilnosti njene oblikovitosti in sicer:

- orientacijo površin,
- nagib površin in
- hrapavost površin.

Tako orientacija površin predvsem določa mikroklimatske razmere, saj vpliva neposredno na osončenost neke lege in s tem tudi posredno na rastiščne pogoje, ki tako omogočajo rast določene vegetacijske združbe. Najpomembnejši parameter oblikovitosti površin je nedvomno nagib površin, ki je skupaj z absolutno nadmorsko višino edinstven kazalec potencialne ogroženosti prostora. Tako lahko že na osnovi nagiba neke površine sklepamo, ali je ta površina lahko plazovito območje, ogroženo zaradi proženja snežnih plazov. Z nagibom površin se večajo tudi erozijske sile tekočih voda in vpliv zemeljske težnosti, ki zmanjšuje odpor zrn zemljin, kar vodi v drugačne ali intenzivnejše erozijske pojave pri večjih nagibih površin. Hrapavost površin je manj vpliven parameter oblikovitosti površin, je pa pomemben pri določanju ogroženosti neke površine pred počasnim plazenjem snežne odeje in proženjem snežnih plazov. Hrapave površine delujejo stabilizirajoče na snežno odejo, medtem ko gladke površine, predvsem nevarna so strma travnata pobočja, omogočajo pogosto proženje snežnih plazov.

2.3 Kamninska sestava tal

2.3 Lithological Composition

Zemeljsko površje sestavljajo hribine, ki jih delimo na kamnine, zemljine in plodna tla (Pintar in ostali 1990). Kamnine preperevajo in razpadajo v zemljine in plodna tla. Erozijskim pojavom so predvsem pod-

vržene zemljine. Najpomembnejša lastnost zemljin, ko gre za erozijske pojave, je njihova erodibilnost, to je podvrženost erodiranju. Večja erodibilnost pomeni manjši odpor posameznega zrna zemljin dinamičnim silam voda, snega, ledu, vetra in težnosti. Zemljine odlikuje sicer cela vrsta pomembnih lastnosti, od osnovnih (poroznost, gostota, prepustnost, vodosprijemnost, vodozadrževalnost), prek posledičnih (povezanost, lepljivost, vlažnost), do odvisnih lastnosti (stabilnost, nosilnost, obstojnost, obdelovalnost, rodovitnost, uporabnost, erodibilnost). Skupen imenovalec večine lastnosti zemljin je odvisnost posamezne lastnosti od vsebnosti ali nasploh prisotnosti vode v povezavi z zrnavostjo zemljine. Z uravnavanjem odnosov voda-zemljina lahko v temeljih spremenimo lastnosti nekega zemljišča, npr. labilno v stabilno, poplavno v varno, sušno v plodno (Pintar in Mikoš 1984b).

Običajno govorimo o zrnavostnih združbah zemljin, saj je zrnavost temeljna lastnost zemljine, kadar gre za določanje podvrženosti erozijskim silam narave. Izraz združba želi tudi poudariti vzporednost z rastlinskimi združbami, npr. tipičnimi gozdnimi združbami Slovenije. Za vsako združbo, npr. predalpskega mešanega bukovega gozda, je značilna mešanica drevesnih vrst in zvrsti podrastja, ki lahko uspeva ob določenih rastiščnih pogojih (nadmorska višina, količina in razporeditev padavin, sestava tal ...). Podobno velja za zrnavostne združbe, npr. neprebranih in grobih hudourniških plavin, drobnih usedlin v zadrževalnikih voda ali ledeniških grobelj, da so nastale ob prevladujočih dinamičnih pogojih in imajo tem pogojem ustrezno zrnavostno sestavo, ki nato v veliki meri določa njihove ostale že prej omenjene lastnosti. Plodna tla kot zadnja zvrst hribin so predvsem objekt raziskovanja agronomov, čeprav so tudi plodna tla podvržena erozijskim silam, predvsem vetra in tekočih voda.

2.4 Pokrovnost tal

2.4 Soil Cover

Pokrovnost tal delimo v več zvrsti, od goličav prek tipičnih vegetacijskih zvrsti,

kot so travniki, pašniki, grmičevje, sadovnjaki, vinogradi, njive ali gozd, do krčevin (Pintar in Zemljič 1990). Sledijo rabe prostora zaradi človekove prisotnosti ali dejavnosti, kot je poselitev ali prometnice. Zadnja zvrst pokrovnosti tal pripada hidrografske mreži tekočih in stoječih voda, tudi močvirij. Predvsem je med zvrstmi pokrovnosti pomembna obraslost tal, ki uravnana zračne tokove, gibanje voda, infiltracijsko sposobnost zemljišč, stabilnost zemljišč, rastiščne pogoje ali rastlinsko zaščitenost tal. Obraslost tal pa je obenem tudi kazalec dosedanja rabe prostora in s tem kazalec mnogih biotičnih in abiotičnih pojavov, stopnje ogroženosti ali uporabnosti prostora.

Zvrsti pokrovnosti je možno določati z metodami daljinskega zaznavanja in kot take nakazujejo globalne lastnosti povirja. Tako lahko že v naprej precej dobro ocenimo, kam usmeriti morebitne raziskave terenskih razmer v povirju in kje bo težišče kasnejšega urejanja povirja.

Slika 1. Gozdni potok v povirju reke Sopot (foto avtor).

Figure 1. Forest creek in the Sopota River basin (photo author).

Pomembnejši vplivi obraslosti tal na vodni režim in erozijske pojave so predvsem:

- tvorba, obnavljanje in ohranjanje plodnih tal,

- uravnavanje lokalne klime (obnavljanje in čiščenje zraka, blaženje temperaturnih nihanj in vetrov, zasenčevanje in vplivi na soseščino),

- vplivi na snežno odejo (nalet snega z vetrom, prestrezanje, mehansko opiranje snežne odeje, zasenčenost),

- vplivi na gibanje voda in odtekanje visokih voda (prestrezanje padavin in mehansko zaviranje predvsem površinskega in tudi podpovršinskega odtoka, plemenitenje vodozadrževalne zmogljivosti, uravnavanje izhlapevanja) ter

- zaščita pred spiranjem in plazenjem zemljišč.

2.5 Vodnatost

2.5 Water Abundance

Zadnja naravna danost ne obsega pa-

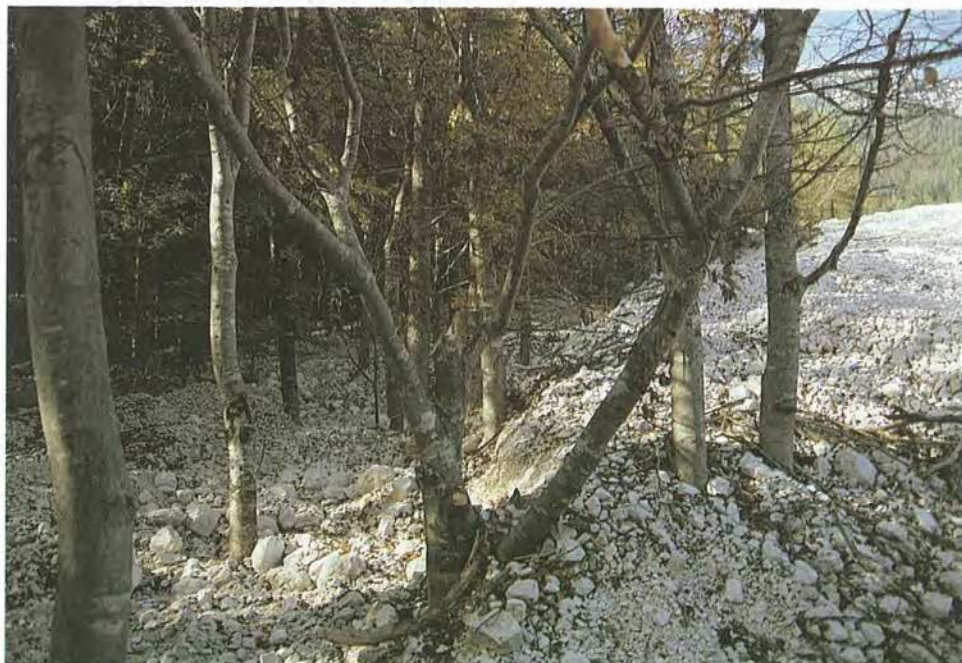
rametrov vodne bilance nekega povodja, ki so podani že med podnebnimi parametri (padavine, izhlapevanje), temveč obsega parametre odtoka voda. Predvsem gre za trajanje pretočnih hitrosti voda kot kazalca erozivnih sil tekočih voda. Le-te so izražene s pomočjo krivulj trajanja pretokov voda in metodami vrednotenja srednjih in lokalnih pretočnih hitrosti voda v hudourniških strugah in strugah dolinskih vodotokov (Mikoš 1989b, Mikoš v tisku).

3 EROZIJSKI POJAVI

3 EROSION PROCESSES

Na našem planetu delujejo eksogeni in endogeni dinamični naravni pojavi, tako da se erozijski pojavi uvrščajo ob bok tektonskim premikom ali vulkanskim izbruhom. Erozijski pojavi v svoji preprosti obliki posledica delovanja eksogenih naravnih sil vetra, vode, snega, ledu, težnosti in temperaturnih nihanj vsled delovanja sončnih žarkov na zemeljsko površje. Posledica je

Slika 2. Prodinate hudourniške naplavine v gozdu – hudournik Črlovec v dolini Vrat (foto avtor).
Figure 2. Torrential gravel deposits in forest - the Črlovec Torrent in the Vrata valley (photo author).

nižanje zemeljskega površja, ki se včasih prikazuje v povprečnem znižanju neke površine v 1000 letih. Če privzamemo, da je v Sloveniji povprečno letno odplavljanje zemljin iz povirij in njihovo premeščanje vzdolž vodotokov okoli 270 m³ na km² površine in leto, potem tej količini ustreza znižanje površine v povprečju za 270 mm v 1000 letih. Ker se seveda površina ne niža enakomerno, tako izračunano povprečje prej zavaja oziroma je lahko le orientacijska primerjava intenzitete erozijskih pojavov med posameznimi področji ali podnebjii.

Za uspešno spremljanje in obvladovanje erozijskih pojavov je najprej potrebna neka njihova enotna klasifikacija. Pogosto se uporablja delitev erozijskih pojavov glede na vzrok njihovega nastanka, to je glede na prevladujoče dinamične sile narave, ki erodirajo zemeljsko površje in premeščajo zemljine. Tako poznamo naslednje vrste erozijskih pojavov (Pintar in Mikoš 1983):

- pojavi kemičnega, biološkega in fizikalnega preperevanja,
- vetrna erozija,
- snežna erozija,
- ledeniška erozija,
- vodna erozija,
- plazna erozija in
- podorna erozija.

Ker se dinamične sile narave medsebojno prepletajo, pogosto nastopijo tudi mešane oblike erozijskih pojavov. Posledica delovanja erozijskih pojavov je torej sproščanje, odplavljanje, premeščanje in odlaganje erozijskega drobirja. Ko erozijski drobir ali sproščene zemljine dosežejo struge vodotokov, jih poimenujemo plavine. Plavine se premeščajo po dnu kot rinjene plavine ali skupaj z vodnim tokom kot lebdeče plavine, dokler se ne odložijo in tako tvorijo odkladnine. Zrnavostna sestava odkladnin je določena z izvornimi tipi kamnin, intenziteto na njih delujočih dinamičnih erozijskih sil v času premeščanja in prevladujočimi pogoji odkladanja. Kot vidimo, je za delovanje erozijskih pojavov značilno, da lahko območje njihovega delovanja razdelimo na tri ločena območja: območje nastanka ali sproščanja, območje premeščanja ali spreminjanja ter območje odlaganja ali zastajanja. Takšna delitev je

pomembna ne samo za razumevanje dinamike erozijskih pojavov, temveč tudi za pravilno izbiro in dimenzioniranje varovalnih in zaščitnih objektov. Le-ti so lahko tehnološko ali inženirsko popolnoma v redu, vendar ne služijo svojemu namenu, če so postavljeni na napačno mesto in zato dimenzionirani na napačnih zasnovah. Zaradi tega je toliko bolj pomembno pri urejanju vodnega režima nasplah in še posebej pri urejanju povirij poznavanje dejanskih razmer in ne le tehnologije gradnje.

4 VODNI REŽIM

4 WATER REGIME

4.1 Povezanost vodnega režima

4.1 Link-up of Water Regime

Vodni režim lahko opišemo kot količinsko in kakovostno gibanje vode v prostoru in času. Pomembna naloga urejanja vodnega režima je uravnavanje odtokov voda, ki naj bo optimalno tako za vodni prostor kot za človeka. S temi nalogami se ukvarja varstvo pred škodljivim delovanjem voda. Prehitro odtekanje voda siromaši vodnatost območja, voda se ne pretaka skozi podtalje, kjer bi se očistila in mineralizirala. Tako na eni strani visoka voda hitro odteče in na svoji poti povzroča škodo, na drugi strani pa so nizki pretoki dodatno osiromašeni in pogosto ne dopuščajo nikakršnih odvzemov voda, npr. za energetske izrabo, saj bi bil s tem ogrožen biološki minimum v vodotoku.

Povezanost vodnega režima se nadalje kaže v pomenu dinamičnega pojava sproščanja, spiranja, odplavljanja, premeščanja in odlaganja plavin v vodotokih na vodni režim (Mikoš 1989a). Kakršnokoli prekinjanje normalnega dotoka plavin iz zaledij v dolinske vodotoke onemogoča vzpostavljane naravnega ravnovesja strug. Leto sloni na izenačitvi premestitvene zmogljivosti vodnih tokov za premeščanje plavin z dotokom plavin, tako količinsko kot tudi zrnavostno. Prekinjen dotok plavin ali dotok plavin neustrezne zrnavostne sestave iz povirij voda vodi k delno in popolnoma nezasičenim vodnim tokovom, ko se relativno ravnovesje posteljic dna strug

vodotokov ne more več doseči in je potrebno dna strug vodotokov umetno stabilizirati, da se ne bi pretirano poglobljala.

Obenem prekinitev dotoka plavin iz zaledij onemogoča stalno in zmerno obnavljanje dna strug vodotokov, kar zmanjšuje njihovo samočistilno sposobnost. Le-ta postaja vse bolj upoštevanja vredna lastnost. Naši vodotoki so že precej onesnaženi, tako da zaščita voda poleg ukrepov preprečevanja neposrednega in posrednega onesnaževanja tekočih in stoječih površinskih ter podzemnih voda računa prav na samočistilno sposobnost tekočih pa tudi podzemnih voda.

Pri tem je pomembna tudi dinamična povezava površinskih in podzemnih voda. Na eni strani se površinske vode pretakajo v podtalje in napajajo podtalnico, ki je glavni vir pitne vode v velikem delu Slovenije. Obratno pa se podzemne vode lahko drenirajo v površinske vode in vodotok tako osušuje okoliški vodni svet ob njem. Stalna povezava površinskih in podzemnih voda je obenem še posebej pomembna za obstanek in razvoj vodnih in obvodnih biotopov. Vse pogosteje prihaja v vodotokih do kolkacije ali zamuljive dna struge, ki preprečuje pretakanje podzemnih in površinskih voda. Glavni vzrok zamuljevanja je dotok prevelikih količin drobnozrnatih plavin, ki se nato odlagajo v dnu. Pojav zamuljevanja ni enkratni, je pa lahko napredujoč, če se dno zamuljene struge ne obnavlja, in zamuljena plast vsaj občasno ne spere.

4.2 Problemi pri poseganju v vodni režim

4.2 Problems when intervening into Water Regime

Raba prostora se ob vsesplošnem in relativno hitrem družbeno gospodarskem razvoju vse bolj intenzivira in posega tudi v predele, ki so bili dosedaj puščeni ob strani. Razvoj v preteklosti je pripeljal do številnih posegov v vodni režim (Pintar in Mikoš 1983, Mikoš 1989a). Taki posegi so:

- zadrževalniki plavin in voda,
- hidroelektrarne in male hidroelektrarne,
- odvzemanje voda in divje robkanje,
- obzidavanje in utesnjevanje strug

- hidromelioracije močvirnega obvodnega sveta,

- in podobno.

Pogosto se je urejanje vodnega režima usmerilo v investicijsko gradnjo posameznih objektov ali naprav in premalo v stalno in redno vzdrževanje. Obenem je značilnost zadnjega časa tudi vse bolj:

- intenzivna in neprimerna raba prostora,

- slabljenje in ponekod odmiranje rastlinske odeje, predvsem prizadetost gozdov,

- zanemarjanje hribskih in gorskih območij, to je ravno območij pogosto labilnega ravnovesja po človeku preoblikovane krajine,

- in se bi lahko naštevali.

Prej omenjeno stanje vse bolj vodi v:

- povečan in skoncentriran površinski odtok voda,

- povečano površinsko sproščanje in spiranje razrahljanih zemljin,

- prekinjen normalni dotok in pretok plavin,

Z že omenjenimi posledicami za vodni režim, naravo in krajino ter s tem posredno za človeka.

Svoje bo v bližnji prihodnosti dodal še efekt tople grede kot posledica globalnih podnebnih sprememb. Nekateri scenariji napovedujejo pogostejše suše, intenzivnejše nalive velikih intenzitet ter drugačno razmerje med umirjenimi erozijskimi pojavi in enkratnimi sporadičnimi erozijskimi pojavi. Le-ti lahko presežejo intenziteto umirjenih erozijskih pojavov tudi za magnitudo in več. Tako lahko enkratni udori plavin iz povirij dosežejo večkratne povprečne letne količine dotekajočih plavin. To dejstvo zelo otežkoča inženirsko reševanje erozijske problematike, saj pogosto sporadičnih pojavov ne moremo obvladovati in predstavljajo latentno nevarnost za prostor v precejšnjem delu Slovenije.

4.3 Usmeritve pri urejanju vodnega režima

4.3 Aims of Water Regime Regulations

Pri načrtovanju in izvajanju ukrepov urejanja vodnega režima je nujno upoštevati naravo erozijskih pojavov. Prednost pri urejanju morajo dobiti bolj intenzivni in

pogosteje nastopajoči pojavi, ki bolj ogrožajo prostor. Pri tem je potrebno načrtovane ukrepe obravnavati dinamično in ne statično. Predvsem je potrebno objekte in naprave dimenzionirati na dinamične obremenitve in ob tem upoštevati nezanesljivost izhodiščnih osnov. V naravi se pogosto pojavov ne da vrednotiti z natančnimi vrednostmi temveč veliko bolj z velikostnimi razredi oziroma verjetnostjo ali pogostostjo njihovega nastopanja. To pa pomeni, da obstaja določena verjetnost, da bo objekt ali naprava morala prenesti tudi večje obremenitve od tistih v postopku dimenzioniranja. Zato je potrebno načrto-

Slika 4. Zemeljski usad v povirju hudournika Belca v Zgornjesavski dolini (foto Franci Rojnik, Vodnogospodarski inštitut, Ljubljana).

Figure 4. Slope failure in the watersheds of the Belca Torrent in the Upper Sava Valley (photo Franci Rojnik, Water Management Institute, Ljubljana).

Slika 3. Prodnate naplavine v gozdu-Tamar v Julijskih Alpah (foto Franci Rojnik, VGI, Ljubljana).

Figure 3. Gravel deposits in forest - Tamar in the Julian Alps (photo Franci Rojnik, VGI, Ljubljana).

vati in iskati take tehnične rešitve, kjer izbran objekt tudi ob večjih obremenitvah ne odpove takoj in popolnoma. Kot klasičen primer tega pristopa lahko omenimo kaštne zgradbe ali uporabo žičnih košar, ki zagotavljajo podajnost opornega ali podpornega objekta, ki se lahko vsaj do določene mere prilagaja pomikom zaledja. Rešitve pri urejanju vodnega režima moramo torej iskati ob upoštevanju dinamike in spremenljivosti robnih pogojev.

Naslednji pomemben parameter pri iskanju ustreznih rešitev je upoštevanje trajnostnega razvoja ter zahtev varstva narave in nege krajine. V sedanjem času tako postajajo ekološke zahteve vse pomembnejše in se vgrajujejo v sonaravne ureditve

Slika 5. Sistem zaplavni pregrad v hudourniku Belca v Zgornjesavski dolini (foto Franci Rojnik, Vodnogospodarski inštitut, Ljubljana).

Figure 5. Check dams in the Belca Torrent in the Upper Sava Valley (photo Franci Rojnik, Water Management Institute, Ljubljana).

Slika 6. Zemeljski usad v povirju reke Sopote (foto avtor).

Figure 6. Slope failure in the Sopota River basin (photo author).

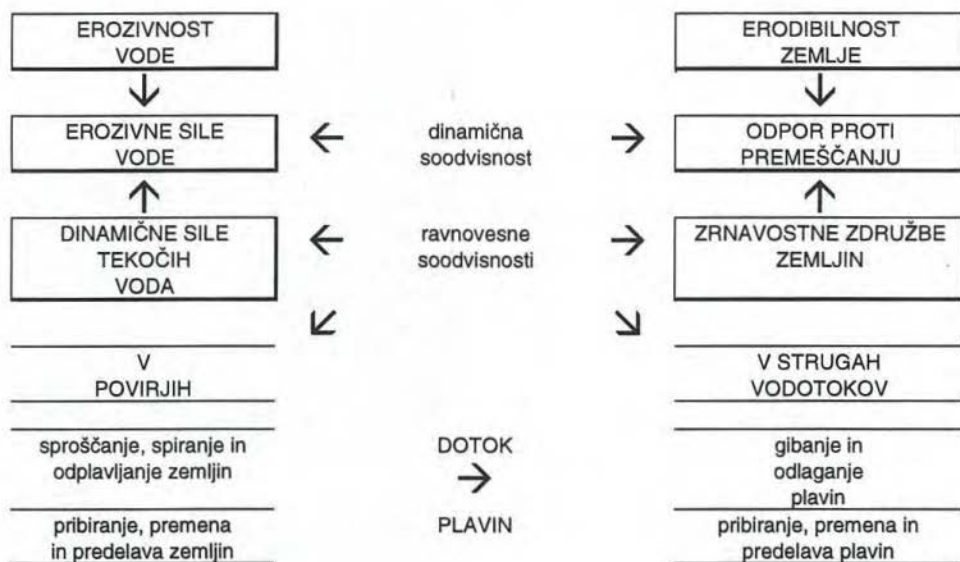

Diagram 1: **Dinamika vodne erozije.**
 Diagramm 1: *Dynamics of water erosion.*

vodotokov. Pri tem ne gre pozabiti, da v območju intenzivnih dinamičnih obremenitev seveda izbira "mehkih" rešitev ni ravno velika in se mora še vedno pogosto uporabljati klasične materiale, kot so kamen, les in beton. V nižinskih vodotokih, kjer so dinamične sile voda bistveno bolj umirjene, je uporaba živih gradiv in sonaravna ureditev vodotoka dosti bolj sprejemljiva z inženirskega stališča zagotavljanja protipoplavne varnosti ali relativnega ravnovesja vodotoka. Zanimariti tudi ne smemo dejstva, da sonaravne ureditve zahtevajo več prostora. V preteklosti je ta prostor vodam že pripadal, sedaj jim ga vračamo in temu rečemo sonaravna ureditev. Vrednotenje erozijskih pojavov v sonaravno urejenih vodotokih je z inženirskega vidika izziv in zahteva poglobljeno znanje, predvsem rečne morfologije in rečne hidravlike.

V vsakem primeru še naprej velja, da je potrebno pri urejanju vodnega režima zagotoviti gospodarnost in upravičenost vlaganj. Problem pri tem predstavljajo ekološke, krajinske in sociološke funkcije vodnega režima, ki se le težko finančno vrednotijo. Nadalje je potrebno za traj-

nostno urejanje vodnega režima zagotoviti ustrezno organizacijsko strukturo nosilcev urejanja, predvsem vodarjev in njihovo tesno sodelovanje z ostalimi temeljnimi nosilci urejanja prostora, predvsem gozdarji, kmetijci in urejevalci krajine. Le-ti urejajo naravne danosti, katerim se morajo prilagoditi uporabniki prostora, kot so npr. urbanisti, ki načrtujejo prostorski razvoj in usklajujejo rabe prostora. Sama organizacijska struktura ne pomeni nič brez stabilnega vira financiranja ob spoštovanju lokalnih interesov. Ob konkretnem urejanju je predvsem pomembno zaporedje izvajanja ureditvenih ukrepov in del, pri čemer naj imajo prednost pri izvajanju tista območja, kjer je večja osredotočenost erozijskih pojavov in hitrejše njihovo napredovanje, večja ogroženost prostora, krajinskih in kulturnih vrednot ter kadar gre za večnamensko rabo prostora.

LITERATURA

1. Fazarinc, R., Mikoš, M., 1992. Feststoffmobilisierung als Folge extremer Niederschläge in Slowenien. Mednarodni simpozij INTERPRAEVENT

1992, Bern, Švica, Zbornik del, 1, s. 377-388.

2. Mikoš, M., 1989a. Urejanje hribovskih vodotokov. Acta hydrotechnica, Laboratorij za mehniko tekočin, Univerza v Ljubljani, let. 7, št. 6, 84 s.

3. Mikoš, M., 1989b. Metode vrednotenja srednjih pretočnih hitrosti v naravnih vodotokih. Gradbeni vestnik, 38, 1/2, s. 16-23.

4. Mikoš, M., 1994a. Pomen eksperimentalnih povodij za ugotavljanje vplivov gozda na vodni režim. - Gozd in voda, Oddelek za gozdarstvo Biotehniške fakultete, Univerza v Ljubljani, s. 51-60.

5. Mikoš, M., 1994b. Erozijska v Sloveniji (1). Tudi sonaravno urejanje vodotokov mora upoštevati zakonitosti premeščanja plavin. DELO, Priloga Znanost za razvoj, Ljubljana, 12.10.1994, s. 14

6. Mikoš, M., 1994c. Erozijska v Sloveniji (2). Za zmanjševanje posledic erozije so potrebne izkušnje in znanje. DELO, Priloga Znanost za razvoj, Ljubljana, 19.10.1994, s. 6

7. Mikoš, M., v tisku. Vrednotenje pretočnih hitrosti voda v strmih hudourniških strugah. Gradbeni vestnik (sprejeto v objavo)

8. Mikoš, M., Colarič, O., 1987. Presoja zaprojevanja HE Doblar 1938-1982. Poročilo Vodnogospodarskega inštituta, C-640, Ljubljana, 37 s.

9. Pintar, J., Fazarinc, R., Mikoš, M., Zemljič, M., 1990. Kvalitativna in kvantitativna razdelava lastnosti za Slovenijo značilnih hribin. - Poročilo o

delu na projektnem sklopu Raziskava temeljnih lastnosti zemljin in vplivnih parametrov v odnosu "voda-zemlja", Vodnogospodarski inštitut, Ljubljana, 57 s. in priloge

10. Pintar, J., Mikoš, M., 1983. Izdelava smernic in normativov z globalno usmeritvijo urejanja po ekosistemih, pojavnostih in ekološki primernosti ter načinov gospodarjenja s povirji voda. - Poročilo Vodnogospodarskega inštituta, C-432, Ljubljana, 133 s.

11. Pintar, J., Mikoš, M., 1984a. Povzetek dosedaj opravljenih del s področja urejanja snežnih plazov za potrebe operativne hudourniške dejavnosti. Poročilo Vodnogospodarskega inštituta, C-439, Ljubljana, 90 s.

12. Pintar, J., Mikoš, M., 1984b. Zugang zu der langfristigen Planung der Bewirtschaftung von Wassereinzugsgebiete. Mednarodni simpozij INTERPRAEVENT 1984, Beljak, Avstrija, Zbornik del, 3, s. 205-220.

13. Pintar, J., Mikoš, M., Šolar, M., 1989. Ureditvene zasnove območja Sopot. Poročilo Vodnogospodarskega inštituta, C-539, Ljubljana, 100 s.

14. Pintar, J., Zemljič, M., 1990. Kvalitativna in kvantitativna razdelava hidroloških lastnosti raznih tipov pokrovnosti površin - rastlinske odeje. - Poročilo o delu na projektnem sklopu Raziskava temeljnih lastnosti zemljin in vplivnih parametrov v odnosu "voda-zemlja", Vodnogospodarski inštitut, Ljubljana, 35 s. in priloge

Slika 7: Primer uspešne utrditve brežine pri gradnji gozdne ceste (foto: mag. Robert Robek).

Figure 7: An example of successful stabilization of slope at forest road construction (photo: mag. Robert Robek).

Poročilo o popisu propadanja gozdov v letu 1995

A Report on Forest Decline Inventory in 1995

Nevenka BOGATAJ*

Izvleček

Bogataj, N.: Poročilo o popisu propadanja gozdov v letu 1995. Gozdarski vestnik št. 9/1995. V slovenščini s povzetkom v angleščini, cit. lit. 1.

V Sloveniji poteka že od leta 1985 na vzorčni mreži na ravni države redna inventarizacija poškodovanosti gozdnega drevja. V letu 1995 je bila inventura ponovljena na gostejši mreži 4x4km, ki zajema 712 vzorčnih traktov. V prispevku je prikazana metodologija in organizacija dela pri izvedbi inventure, predstavljeno je stanje in trendi osutosti gozdnega drevja v primerjavi z rezultati enakih inventur v nekaterih bližnjih državah.

Ključne besede: zdravstveno stanje gozdov, inventura poškodovanosti gozdov, osutost gozdnega drevja.

Synopsis

Bogataj, N.: A Report on Forest Decline Inventory in 1995. Gozdarski vestnik No. 9/1995. In Slovene with a summary in English, lit. quot. 1.

A regular inventory of damaged forest trees has been going on on state level in Slovenia since 1985 in a sample network. In 1995 the inventory was repeated in a more dense network of 4 x 4km, comprising 712 sample tracts. The article presents the methodology and organization of work in the carrying out of the inventory, with the most important results being presented, the trends of forest tree damage established and the inventory results compared with those of similar inventories in some of the neighbouring countries.

Key words: forests' health condition, forest decline inventory, forest tree defoliation.

1 UVOD

1 INTRODUCTION

Gozdarski inštitut Slovenije (v nadaljevanju GIS) se ukvarja s problematiko propadanja gozdov že dve desetletji. Prvotno so bile evidentirane poškodbe gozdov zaradi imisij na lokalnih ravneh, od leta 1985 pa poteka redna inventarizacija poškodovanosti gozdnih dreves na državnih ravni ter druge raziskave motenj v gozdnem prostoru. V sodelovanju z Zavodom za gozdove Slovenije je bila letos izvedena že osma nacionalna inventura poškodovanosti gozdnih dreves in podatkov o gozdnem prostoru oziroma četrta na mreži gostote 4x4 km. Osnovne ugotovitve preliminarnih analiz so bile javnosti predstavljene 6. oktobra na novinarski konferenci v okviru Festivala znanosti. V nekoliko razširjeni obliki jih predstavljamo strokovni javnosti v nadaljevanju, podrobnejša analiza podatkov, ki bo vključevala

tudi analize vzrokov poškodb, pa bo predstavljena v posebni publikaciji.

2 METODA IN ORGANIZACIJA DELA

2 WORK METHOD AND ORGANIZATION

Terenski podatki so bili zbrani z metodo dvostopenjskega vzorčenja v traktih. Kriterij izbora primarnih vzorčnih enot je bila lega presečišča 4x4 km mreže Gauss-Krugerjevega koordinatnega sistema v gozdu. Metodologija izbora sekundarnih vzorčnih enot oz. ploskev in dreves na ploskvah je ustaljena in predstavljena v novem priručniku (Kovač s sodelavci, 1995). Glede na prejšnje popise pa je bil nekoliko spremenjen izbor in način evidentiranja znakov:

- nekateri znaki drevesa so opuščeni,
- spremenjen je način evidentiranja nekaterih rastiščnih znakov (npr. ekspozicija, naklon),
- dodani so znaki, s katerimi bo omogočeno celovitejše vrednotenje gozdnega prostora in njegovih funkcij (kamnitost, pH

* N. B., dipl. inž. gozd., Gozdarski inštitut Slovenije, 61000 Ljubljana, Večna pot 83, SLO

tal, mešanost sestoja, nastanek sestoja, pomlajevanje, objedanje, temeljnica, nekateri kazalci gozdnega okolja, npr. število medonosnih vrst, podrtice, vodni viri, erozija, objekti itd.)

Vsebinska razširitev ponavljajoče se inventure je razvidna tudi iz njenega preimenovanja v "Monitoring gozdnih ekosistemov". Desetletna serija podatkov za nacionalni gozdni prostor torej ni namenjena le ocenjevanju zdravstvenega stanja sestojev temveč tudi kakovostnejšemu načrtovanju razvoja gozdov, varstvu in zaščiti gozdnega okolja, izpolnjevanju mednarodnih obveznosti države in podrobnejšim raziskavam.

Popis je bil izveden v predvidenem roku, ko je v pretežni večini Slovenije vrhunec vegetacijske sezone. Za finančno kritje projekta je poskrbelo Ministrstvo za kmetijstvo in gozdarstvo, izvajalce GIS in Zavodu za gozdove Slovenije pa se je letos pridružil tudi Zavod za statistiko, ki je izvedel prepis podatkov z obrazcev v datoteko. Potek dela je predstavljen na Sliki 1. V različnih fazah dela ugotovljene nepravilnosti povzročajo dodatno porabo časa, a bistveno ne vplivajo na rezultate.

2.1 Obseg dela

2.1 Work Scope

V gozdu je 712 traktov. To število v prejšnjih popisih ni bilo enako, ker so bili tedaj nekateri trakti izpuščeni ali premaknjeni, leta 1987 pa so bili opazovani tudi trakti na 4x2 km mreži. Izmed 712 traktov je 8 traktov nedostopnih, 20 traktov v podmerskem gozdu, na 2 traktih so bila posekana vsa drevesa, na 18 traktih pa je bila popisana le posamezna ploskev. Vsa drevesa so bila popisana na 664 traktih. Skupno je bilo popisanih več kot 16 000 dreves. Inventura je bila izvedena med 10. julijem in 29. avgustom z dvočlanskimi ekipami, v katerih je bil vodja diplomiran inženir gozdarstva. Sodelovalo je 28 vodij ekip, od katerih jih je le nekaj že sodelovalo v prejšnjih popisih (Slovenj Gradec, Novo mesto, Tolmin in Bled). Kakovost dela smo poskusili zagotoviti z podrobnimi navodili pred začetkom dela (Priročnik, tridnevni seminar) in s kontrolo izvedbe. Terenska

kontrola je bila izvedena z dvema neodvisnima ekipama na 52 traktih. Ocena skupne porabe časa je 924 delovnih dni.

Preglednica 1: Obseg dela na 4 km mreži

Table 1: Work scope in a network of 4 x 4 km

Leto Year	Št. traktov No. of tracts*	Št. dreves No. of trees
1985	1207	24832
1987	1151	25008
1991	549	13176
1995	712	16169

*Opomba: Trakt je primarna enota vzorčenja
Note: Tract - a primary sample unit

3 REZULTATI MONITORINGA GOZDNIH EKOSISTEMOV 1995

3 THE RESULTS OF FOREST ECOSYSTEM MONITORING IN 1995

3.1 Zdravstveno stanje sestojev

3.1 Forest Stands' Health Condition

V letu 1995 je srednja osutost slovenskega gozda 21 %. Vseh očitno poškodovanih dreves (z osutostjo > 25%) je 22%. Očitno poškodovanih je 14 % listavcev in 26 % iglavcev. Najbolj prizadete drevesne vrste so med iglavci jelka (*Abies alba*), bor (*Pinus sp.*) in smreka (*Picea abies*), med listavci pa hrast (*Quercus sp.*) in domači kostanj (*Castanea sativa*) (Slika 2).

Starejše drevje je bolj osuto kot mlajše drevje, raznodobni sestoji in čisti debeljaki bolj kot drogovnjaki.

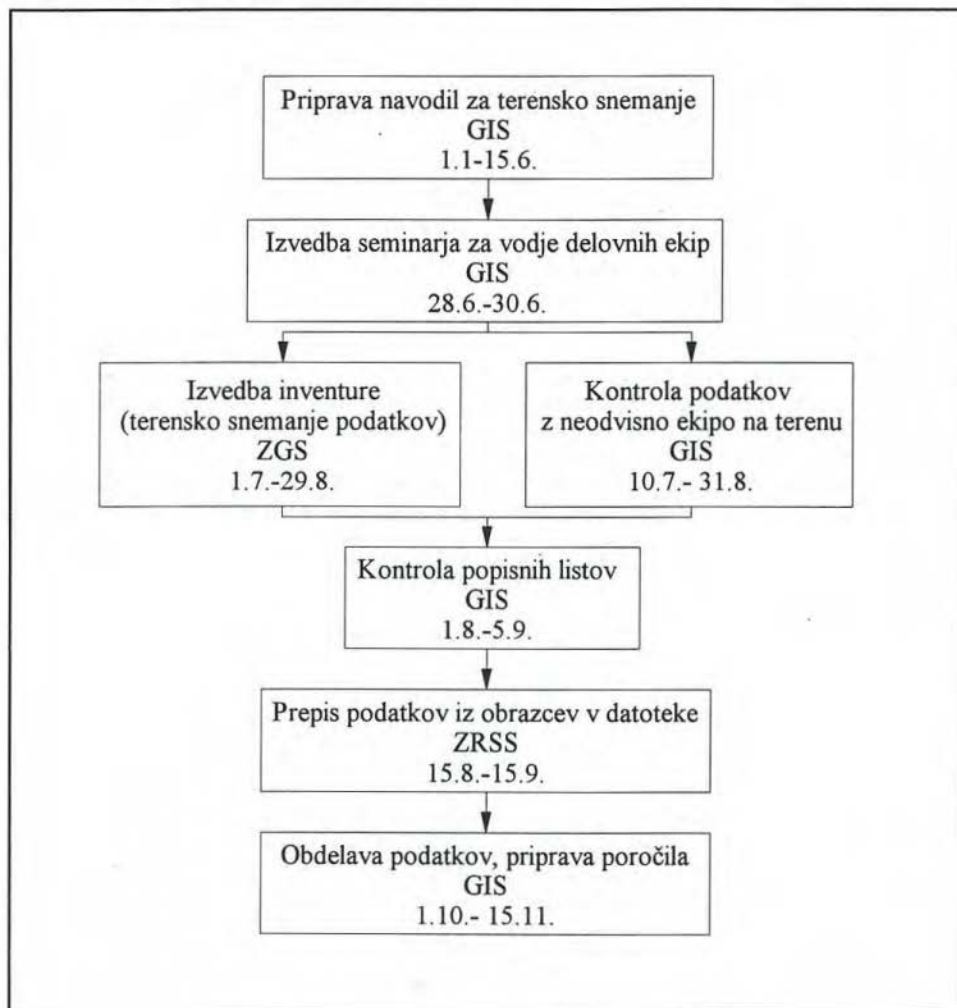
3.2 Primerjava stanja s preteklimi leti

3.2 A Comparison of the Situation with Previous Years

Stanje gozdov se je glede na stanje leta 1991 poslabšalo (Slika 4). Zmanjšuje se delež neosutega drevja, kar je posebno izrazito pri listavcih. Neosutih je več listavcev kot iglavcev, kar je splošna ugotovitev vseh naših in tujih inventur. Enako razmerje ostaja tudi v razredu rahlo osutih

Slika 1: Shema poteka dela monitoringa gozdnih ekosistemov 1995

Figure 1: The outline plan of work procedure in forest ecosystem monitoring

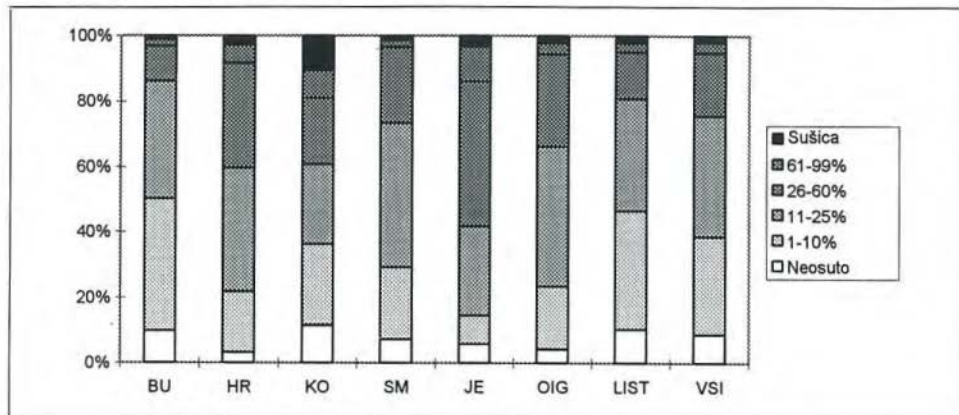

dreves (1-10%), toda razlika je bistveno manjša kot pri neosutih drevesih. Delež listavcev v tem razredu po letu 1987 stalno narašča, česar za iglavce ne moremo trditi.

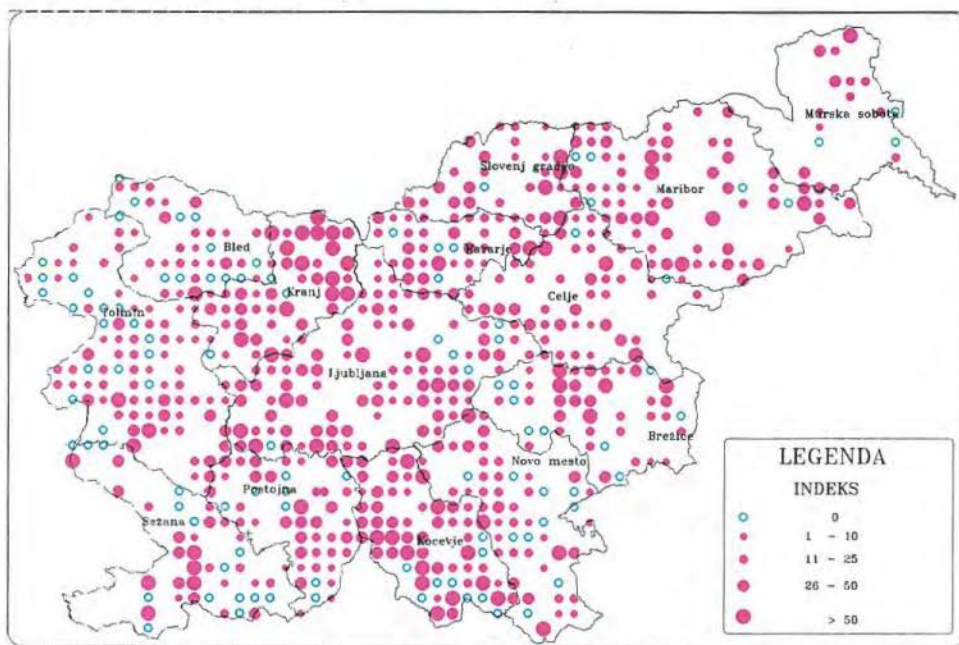
Tudi v razredu med 11% in 25% osutostjo prevladujejo iglavci. Očiten je relativno nizek delež listavcev v tem razredu in njihov neprekinjen trend povečevanja. Drevesa, ki so osuta nad 25%, imenujemo očitno osuta drevesa. Njihov delež se

zmanjšuje, k čemur prispevajo predvsem iglavci. Delež listavcev v tem razredu je izjemno majhen in kaže rahlo tendenco povečevanja. Izrazito povečevanje deleža očitno osutih dreves je ugotovljeno za hraste in bukev. Delež močno prizadetega drevja (med 61% in 99%) pa je vsa leta zelo podoben in nizek. Zaradi vpliva sanitarnih sečenj na delež dreves v tem razredu, podatka ne moremo uporabiti brez pridržkov.

Slika 2: Osutost gozdnega drevja leta 1995 kot delež dreves v razredu osutosti
 Figure 2: Defoliation of forest trees in 1995 as expressed in tree share by defoliation classes

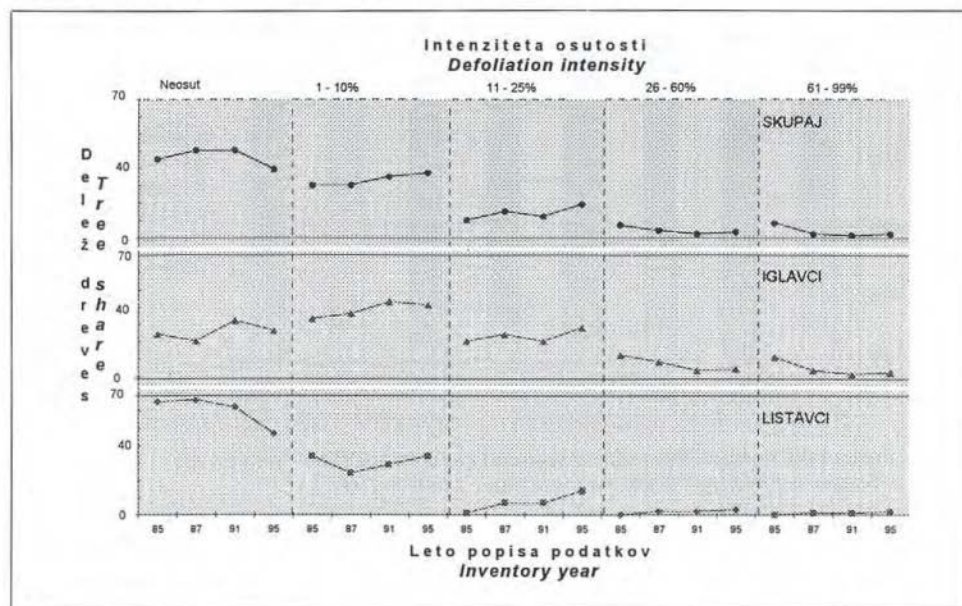

Slika 3: Prostorska porazdelitev poškodovanosti gozdnih sestojev - stanje 1995
 Figure 3: Spatial distribution of forest stand damage - situation 1995

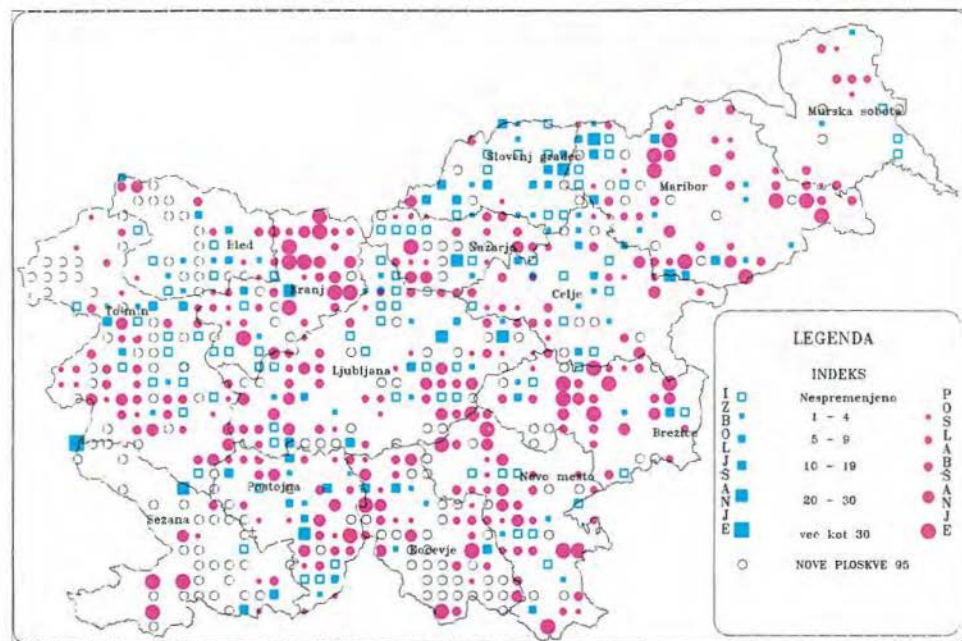

Opomba: Indeks je delež dreves v traktu, ki so osuta več kot 25%
 Note: The index is the share of the trees in a tract which are defoliated more than 25%.

Slika 4: Trendi osutosti gozdnega drevja v desetletju 1985-1995
 Figure 4: Trends in forest tree defoliation in the decade 1985 - 1995

Slika 5: Prostorski prikaz trendov osutosti 1991-1995
 Figure 5: Spatial presentation of defoliation trends from 1991 - 1995

V primerjavi z prejšnjim popisom pred štirimi leti kaže poslabšanje stanja bistveno več traktov kot njegovo izboljšanje. Najbolj se je stanje poslabšalo v severnem delu kranjske območne enote. Očitno se je osutost povečala tudi na območjih z večjim deležem listavcev (Novo mesto, Brežice) ter v kočevski in mariborski območni enoti. Relativno stabilno stanje glede na leto 1991 kažejo območne enote Tolmin in Bled. Izboljšanje je bilo ugotovljeno na zahodnih obronkih Pohorja in v Mežiški dolini, posamično pa tudi drugod. Ponekod je bilo izrazito izboljšanje ugotovljeno v neposredni sosesčini izrazitega poslabšanja (Kranj, Maribor, Kočevje), kar onemogoča poenostavljene razlage vzrokov osutosti gozdnega drevja.

3.3 Primerjava stanja s soslednjimi in nekaterimi drugimi evropskimi državami

3.3 A Comparison with the Neighbouring and Nearby Countries

Slovenski podatki za leto 1995 kažejo podobno stanje, kot ga za leto 1994 kažejo podatki švicarske inventure in kot je bilo ugotovljeno tudi na Madžarskem in v Nemčiji. V Italiji je drevje v povprečju manj osuto kot pri nas, na Hrvaškem pa v povprečju precej bolj. Povprečni delež očitno poškodovanih dreves v Evropi je višji - 26% (28% iglavcev in 24% listavcev), med vsemi drevesnimi vrstami pa so najbolj prizadeti hrasti (*Quercus* sp. 32%) in jelka (*Abies* sp. 33%). Relativne razlike med leti v Evropi nakazujejo izrazito poslab-

ševanje predvsem v mediteranskih državah (Forest Condition in Europe 1995, Annex II-5). Trendi niso enotni, osutost gozdnega drevja se večinoma povečuje (npr. Italija, Španija, Češka, Švica, Hrvaška, Švedska), ponekod zmanjšuje (Avstrija) oziroma ostaja stabilna (Francija, Finska).

4 ZAKLJUČEK

4 CONCLUSION

Nacionalna terestrična inventura poškodovanosti gozda in gozdnih ekosistemov je finančno, organizacijsko in izvedbeno izjemno zahteven projekt, ki služi temeljnim odločitvam na nacionalni ravni in osnovnim usmeritvam načrtovanja na območnem nivoju. Rezultati bodo dokončni in podrobneje razčlenjeni v posebni publikaciji.

Osutost gozdnih dreves se je povečala, izraziteje listavcev. V povprečju ostajajo iglavci še vedno bolj prizadeti od listavcev. Med drevesnimi vrstami so najbolj prizadete drevesne vrste jelka, hrast in domači kostanj. Kostanjev rak očitno še vedno redči populacijo te drevesne vrste, vzrokov za stanje drugih drevesnih vrst pa tudi v Evropi ne znajo razložiti le s posamičnim prevladujočim dejavnikom. Očitne spremembe so bile ugotovljene zlasti na tistih območjih, ki doslej niso bila tako prizadeta (Kočevje, Novo mesto), hkrati pa ostaja osutost visoka na vseh doslej izrazito prizadetih območjih (Kranj, Celje, Nazarje). V primerjavi z drugimi evropskimi državami je z osutostjo izražena poškodovanost slovenskega gozda nižja, kar nas

Preglednica 2: Primerjava indeksov osutosti z nekaterimi državami

Table 2: A comparison of defoliation index with some countries

	Slovenija 95	Avstrija 94	Italija 94	Madžarska 94	Hrvaška 94	Nemčija 94	Švica 94
Vsa drevesa <i>All trees</i>	22.4	7.8	19.5	21.7	28.8	24.4	22.6
Iglavci <i>Coniferous trees</i>	26.3	7.9	15.0	21.2	39.3	21.6	26.0
Listavci <i>Deciduous trees</i>	14.8	7.4	20.7	21.8	26.4	30.1	16.2

Opomba: Indeks je delež dreves v traktu, ki so osuta več kot 25%.

Note: The index is the share of the trees in a tract which are defoliated more than 25%.

Primer smreke, ki jo že štejemo za huje poškodovano – 25% osutost (foto: Nevenka Bogataj).
Norway Spruce that is defoliated 25% (photo: Nevenka Bogataj).

uvršča med države z relativno ohranjenimi gozdovi. Skrb povzroča zlasti povečevanje osutosti hrastov, ki po osutosti izstopajo že sedaj, in povečevanje osutosti bukve. Možnosti za razlago bodo večje, ko bo ugotovljeno, na kakšnih rastiščih in v kakšnih sestojih se je osutost posamezni drevesni vrsti najbolj (oziroma najmanj) povečala in ko bodo analizirani tudi drugi inventarizirani znaki.

Ugotovitve inventarizacije in drugih raziskav, s katerimi se ukvarjamo na GIS, bodo dosegle svoj namen šele tedaj, ko bodo gozdarski in družbeni naporji posegli v tiste možne vzroke motenj gozdnih ekosistemov, na katere je mogoče vplivati, to pa so nedvomno vse antropogene spremembe naravnega stanja gozda.

A REPORT ON FOREST DECLINE INVENTORY IN 1995

Summary

In 1995, the fourth inventory of the forest decline symptoms and other forest properties was performed on a 4x4 km grid in Slovenia. Over 16 000 trees were assessed in the 644 tracts (of 712 tracts in total) from July 1st to August 29th by 28 field teams. The inventory concept is based on a two-stage sampling and is consistent through the ten year assessment. The number of parameters observed is rising, concentrating the attention on the parameters of the stand and its ecological environment (pH, erosion, water and other objects in the forest, forest functions, etc.). Special attention was paid to the quality control, which consisted of the newly published detailed instructions, including a photoguide, a field seminar (3 days) and 8% of the tracts controlled by an independent team.

Defoliation data were analysed at the very beginning and they show the decline of broadleaves, especially of the oak (*Quercus* sp.) and beech (*Fagus sylvatica*). The percentage of the conifers in the class above 25% defoliation is decreasing, which is not evident in broadleaves. In general, conifers show worse condition than broadleaves. The condition has changed mainly in the areas where broadleaves dominate while the most defoliated Kranj, Celje and Slovenj Gradec areas remain in the leading position. Compared with the neighbouring and some other countries, Slovenian forests are in a relatively good condition but as already mentioned the negative changes are evident for the oak and beech. Last but not least - the reasons of the observed forest condition are not known even after more than a ten year period - antropogenical changes of natural ecosystems should be reduced if the stable natural forest is the general aim of our efforts.

Opomba:

Pri pripravi datotek in arhiva sta sodelovala Rudi Mutec in Igor Sirk. Oblikovanje slike 4 je delo mag. Janeza Krča, sliki 3 in 5 pa je pripravil ing. Tone Kralj.

VIRI

1. KOVAČ, M., SIMONČIČ, P., BOGATAJ, N., BATIČ, F., JURČ, D., HOČEVAR, M., 1995. Monitoring propadanja gozdov in gozdnih ekosistemov – priručnik za terensko snemanje podatkov. Gozdarski inštitut Slovenije, Ljubljana

Posvetovanje

GOZDARSTVO IN VARSTVO NARAVE

2. oktober 1995

Evropsko leto varstva narave '95

V organizaciji
Zveze gozdarskih društev Slovenije

Strategija ohranjanja narave in varstva naravne dediščine v gozdu in gozdnem prostoru v skladu z zakonom o gozdovih in s predlogom programa (trajnostnega) razvoja gozdov v Sloveniji

A Strategy of Nature Conservation and the Protection of Natural Heritage in the Forest and Forest Space in Accordance with the Forestry Act and the Proposal of the Program of (Long-term) Development of Forests in Slovenia

Franc FERLIN*

Izvleček

Ferlin, F.: Strategija ohranjanja narave in varstva naravne dediščine v gozdu in gozdnem prostoru v skladu z zakonom o gozdovih in s predlogom programa (trajnostnega) razvoja gozdov v Sloveniji. *Gozdarski vestnik št. 9/1995*. V slovenščini, cit. lit. 9.

Avtor v prispevku navaja določila obeh temeljnih državnih aktov za usmerjanje ravnanja z gozdovi: Zakona o gozdovih in Programa razvoja gozdov v Sloveniji (še v fazi predloga), ki določajo ohranjanje narave in varstvo naravne dediščine. Ugotavlja, da sta oba dokumenta prežeta s skrbjo po ohranjanju narave, kot je to za slovensko gozdarstvo značilno že več kot stoletje. Navedeno govori v prid odločitvi, da bi novoustanovljeni Zavod za gozdove Slovenije kot javna gozdarska služba opravljal tudi nekatere dodatne operativne naloge s področja varovanja narave.

Ključne besede: varovanje narave, gozdarstvo, Zakon o gozdovih, Program razvoja gozdov v Sloveniji

1 UVOD

1 INTRODUCTION

Gozdovi simbolizirajo Slovenijo. Pokrivajo več kot polovico (54%) slovenske krajine in so skupaj z gozdnatim prostorom njena bistvena prvina. Prostorsko so najpomembnejši element naše naravne in kulturne krajine in zaradi tega zelo po-

* mag. F. F., dipl. inž. gozd., državni sekretar, MKGP, Parmova 33, Ljubljana

Synopsis

Ferlin, F.: A Strategy of Nature Conservation and the Protection of Natural Heritage in the Forest and Forest Space in Accordance with the Forestry Act and the Proposal of the Program of (Long-term) Development of Forests in Slovenia. *Gozdarski vestnik No. 9/1995*. In Slovene, lit. quot. 9.

The provisions of the two basic state Acts regarding the directing of forest managing: the Forestry Act and the Program of Forest Development in Slovenia (still in the proposal stage), which define nature conservation and the protection of natural heritage, are cited in the article. It has been established that the care of nature conservation permeates both documents, which has been characteristic of Slovenian forestry for more than a century. The established fact speaks well for the decision that the newly founded Forestry Institute of Slovenia as a public forestry institution should also perform some additional operative tasks in the field of the protection of nature.

Key words: nature protection, forestry, Forestry Act, Program of Forest Development in Slovenia

membna naravna vrednota. Slovenija je s tolikšnim deležem gozdov tretja najbolj gozdnata država v Evropi. V primerjavi z gozdovi v drugih evropskih državah so naši gozdovi mnogo bolje ohranjeni in imajo precej bolj pestro naravno zgradbo. Podobno velja za našo gozdnato krajino.

Ohranjenost in pestrost (drobnozrnatost) slovenskih gozdov in (gozdnate) krajine je vsekakor posledica naravnih dejavnikov, vendar pa tudi pozitivnega odnosa našega, posebno kmečkega človeka, do gozda v preteklosti. Ohranjenost in pestrost gozdov

je vsekakor tudi rezultat dolge (100-letne) tradicije sonaravnega ter malopovršinskega gospodarjenja z gozdovi, torej načrtnega in skrbnega – naravoohranjalnega gospodarjenja. S to tradicijo sovpada tudi začetek načrtnega naravovarstva v Sloveniji – z izločitvijo prvih pragozdnih rezervatov na Kočevskem pred dobrimi 100 leti (leta 1892).

Večina gozdov v Sloveniji je v zasebni lasti, lastniška razdrobljenost pa je izredno velika. To je resničnost tudi, ko govorimo o ohranjanju narave in varstvu naravne dediščine. Prav skrbno gospodarjenje z zasebnimi gozdovi, ob hkratnem ohranjanju njihove pestrosti, je zato še posebno pomembno. Zato predstavlja težišče vsega strokovnega delovanja in prizadevanj gozdarjev. Zakon o gozdovih tako predvideva enovito strokovno usmerjanje ohranjanja in razvoja vseh gozdov – ne glede na lastništvo. Zanj je zadolžena javna gozdarska služba, organizirana v Zavodu za gozdove Slovenije (skupaj 824 delavcev javne gozdarske službe in 39 lovcev, dozdaj 92% zasedena).

Zakon o gozdovih zagotavlja sonaravno in večnamensko gospodarjenje z vsemi gozdovi, v skladu z načeli varstva okolja in naravnih vrednot, trajno in optimalno delovanje gozdov kot ekosistema ter ohranjanje in pospeševanje njihovih funkcij.

S sonaravnim gospodarjenjem, ki je prilagojeno naravnim zakonitostim in upošteva lastništvo gozdov ter temelji na trajnosti gozda in njegovih funkcij, lahko dosežemo potrebno sozvočje ekoloških, socialnih in gospodarskih interesov, ob sočasnem ohranjanju narave gozda in njegovih posebnih znamenitosti/redkosti. Sonaravno gospodarjenje z gozdovi, ki je razvito v Sloveniji, je torej ena redkih dejavnosti, ki organsko povezuje ohranjanje narave in varstvo njene dediščine ter gospodarsko dejavnost. Temelji na negi gozda in omogoča krepitev biološke in ekološke stabilnosti gozdnih ekosistemov. Edino sonaravno gospodarjenje pa lahko sočasno ohranja naravne populacije rastlinskih in živalskih vrst in celo pospešuje naravno (biološko) pestrost. O tem se vsekakor lahko prepričamo kar v naših gozdovih samih, posebno če jih (morda iz

ptičje perspektive) primerjamo z gozdovi naših (zahodnoevropskih) sosedov.

Trajnostno gospodarjenje (*"Sustainable Management"*), ki pa ni nujno tudi sonaravno (*"Close-to Nature Management"*) in ohranjanje (*"Conservation"*) gozdov, sta sedaj postala tudi splošni evropski usmeritvi. Tej usmeritvi se je poleg Slovenije – s podpisom Konvencije o biološki pestrosti (Rio 1992), Alpske konvencije (Dunaj 1993) ter Strasbourških in Helsinških resolucij o varstvu gozdov v Evropi (Helsinki 1993) pridružila večina evropskih držav. Pomemben napredek k uresničevanju obvez in usmeritev na področju biološke pestrosti pa naj bi prinesla vseevropska strategija biološke in krajinske pestrosti, dokument, ki so ga v oktobru 1995, v imenu vlad 50 evropskih držav, podpisali ministri za okolje v Sofiji.

2 IZHODIŠČA ZA OHRANJANJE NARAVE IN VARSTVO NARAVNE DEDIŠČINE V ZAKONU O GOZDOVIH

2 CONCEPTS REGARDING NATURE CONSERVATION AND THE PROTECTION OF NATURAL HERITAGE IN FORESTRY ACT

2.1 Temeljni cilj zakona

2.1 Basic Goal of the Act

Naravovarstveni značaj gozdarstva in zakona o gozdovih, omenjen v uvodu, izhaja že iz temeljnega cilja zakona (1. člen): **"zagotovitev sonaravnega ter večnamenskega gospodarjenja v skladu z načeli varstva okolja in naravnih vrednot, trajno in optimalno delovanje gozdov kot ekosistema ter uresničevanje njihovih funkcij"**. Gre torej za celovit ekosistemski koncept sonaravnega gospodarjenja z gozdom ter sočasnega ohranjanja narave, ki ga npr. danes kot princip sektor-ske integracije ohranjanja narave zasledimo tudi v predlogu vseevropske strategije o biološki in krajinski pestrosti.

2.2 Opredelitev funkcij gozdov

2.2 The Definition of Forest Functions

Med temeljne vloge gozda, ki ponazarjajo pomen gozdov pri ohranjanju narave

in varovanju našega okolja, prištevamo zlasti vlogo gozda kot temeljnega ogrodja krajine, edinega večjega ohranjenega ostanka narave, ki je življenjski prostor številnih avtohtonih rastlinskih in živalskih vrst in pomemben dejavnik pri iskanju stikov človeka z naravo. Konkretno so naravovarstvena izhodišča določena v posameznih funkcijah gozdov (3. člen). Zakon o gozdovih posebej opredeljuje tako ekološke (varovanje gozdnih zemljišč in sestojev, hidrološka, biotopska ter klimatska funkcija), socialne (zaščitna funkcija – varovanje objektov, rekreacijska, turistična, poučna, raziskovalna, higienskozdravstvena funkcija, funkcija varovanja naravne in kulturne dediščine in drugih vrednot okolja, obrambna ter estetska funkcija) kot tudi proizvodne (lesnoproizvodna, pridobivanje drugih gozdnih dobrin ter lovnogospodarska funkcija). Ovrednotenje funkcij gozdov je temelj načrtovanju usmerjanja razvoja gozdov, ohranjanju in varstvu ter gospodarjenju z gozdovi.

2.3 Načrtovanje v gozdu in gozdnem prostoru

2.3 Planning in the Forest and Forest Space

Gozdnogospodarsko in gozdnokrajinsko načrtovanje ("*Forest management*" in "*Forest landscape planning*"), ki je med drugim neizogibna podlaga tudi operativnemu naravovarstvu, je določeno v 10. členu zakona. Slednji predvideva, da se v splošnem delu gozdnogospodarskega načrta območja (med drugim) določijo funkcije gozdov in njihovo ovrednotenje, na podlagi bioloških kazalnikov pa tudi usmeritve za ohranjanje oziroma vzpostavitev naravne avtohtone sestave gozdnih življenjskih združb ter razmerje med divjadjo in njenim okoljem, kar je podlaga za izdelavo lovskogojitvenih načrtov območij.

V prostorskem delu gozdnogospodarskega načrta območja (in enote) se prevzamejo območja, ki so razglašena za varovalni gozd oziroma za gozd s posebnim namenom z zakonom, in (med drugim) določijo tudi območja gozdov s posebnim namenom, kjer je izjemna poudarjenost funkcij gozdov v širšem ali lokalnem interesu, ter določijo območja,

pomembna za ohranitev prosto živečih živali. S tem so dani temeljni okvirji prostorskemu planu (krajinskemu načrtu) oziroma v njegovem okvirju npr. načrtom varstva naravne dediščine.

V lovskogojitvenem načrtu območja (12. člen) se v skladu z zakonom na podlagi ugotovljenih bioloških kazalnikov usklajenosti divjadi z njenim okoljem in ob upoštevanju usmeritev iz splošnih delov gozdnogospodarskih načrtov območij določijo cilji in usmeritve ter ukrepi za ohranitev populacij divjadi in za zagotovitev naravnega ravnotežja med divjadjo in okoljem.

Smernice in dela za sočasno ohranjanje in pospeševanje ekoloških in socialnih funkcij se določijo celo na detajlni (izvedbeni) ravni v gozdnogojitvenem načrtu po posameznih gozdnih ekosistemih oziroma njihovih delih (13. člen). Potrebni gozdnogojitveni in gozdnovarstveni ukrepi za njihovo ohranjanje in pospeševanje (npr. biološke pestrosti) pa se lastniku gozda po poprejšnjem svetovanju določijo celo v odločbi v upravnem postopku (17. člen).

Dodatni ukrepi oziroma dela, ki so potrebna zaradi zagotovitve posamezne izjemno poudarjene socialne funkcije v gozdu, ki ni razglašen za gozd s posebnim namenom (npr. ekocelice, habitati), pa se določijo s pogodbo med lastnikom takega gozda in državo oziroma lokalno skupnostjo (46. člen). V pogodbi se določijo lastniku gozda tudi višina odškodnine za zmanjšano lesnoproizvodno funkcijo in višina povračila za izvedbo v pogodbi določenih del.

In nenazadnje, minister, pristojen za gozdarstvo, v soglasju z ministrom, pristojnim za okolje in prostor, ter ministrom, pristojnim za varstvo naravne oziroma kulturne dediščine, predpiše vsebino (omejenih) načrtov za gospodarjenje z gozdovi, roke in podrobnejši postopek sprejemanja splošnih delov gozdnogospodarskih načrtov ter način spremljanja njihovega izvajanja (13. člen).

2.4 Ohranjanje habitatov

2.4 Conservation of Habitats

36. člen zakona o gozdovih določa, da se morajo v skladu s splošnimi deli gozd-

nogospodarskih načrtov v gozdovih ohranjati oziroma ponovno vzpostavljati habitati vseh avtohtonih rastlinskih in živalskih vrst. V gozdovih s spremenjeno sestavo gozdnih življenjskih združb se mora postopno ponovno vzpostavljati njihova naravna sestava. Številčnost populacij avtohtonih vrst prosto živečih živali v gozdnem ekosistemu pa mora zagotavljati biološko ravnotežje ter ne sme ogroziti razvoja gozda ali preprečevati uresničevanja ciljev gospodarjenja z njim.

2.5 Gozdovi s posebnim namenom

2.5 Forests of Special Purpose

Gozdovi, v katerih je izjemno poudarjena raziskovalna funkcija, higiensko-zdravstvena funkcija ali funkcija varovanja naravne in kulturne dediščine, se razglasijo za gozdove s posebnim namenom (44. člen). Gozdovi s posebnim namenom so tudi gozdovi na območjih, ki so razglašena za naravne znamenitosti po predpisih o varstvu naravne dediščine.

2.6 Naravne znamenitosti in redkosti v gozdu

2.6 Natural Objects of Interest and Curiosities in the Forest

Naravne znamenitosti oziroma redkosti v gozdu oziroma v gozdnem prostoru (44. člen) so gozdna drevesa s premerom nad 120 cm in gozdna drevesa z izjemnimi botaničnimi, dendrometričnimi, biotopskimi ali oblikovno estetskimi lastnostmi ter deli gozda, ki so posebno pomembni za ohranitev posameznih avtohtonih rastlin ali prosto živečih živali, in se zavarujejo po predpisih, ki urejajo varstvo naravne dediščine. Zakon o gozdovih torej na področju varstva naravne dediščine uvaja še dodatno zavarovano kategorijo naravnih znamenitosti oziroma redkosti v gozdu (ekocelice, habitati) in zagotavlja njihovo varstvo tudi zunaj (večjih) zavarovanih območij.

3 STRATEGIJA OHRANJANJA NARAVE IN VARSTVA NARAVNE DEDIŠČINE V PREDLOGU PROGRAMA RAZVOJA GOZDOV

3 A STRATEGY OF NATURE CONSERVATION AND THE PROTECTION OF NATURAL HERITAGE IN THE PROPOSAL OF THE PROGRAM OF FOREST DEVELOPMENT

3.1 Splošna izhodišča

3.1 General Concepts

Naravovarstveno naravnost in vsebino programa razvoja gozdov določa že zakon o gozdovih (7. člen), ki pravi, da se s Programom razvoja gozdov in Sloveniji določijo nacionalna politika sonaravnega gospodarjenja z gozdovi, umeritve za ohranitev in razvoj gozdov ter pogoji za njihovo izkoriščanje oziroma večnamensko rabo. Njegov sestavni del je tudi program ohranitve in gospodarjenja z živalskim svetom v gozdnem prostoru, kjer se določijo splošne usmeritve za gospodarjenje s prostoživečimi živalmi ter za ohranitev in izboljšanje njihovih življenjskih razmer.

Program razvoja gozdov temelji tudi na enajstem poglavju Agende 21, sprejete na Konferenci Združenih narodov o okolju in razvoju (UNCED) v Rio de Janeiru leta 1992, ki nalaga državam podpisnicam, da pripravijo nacionalni gozdarski akcijski program za gospodarjenje, ohranitev in trajnostni razvoj gozdov, ki mora biti povezan z drugimi rabami prostora. Program razvoja gozdov torej tako kot zakon o gozdovih temelji na načelih trajnosti, sonaravnosti in biološke pestrosti, celovitega ohranjanja in varstva gozdov ter njihove večnamenske vloge in rabe.

3.2 Dolgoročni cilji sonaravnega gospodarjenja z gozdovi

3.2 Long-term Goals of Close-to Nature Forest Managing

(1) Ohranitev in trajnostni razvoj gozdov v smislu njihove biološke pestrosti ter vseh ekoloških, socialnih in proizvodnih funkcij, med drugim:

- ohranitev in krepitev bioekološke stabilnosti gozdnih ekosistemov in trajnostno ter sonaravno ravnanje z njimi;

- ohranjanje in vzpostavljanje rastlinske in živalske pestrosti ter varovanje redkih ali ogroženih vrst in ekosistemov v gozdu, pa tudi ohranjanje in vzpostavljanje primernega življenjskega okolja za vse avtohtone vrste prosto živečih živali;

- ohranjanje in krepitev varovalne vloge gozdov itd.

(2) Ohranitev naravnega okolja in ekološkega ravnotežja v krajini (krajinske pestrosti), med drugim:

- ohranitev primerne gozdnatosti v vseh slovenskih krajinah in preprečevanje drobljenja gozdnih površin;

- ohranitev, vzpostavitev in oblikovanje gozdnih robov ter skupin drevja, posameznih dreves, obvodnega gozdnega rasta, protivetnih pasov in omejkev zunaj gozda;

- skrb za ohranitev in razvoj naravnih ekosistemov nad zgornjo gozdno mejo;

- skrb za ohranitev in razvoj vodnih ekosistemov v gozdnem prostoru itd.

3.3 Strategija ohranjanja in razvoja gozdov v prostoru

3.3 Strategy of Conservation and Development of Forests Within the Space

Pri usmerjanju razvoja krajine je treba:

- skupaj z drugimi uporabniki prostora izdelati načrte ohranjanja in trajnostnega razvoja krajine (krajinske pestrosti);

- izdelati izhodišča in merila za ohranitev nepogrešljivih ostankov gozdov, skupin ter posameznih dreves v krajini, hkrati pa je treba zaradi številnih splošno koristnih učinkov gozdov preprečevati drobljenje ostankov gozdov v nižinskih predelih;

- izdelati usmeritve za delo s skupinami drevja in posamičnim drevjem zunaj gozda ter izdelati predloge za renaturacijo z naravnimi prviniami revne krajine;

- na podlagi študij ranljivosti okolja izdelati načrte za ohranitev in varovanje ekosistemov nad zgornjo gozdno mejo.

Pri usmerjanju razvoja gozdov s poudarjenimi ekološkimi in socialnimi funkcijami je treba:

- preprečiti rabe gozdov, ki bi ogrozile trajnostni razvoj gozdov in njihovih funkcij;

- izdelati prostorske načrte poudarjenosti funkcij in določiti usmeritve, ukrepe in omejitve za gospodarjenje na območjih s

posameznimi izjemno poudarjenimi funkcijami;

- izdelati merila za določitev varovalnih gozdov in gozdov s posebnim namenom;

- izločiti posebej vredne habitate za živali oziroma predele, ki so posebej pomembni za ohranitev biološke pestrosti v gozdu in krajini in prilagoditi gospodarjenje z gozdom njihovi vlogi;

- ohraniti in pospeševati naravno sestavo in pestrost drevesnih vrst ter upoštevati naravni sukcesijski razvoj gozdne vegetacije;

- prepuščati ekološko zelo ranljive sestojne na ekstremnejših rastiščih naravnemu razvoju (razen nujnih sonaravnih sanacij);

- določiti varstvene režime za izjemno poudarjeno dediščinsko-varstveno funkcijo in omejitve pri sonaravnem gospodarjenju z gozdovi, pri posameznih objektih naravne dediščine pa zagotoviti njihovo popolno varovanje, itd.

3.4 Program ohranitve in gospodarjenja z živalskim svetom v gozdnem prostoru

3.4 The Program of Conserving of and Managing the Animal World within the Forest Space

Vsaka populacija prosto živečih živali je enkrat in neponovljiv genski zaklad določenih lastnosti in značilnosti živalske vrste, zato jo je treba ohraniti in (ob)varovati v njenem življenjskem prostoru. Populacija vsake vrste prosto živeče živali in njen življenjski prostor sta neločljiva celota, zato naj bo tudi njuno obravnavanje celovito.

Ohranitev vseh prosto živečih živalskih vrst in njihovega naravnega življenjskega okolja mora temeljiti na kakovostnem načrtovanju upravljanja s populacijami kot sestavnemu delu načrta za gospodarjenje z gozdovi. V kulturni krajini so okrnjeni naravni samoregulacijski mehanizmi, s katerimi naravni ekosistemi vzdržujejo dinamična naravna ravnotežja med vsemi svojimi sestavnimi deli, zato je v takih okoliščinah nujno človekovo poseganje v populacije (lov).

Posegi v populacije prosto živečih živali in v njihovo življenjsko okolje morajo temeljiti na analizah stanja vegetacije in živalskih populacij, zato je treba zagotoviti

redno in celovito spremljanje (monitoring) njihovega stanja. Za ohranitev pestrosti živalskega sveta je potrebno ohranjanje in pospeševanje raznovrstnosti naravne zgradbe gozda, zlasti ohranjanje plodonosnih drevesnih in grmovnih vrst ter ustreznega števila sušic in drevesnih dupel.

Za naravovarstvene namene naj se dosedanje površine gojitvenih lovišč vključijo v načrtovana zavarovana območja, v skladu s priporočili Mednarodne zveze za ohranitev narave (IUCN), ki državam priporoča, naj posebej zavarujejo 11 – 13% površine za ohranitev življenjskega prostora prosto živečih divjih živali.

3.5 Varstvo voda v gozdnem prostoru

3.5 Water Protection Within the Forest Space

Zaradi velike gozdnatosti v Sloveniji, blagodejnega vpliva gozda na vodne razmere in dejstva, da v gozdu izvira večina naših vodotokov, ima gozd izjemno pomembno vlogo tudi pri preskrbi z vodo, pri uravnavanju vodnega odtoka in pri vplivu na vodo kot biotop za številne oblike življenja.

V gozdnem prostoru bi se zato javna gozdarska služba v prihodnje morala vključiti v (sonaravno) upravljanje in gospodarjenje z vodo in vodnimi ekosistemi kot enakopravni soudeleženeec.

3.6 Varstvo naravne dediščine v gozdnem prostoru

3.6 The Protection of Natural Heritage Within the Forest Space

V gozdu je veliko redkih ekosistemov in posameznih vrst, ki jih je treba posebej varovati. Gozdarstvo je z oblikovanjem gozdnih rezervatov in varovalnih gozdov ter z izločitvijo posebno pomembnih habitatov za prosto živeče živali že opravilo pomembno nalogo.

Ker so gozdarski strokovnjaki **dobro ekološko izobraženi in so ustrezno terensko organizirani**, je smotno, da se **varstvo naravne dediščine in upravljanje zavarovanih območij v gozdnem prostoru, v skladu s strategijo varstva narave, v operativnem pogledu zaupa**

tudi javni gozdarski službi. Takšno je tudi priporočilo Državnega zbora RS z dne 29. 6.1995.

Najpomembnejše usmeritve:

- zagotovitev popolnega varstva gozdnih rezervatov (zakonska zaščita in po potrebi odkup);
- zagotovitev popolnega varstva gozdov I. in II. kategorije po IUCN in razglasitev za gozdove s posebnim namenom;
- ureditev evidenc s področja naravne dediščine v gozdnem prostoru;
- določitev površin varovalnih gozdov in gozdov s poudarjeno naravovarstveno in ekološko vrednostjo ter izdelava strokovnih podlag za njihovo zakonsko zaščito;
- izločitev manjših površin gozdov (ekocelic, habitatov) in posameznega drevja z namenom ohranjanja in povečevanja biološke pestrosti gozdnega prostora;
- sodelovanje gozdarstva pri izdelavi strokovnih in zakonskih podlag za razglasitev naravnih parkov in drugih zavarovanih območij;
- izdelava programa za vključitev Zavoda za gozdove Slovenije v izvajanje operativnih naravovarstvenih nalog v gozdnem prostoru ter v upravljanje zavarovanih območij (v skladu s sklepom Državnega zbora RS).

3.7 Lastništvo gozdov

3.7 Ownership of Forests

Zaradi javnega interesa za ohranitev in razvoj gozdov in njihovih funkcij želi država povečevati delež javnih gozdov predvsem tam, kjer so splošno koristne funkcije posebno poudarjene (varovalni gozdovi in gozdovi s posebnim namenom – gozdni rezervati, gozdovi v osrednjih območjih narodnega parka in gozdovi, ki so razglašeni za naravne znamenitosti, rekreacijski gozdovi v okolici mest, gozdovi v okolici vodnih virov itd.). Država si bo zato prizadevala za postopen odkup teh gozdov (posebno rezervatov, gozdov v parkih in naravnih znamenitostih), poleg tega pa bo iz priložkov (rente) od gospodarjenja odkupovala tudi lesnoproizvodne gozdove, s čimer se bo postopno povečeval delež javnih gozdov.

3.8 Načrtovanje sonaravnega gospodarjenja za gozdovi in gozdnim prostorom

3.8 The Planning of Close-to Natural Managing of Forests and Forest Space

Program razvoja gozdov v Sloveniji določa, da mora biti vsebina prostorskih delov gozdnogospodarskih načrtov, ki je opredeljena v zakonu o gozdovih in v podzakonskih predpisih, obvezna strokovna podlaga krajinskim načrtom in drugim načrtom s področja urejanja prostora. Na ta način bi bila lahko tudi pri urejanju prostora celovito upoštevana izhodišča trajnostnega razvoja in ohranjanja naravnih virov.

3.9 Ohranitev in razvoj kmetij in podeželja

3.9 Preservation and Development of Farms and the Countryside

Pri določanju ciljev in ukrepov za gospodarjenje s kmečkimi gozdovi je treba upoštevati, da je gozd del kmetije, zato moramo na kmetijo gledati celostno in pri tem upoštevati ekološki, socialni in gospodarski vidik ter kmetiji priznati njeno vlogo pri vzdrževanju kulturne krajine. Na kmetijah je treba med drugim pospeševati razvoj storitvenih dejavnosti, povezanih z gozdom ter privlačnostjo gozdnate krajine in podeželja (npr. ekološki turizem, turizem na kmetiji ipd.).

3.10 Naloge javne gozdarske službe

3.10 The Tasks of the Public Forestry Service

Javna gozdarska služba skrbi za ohranjanje in sonaravno usmerjanje razvoja vseh gozdov v Sloveniji, ne glede na lastništvo. Zaradi njene strokovne usposobljenosti za sonaravno gospodarjenje z obnovljivimi naravnimi viri ter njihovo ohranjanje in teritorialne organiziranosti je smotno, da opravlja tudi naloge s področja varstva narave. Naloge javne gozdarske službe je zato treba v sodelovanju s službami za varstvo narave tudi formalno razširiti na področje operativnega naravovarstva in na upravljanje zavarovanih ob-

močij. Zagotoviti pa je vsekakor treba zadostno proračunsko financiranje javne gozdarske službe v njenem optimalnem obsegu, vključujoč tudi dodatna sredstva (in kadrovske okrepitve) za opravljanje dodatnih nalog s področja naravovarstva. Zavod za gozdove Slovenije bi tako kot samostojni javni zavod delno financiralo tudi Ministrstvo za okolje in prostor.

3.11 Inšpekcija v gozdovih in gozdnem prostoru

3.11 Inspection in Forests and in the Forest Space

Zaradi zagotovitve enotne obravnave nedopustnih primerov ravnanja z gozdom mora biti inšpekcijska služba oblikovana celovito (skupna gozdarska, lovška in ribiška inšpekcija) in skupaj z inšpekcijo v okviru ministrstva za okolje in prostor nadzirati ves naravni prostor. Doseči je treba, da bi inšpektor na terenu hkrati opravljal gozdarski, lovski, sladkovodni ribiški in naravovarstveni nadzor v gozdnem prostoru in ga za to ustrezno dodatno izobraziti.

3.12 Gozdarsko izobraževanje in kadri

3.12 Forestry Education and Trained Specialists

Strokovnjak javne gozdarske službe mora biti usposobljen za sonaravno usmerjanje razvoja gozdov in celotne gozdnate krajine, za gospodarjenje z ekosistemi nad zgornjo gozdno mejo, za gospodarjenje z divjadjo in drugimi prosto živečimi živalmi, za varstvo naravne dediščine in za upravljanje zavarovanih območij, za revitalizacijo degradiranega sveta, za razvijanje okolju prijaznega turizma in rekreacije na prostem ter za naloge na področju urbanega gozdarstva.

Za uspešno uveljavitev doktrine sonaravnega gospodarjenja z obnovljivimi naravnimi viri in njihovega ohranjanja tudi na drugih področjih bi bilo nujno organizirati tudi podiplomski študij (specialistični, magistrski, doktorski in postdoktorski) kot interdisciplinarni študij. Prav tako pa bi bilo potrebno tovrstno usmeritev tudi zunaj

gozdarstva uvesti že na dodiplomski ali celo na srednješolski stopnji izobraževanja. Brez tega temeljne usmeritve na tem področju, čeprav so zapisane v konvencijah, resolucijah in strategijah (biološke in krajinske pestrosti) še dolgo ne bodo uresničljive.

3.13 Raziskovalna dejavnost v gozdarstvu

3.13 Research Activities in Forestry

Raziskovalna dejavnost v okviru ciljnega programa GOZD v celoti podpira predstavljeno strategijo, saj temelji na naslednjih temah:

- sonaravno gospodarjenje z gozdovi, kakovost drevja in lesa v sonaravno grajenem gozdu;
- gozdni rezervati, biološka pestrost gozdnih ekosistemov, prosto živeče živali v gozdnem ekosistemu in krajini;
 - celostni informacijski sistem in integralni monitoring gozdnih ekosistemov, proučevanje vloge in pomena energijskih tokov v gozdnati krajini;
 - krajinsko-ekološka tipizacija gozdnate krajine in vloga gozda v (re)vitalizaciji kulturne krajine, narava in zakonitosti funkcij gozda itd.

3.14 Sistem financiranja v gozdarstvu

3.14 Financing System in Forestry

Naravnost gozdarskega dela proračuna je usklajena s strategijo sonaravnega gospodarjenja ter ohranjanja in varstva gozdov (narave). Program razvoja gozdov na podlagi zakona uvaja celovit sistem financiranja oziroma sofinanciranja iz proračuna. Poleg sredstev za javno gozdarsko službo zagotavlja sredstva za sofinanciranje ekološke in socialne vloge gozdov, povračila za zmanjšanje donosov iz varovalnih gozdov in gozdov s posebnim namenom ter prispeva lastnikom gozdov k stroškom gospodarjenja z gozdom.

Država tako v celoti financira zlasti dela za preprečevanje ali zmanjšanje negativnih motenj v delovanju gozda in dela v varovalnih gozdovih v hudourniških območjih,

sofinancira pa gozdnogojitvena in gozdnovarstvena dela ter dela za vzdrževanje življenjskega okolja prosto živečih živali, nego (redčenje) gozda, sonaravno premeno gozdov v zasebnem sektorju itd. Višina sofinanciranja narašča z vrsto ukrepov (ukrepi, ki več doprinesejo k izboljšanju pestrosti gozdov, imajo večji delež sofinanciranja) in s poudarjenostjo funkcij gozdov (kjer je npr. dediščinsko varstvena funkcija izjemno poudarjena, je delež sofinanciranja višji). Sistem financiranja se izvaja na podlagi programa vlaganj v gozdove, ki ga pripravlja in koordinira Zavod za gozdove Slovenije, ter zagotavlja, da se lahko uresničuje na ravni posameznih lastnikov gozdov.

Delež proračuna za uresničevanje programa trajnostnega in sonaravnega razvoja ter ohranitve gozdov, vključno z vzdrževanjem gozdnih cest, v letu 1995 znaša le 0.11% proračuna RS (0.03% BDP), kar pa je šele slaba tretjina optimalnega programa (0.37% proračuna oziroma 0.09% BDP), ki naj bi ga uresničili v letu 2000. Glede na optimalni program pa bi bilo že v letu 1996 potrebnih najmanj 40% proračunskih sredstev več kot v letu 1995. Uresničenje programa razvoja gozdov, ki ga bo predvidoma še letos sprejel parlament, pa je v materialnem smislu vsekakor odvisno od splošne strategije in prioritete trajnostnega razvoja in ohranjanja biološke pestrosti v Sloveniji, ki pa je, žal, še nimamo in je gotovo še nekaj časa ne bomo imeli.

4 SKLEP

4 CONCLUSION

Večina slovenskih gozdov in gozdne krajine je relativno zelo dobro ohranjena. Po merilih IUCN zadostuje pogojem od 4. do 6. kategorije varovanja. Nekateri strokovnjaki celo menijo, da bi lahko kar večino Slovenije uvrstili v te kategorije varovanja. Intenziviranje kmetijstva pri nas namreč doslej še ni povzročilo takšnih velikopovršinskih posledic v smislu siromašenja biološke pestrosti, kot se je to zgodilo marsikje po Evropi. S stališča kriterijev bi bila torej mogoča (formalna) razglasitev

teh zavarovanih kategorij (zavarovanih območij) na večjem delu površine Slovenije.

100-letna tradicija sonaravnega gospodarjenja in ohranjanja gozdov ter naravovarstva v gozdarstvu, izločeni gozdni rezervati (ca.10.000 ha), med njimi tudi pragozdovi, izločeni varovalni gozdovi (59.000 ha), precejšnja ohranjenost in pestrost vseh drugih gozdov, "novi" zakon o gozdovih in predlog programa (trajnostnega) razvoja gozdov, dajejo gozdarstvu značaj naravoohranjevalne in naravovarstvene dejavnosti. Javna gozdarska služba v Zavodu za gozdove Slovenije bi zato lahko zelo racionalno, kot obstoječa naravoohranjevalna služba, opravljala tudi nekatere dodatne operative naravovarstvene naloge, skladno s priporočilom Državnega zbora RS. Vendar pa bo potrebno dodatne naloge (razširitev njene dejavnosti) tudi formalizirati v zakonu, kajti za zdaj ostajajo Zavodu za gozdove Slovenije le naloge s

področja varstva naravne (in kulturne) dediščine, določene v zakonu o gozdovih.

LITERATURA

1. IUCN-CNPPA 1994: Parks for life: Action for protected areas in Europe, IUCN, Gland, Švica in Cambridge, V. B. 154 s.
2. Pan-European biological and landscape diversity strategy, osnutek, Economic and Social Council, 30 s.
3. Predlog Programa razvoja gozdov v Sloveniji – druga obravnava, Poročevalec št. 6/95, z Amandmaji Vlade, maj 1995
4. Strategija varstva narave v Sloveniji (v. 2.0), 1994, MK, ZVRNKD, Ljubljana, 1994, 35 s.
5. UNEP, 1992: Convention on Biological Diversity, (5 June 1992), Rio de Janeiro, 24 s.
6. Ustanavljanje in upravljanje naravnih parkov v Sloveniji. MOP, UVN, 1995, 12 s.
7. WRI, IUCN, UNEP, 1992, Global Biodiversity Strategy, 244s.
8. Zakon o gozdovih (Ur. l. št. 30/93)
9. Zakon o naravni in kulturni dediščini, Ur. l. SRS, št. 1/81

Foto Lado Kutnar: Smrekova draga v Trnovskem gozdu

Gozdarstvo – sestavni del ohranjanja narave Forestry – a Constituent Part in the Preserving of Nature

Boštjan ANKO*

Izvilleček

Anko, B.: Gozdarstvo – sestavni del ohranjanja narave. Gozdarski vestnik št. 9/1995. V slovensščini, cit. lit. 25.

Avtor povzema glavne spremembe na področju varstva naravne dediščine oz. ohranjanja narave v zadnjih sedmih letih – od posvetovanja "Varstvo naravne in kulturne dediščine v gozdu in gozdarstvu (1988)". To so spremembe v splošnem družbenem (svetovnem, evropskem in domačem) okolju in v slovenskem varstvu naravne dediščine ter gozdarstvu, ki zadevajo varovanje narave in njenih najvrednejših delov.

Poseben poudarek je na ustanavljanju zavarovanih območij v Sloveniji (regionalni parki V./II. IUCN kategorije) in na vlogi gozdarstva v teh procesih.

Ključne besede: naravna dediščina, gozdarstvo, ohranitev narave, zavarovana območja

V začetku se mi je vse skupaj zdelo kot en sam velik "déja vu" – da sem vse tole že enkrat videl in doživel: decembra 1988 sem že stal tule, pogovarjali smo se o varstvu naravne in kulturne dediščine v gozdu in gozdarstvu. Kraj, osnovna tema pa tudi dobršen del avditorija so isti. Zbrani zbor je (žal še vedno) celo bolj gozdarski kot je bil pred leti.

Zato bi to priložnost izrabil za nekaj misli, ki se jih v takem krogu laže izreče kot sicer.

Nekaj bistvenega se je namreč spremenilo od zadnjic: Čas, ki je zaznamovan z mnogimi spremembami, ki niso zaobšle tudi področij varovanja dediščine in gozdarstva. Še preden nam je uspelo izpeljati večino na takratnem posvetu postavljenih skupnih ciljev, sta obe stroki doživeli globoke pretrese. Pa ne le stroki, ampak tudi

* Prof. dr. B. A., Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo, Večna pot 83, 61000 Ljubljana, SLO

Synopsis

Anko, B.: Forestry - a Constituent Part in the Preserving of Nature. Gozdarski vestnik No. 9/1995. In Slovene, lit. quot. 25.

The author summarizes the main changes in the field of the protection of natural heritage and nature conservation in the recent seven years - from "The Protection of Natural and Cultural Heritage in the Forest and Forestry (1988)" conference. These are the changes in general social (world, European and national) environment and in Slovenian protection of natural heritage and forestry, concerning nature protection and its most precious parts.

A special emphasis is put on the establishing of protected areas in Slovenia (regional parks V./II. IUCN categories) and the role of forestry in these processes.

Key words: natural heritage, forestry, nature conservation, protected areas

celotno družbeno okolje, v katerem delujeta.

Zato bomo govorili le o spremembah v teh sedmih letih, o sedanjem trenutku in prihodnosti. Zato tudi praktično nobeden od uporabljenih virov ni starejši od sedmih let.

Najprej bi se rad dotaknil nekaterih pomembnih novosti v splošnem družbenem okolju, ki neposredno zadevajo skrb za naravo, in nekaterih dilem slovenskega varstva narave, kot samo sebe imenuje.

Drugi del prispevka naj bi bil namenjen našemu ustanavljanju zavarovanih območij in mestu gozdarstva v teh procesih – kot ga vidijo drugi in kot ga vidimo mi.

Povod za današnji posvet in za tole razmišljanje je gotovo drugo Evropsko leto varstva narave (1995), kot smo ga nekoliko naglo krstili pri nas.

In s tem smo že pri jedru problema, ki nikakor ni le pomenske narave, ampak postaja očitno zelo praktično realen: slovenski prevod, s tem pa tudi razumevanje vsebine leta, ki ga je Evropa razglasila kot

“European year of **conservation** of nature”, – sta preprosto napačna. Sta posledica ohlapne rabe besede “varstvo” v Sloveniji in v slovenščini. Tuja, zlasti anglosaška literatura in vodilne svetovne organizacije na teh področjih – IUCN, UNEP, WWF, vse skrbneje razlikujejo med pojmi “varstvo” (= protection = zavarovanje nečesa za določeno rabo), “zaščita” (= preservation = zavarovanje nečesa v sedanjem stanju) in “ohranitev” (= conservation = varovanje pred nezaželenimi vplivi, pri čemer naj bi bilo vodilo človekovega ravnanja zagotavljanje sodobno pojmovane trajnosti).

In ravno to naj bi bilo osrednja vsebina letošnjega Evropskega leta **ohranitve** narave.

Če sprejmemo omenjene pomenske odtenke izrazov, bomo uvideli, da le stežka govorimo o “varstvu” ali “zaščiti” vse narave, ampak da se bomo tudi mi morali navaditi besede **ohranitev** narave, saj je jasno, da je v celoti ni mogoče zavarovati v nekem trenutnem stanju niti je ni mogoče zavarovati zgolj za določeno rabo, ampak da bo človek z njo in od nje živel še naprej – ob upoštevanju etičnih načel trajnosti.

Kot nova članica Sveta Evrope naj bi Slovenija ob tej priložnosti (v letu) polagala račune tudi o teh stvareh in še sreča je, da je Krpan lipo posekal na Dunaju in ne v Bruslju ali Strasbourgu – saj bo težav in nerodnosti že itak dovolj.

Verjetno smo ena redkih dežel, ki v sodobno napisani Ustavi nima narave niti omenjene. V 5. členu naše Ustave sicer piše, da “(država) skrbi za **ohranjanje**” – torej ne varstvo! – “naravnega bogastva ...” in v 70. členu, da “Zakon določa pogoje, pod katerimi se smejo izkoriščati naravna bogastva”. V 72. členu potem sicer piše, da ima vsakdo v skladu z zakonom pravico do zdravega življenjskega okolja in da zanj skrbi država, a že 73. člen omenja, da je vsakdo dolžan v skladu z (obupno zastarelim – op.p.) zakonom **varovati** naravne znamenitosti in redkosti ter kulturne spomenike in da država in lokalne skupnosti skrbijo za **ohranitev** naravne in kulturne dediščine. In to je vse. O trajnostnem ohranjanju narave v najširšem smislu niti besede.

Ob tem prazničnem letu lahko ugotovljamo, da Slovenija nima ne sprejete strategije odnosa do narave, ne ustreznih zakonodaj, ne modernega raziskovalnega in vzgojno-izobraževalnega programa. Kar nekaj predlogov ključnih dokumentov s tega področja bo letos proslavilo že skromne obletnice, kar jih prekladajo v našem parlamentu.

O naravi se sicer – na različnih ravneh mnogo govori, poučuje in tudi raziskuje – v glavnem pa o njej vendarle razmišljamo kot Ustava – kot o “naravnem bogastvu”, nečem torej, kar je ali utegne biti koristno. Prav, ampak da imamo pri tem kakršno koli odgovornost do narave kot take – ne glede na njeno (ne)koristnost – o tem ne razmišljamo dosti.

Ob taki praznini se bomo ob letošnjih praznovanjih spomnili varstva okolja, kjer se stvari počasi a vendarle premikajo. Dejstvo, da smo končno le dobili Zakon o varstvu okolja – pa čeprav 23 let za ameriškim – nam najbrž ne more biti v ponos. Pa vendar ga imamo. Naš okoljski Avgijev hlev, ki naj bi ga s tem zakonom očistili, je velik in močno zaudarja: zatrpan je z odpadki, izcedki, črnimi gradnjami, izpuhi ... in ob skoraj nepregledni množici nalog, ki nas čakajo na tem področju, je povsem razumljivo, da v tem zakonu ni pravega mesta za ptiča ali rožo, ki nista ne posebno lepa, ne grda, ne škodljiva in ne koristna, ne redka in ne ogrožena – le živa sta in del naše narave že stoletja, če ne še dlje. Imata pravico do življenja pa ostajata zunaj vsakega zakona – tudi v deželi, ki je slovesno podpisala vse dokumente na svetovni konferenci v Rio de Janeiru leta 1992 – ratificirala pa še nobenega.

Ob letu ohranitve narave smo se zaneseno spomnili tudi svoje bogate tradicije varstva naravne dediščine, kjer nam pred svetom (vsaj kar zadeva tradicijo) zagotovo ni treba zardevati. Naravnost neodpustljivo je, kako slabo poznamo to poglavje svoje zgodovine (ter delež gozdarstva v njem) – in kako teh tokov ne znamo povezati s tokovi siceršnjega družbenega in okoljskega razvoja Slovenije. Potem bi nam bile morda jasnejše tudi perspektive.

Potem bi morda lažje razumeli, zakaj se v tem prazničnem letu – tudi varstva

naravne dediščine –, ko obhajamo 75-letnico Spomenice Odseka za varstvo prirode in prirodnih spomenikov, matično ministrstvo (za kulturo) odreka temu paradnemu konju naše kulture. Na tem področju smo (nekoč že bili) v evropski prvi ligi.

Ne verjamem, da je ključno vprašanje razvoja našega varstva naravne dediščine le v reorganizaciji ustreznih služb, ali samo v prikritem spopadu med "dediščinsko-varstveno" in "naravovarstveno" alternativo.

Okrog 30 strokovnjakov danes profesionalno deluje na področju varstva naravne dediščine pri nas. Bodimo enkrat toliko pošteni in povejmo, da je bila ta mala (in včasih še mnogo manjša) skupina zanesenjakov tista narodova vest, ki je v imenu narave dobila (in mnogokrat tudi izgubila) prenekatero bitko in hkrati zagotavljala, da smo tudi na tem področju ostali v stiku s civiliziranim svetom. Če so danes ogroženi tudi oni sami, je to naš skupni problem – in ne le njihov. 30 ljudi lahko spravimo v eno pisarno, lahko jih razdelimo med nekaj sto novih občin, njihove dobre in bridke izkušnje lahko "oplemenitimo" z idejami "alternativcev", ki še nimajo brazgotin, kakršne puščajo vnaprej izgubljene bitke. Nihče pa najbrž ne bo pričakoval, da nam bodo varovali vso naravo. Problem je v globokih razhajanjih o nekaterih vrednotah in prioritetah v naši družbi.

Pri tem se človeku sama po sebi ponuja vzporednica z "varstvom okolja" in njegovim sorazmerno nedavnim, naglim in opaznim vzponom. Za tistimi, recimo jim "vidci", ki so v zgodnjih časih razmišljali in govorili o varovanju narave v tesni povezavi z njeno dediščino (Šivic, Piskernikova, Kunaver, Avčin – da omenimo le nekatere), so varstvo okolja kot zanimivo politično alternativo platformo – vsaj za kratek čas – odkrili nekateri politiki. Kako iskreni so bili pri tem, nam je kmalu postalo jasno.

Poslovneži varstvo okolja še vedno (in vse bolj) odkrivajo kot donosen posel. Kljub nakopičenim problemom in relativni mladosti ima zato varstvo okolja tudi pri nas razmeroma dobre razvojne možnosti: novi zakon, jasna, čeprav verjetno ne najbolj posrečena resorna razmejitev in ne prevelike zadrege s sredstvi – vse to tudi v

perspektivi postavlja naše varstvo okolja v povsem drugačen položaj, kot pa ga imata varstvo naravne dediščine ali ohranitev narave. Tu je le malo businessa in še manj političnih točk – oboje vsaj v začetkih zahteva le žrtve in odrekanje.

In tako se varstvo dediščine še vedno otepa z zakonom, ki je samoupravno združeval skrb za naravno in kulturno dediščino – tudi muzeje in arhive – in je v novih razmerah prej cokla kot pa opora razvoju dejavnosti. Zakon o naravi je "umrl" ob nastajanju Zakona o varstvu okolja – ali prav zaradi njega? Celotno področje je kronično finančno podhranjeno in zaradi večne finančne stiske je tudi varuh naravne dediščine na Slovenskem vse bolj redka in ogrožena vrsta, ki se ji ni težko poistovetiti z objekti svoje skrbi – ogroženimi in izumirajočimi rastlinami in živalmi.

Jasno, da to ni atmosfera, v kateri bi bilo lahko razmišljati o razvoju in rasti – še posebej, če človek ni borec, kakršna je bila npr. Piskernikova, ki je daljnega in nevarnega leta 1949 iz Rakovega Škocjana z domačo solo akcijo pregnala nekaj sto vojakov z mulami in pratežem vred, ker so delali škodo ...

Povsem človeško je, če se varstvo naravne dediščine ob vzponu varstva okolja, negotovi resorni pripadnosti, pomanjkanju sredstev in še bolj ob pomanjkanju osnovnega razumevanja njegovega poslanstva, ob zahtevah po reorganizaciji in množici idej o njegovem prihodnjem razvoju, vsej tradiciji navkljub počuti ogroženo in išče naravnega zaveznika. Ali ga je zares našlo v ohranitvi narave? Upam, da – ampak preveč je znakov, da gre za prisiljeno poroko dveh, ničesar krivih siromakov.

In tako je služba za varstvo naravne dediščine napisala "Strategijo varstva(?) narave" – in se s tem odrekla svoji tradiciji in identiteti. Zakaj ni ne eden ne drugi sam od sebe in sam zase potrkal na vrata varstva okolja? Varstvo okolja in varstvo naravne dediščine imata navsezadnje skupne korenine – v ohranitvi narave.

Marsikaj se je v tem času dogajalo in zgodilo tudi v gozdarstvu. Ker smo gozdarji na tem posvetu v tolikšni večini, k sreči ne bo treba spet govoriti o resničnem pomenu (vsaj deklarirane) sonaravne – trajnostne

– mnogonamenske orientacije slovenskega gozdarstva – ne samo za ohranjanje gozdne narave, ampak tudi za oblikovanje trajnostne filozofije našega nacionalnega razvoja. Slovensko gozdarstvo doktrino in prakso je še vedno mogoče istovetiti z osnovno filozofijo ohranitve narave. Drugače mislijo in mnogokrat (vse glasneje) govorijo le tisti, ki preveč hodijo po tujih kongresih in premalo po gozdovih – domačih in tujih. Potem bi jim bila primerjava našega gozdarstva s tujim lažja – predvsem pa objektivnejša.

Naše gozdarstvo že dolgo ni več le "gospodarska dejavnost, ki se ukvarja z gojenjem in izkoriščanjem gozdov", (SSKJ I., s. 740) ampak je bilo na najboljši poti, da v resnici postane "celota strukturiranih (organiziranih) človekovih dejavnosti, ki zadevajo vse vidike odnosov med gozdom in človekom", (Anko 1990, s. 150).

Upam si trditi, da so najnovejša dogajanja celovitost takega gozdarstva, ki se tako lepo prilega ideji ohranitve narave, prizadela. Lahko da je usodna delitev na dve smeri in poleg tega še na nešteto drobnih interesov z vidika pridobivanja lesa smiselna. Lahko, da se bo izkazala za primerno tudi v novih pogojih, ko se bodo zadeve enkrat nekoliko uredile in umirile; le zavedati se moramo, da javnost te operativne delitve ne razume in nas (logično) še vedno gleda in sodi kot celoto. Ekscese katere koli strani – pa četudi gre za zasebnega lastnika – pripisuje vsej stroki.

V prizadevanjih za ustanovitev (na novo potrjenega) podiplomskega študija "Varstvo naravne dediščine", ki bo prihodnje leto (1996/97) stekel na Biotehniški fakulteti, sem imel mnogo pogovorov z najrazličnejšimi ljudmi. Nekdo med njimi – akademik – me je vprašal, ali je res, da vsi gozdarji tekmujejo v podiranju drevja (sic!).

Iskreno spoštujem težko in nevarno delo gozdnega delavca. Verjetno je tudi prav, da imajo sekači svoja tekmovanja. Ne vem pa, koliko pozitivna ali vsaj nevtralna publiciteta, ki jo je stroka ob takih priložnostih (sicer pa le redko) deležna, koristi njeni podobi v očeh dobršnega dela naše javnosti.

Nekdo drug me je namreč ob podobni priložnosti prepričeval, kako nerazdružljiva so naša prizadevanja, da bi prevzeli pobudo pri snovanju takega študija in operativnega varstva naravne dediščine, ko vendar gozdove (mnogokrat zelo brezobzirno izkoriščamo). Isti vendar ne more izkoriščati in varovati hkrati.

In v tem leži iztočnica za naslednjo misel: Varstvo najvrednejšega v naši naravi – in sem lahko vse bolj z gotovostjo štejem tudi naš gozd – je dobra priložnost, da se zamislimo, kakšno gozdarstvo se v resnici lahko poteguje za aktivnejšo vlogo na področju ohranitve narave in varstva naravne dediščine:

1. Gozdarstvo je eno samo. Ne glede na ekonomske, organizacijske, morda tudi politične vzroke, ki so vodili v notranjo delitev stroke, mora ostati osnovna strokovna doktrina nedeljena in nenačeta. Trdi preskus profesionalnosti stroke bomo zares prestali takrat, ko se stališča gozdarja – podjetnika ne bodo razlikovala od tistih, ki bi jih imel recimo gozdar – upravitelj in varuh naravnega parka. Za oba je namreč prostora tudi v naravnih parkih in mnogi bi glasno in škodoželjno prisluhnili njenemu prepiru (če bi do njega prišlo).

2. Gozdarstvo mora (p)ostati prvi in glavni zagovornik ne le javnega ali zasebnega interesa v gozdu – ampak interesa gozda samega. Stopnja resnične profesionalnosti bomo dosegli šele takrat, ko bomo celo interese stroke znali podrediti interesom gozda.

3. Gozdarstvo potrebuje etična načela, ki bodo dajala odgovore tudi na sodobne izzive. Današnja racionalizacija takih načel gotovo ne more več temeljiti samo na plemenitem človekovem odrekanju, ampak tudi na pravici narave in njenih delov do obstanka (prim. Nash 1987, de Groot 1992).

4. Gozdarstvo si bo moralo kot upravitelj pomembnega naravnega bogastva močnejše prizadevati za močnejši dotok sodobne ekonomske misli, vezane na odnos z naravo, tudi v naše razmere. Mnogo okoljskih problemov izvira iz neustreznega vrednotenja naravnih virov. Mnoga prizadevanja na področju ohranitve narave ali naravne dediščine dobijo vero-

dostojnost šele v luči intrinzične vrednosti (intrinsic = existence value – bistvene vrednosti), ki naj bi obstajala v naravi tudi takrat "če bi ljudje in njihove izkušnje izumrli" (prim. Pearce, D. W. / Turner, R. K. 1992, s. 22). Gre za novo razsežnost narave, ki se je najnovejša strokovna literatura vse pogosteje dotika. Omenja jo tudi že naša Strategija 2.0 (1994, s. 3).

Podobne zahteve postavlja tudi dokument "Taking nature into account" (s. 1), ki opozarja, da makroekonomski kazalci, kot sta bruto domači proizvod (GDP) in nacionalni dohodek, ki se izračunava po sistemu (Združenih narodov) družbenih računov, ne prikazujejo natančno vplivov gospodarskih dejavnosti na naravo in lahko celo podpirajo netrajnostno gospodarjenje in s tem zmanjšujejo kakovost življenja.

5. Gozdarstvo potrebuje svoj kodeks. Ta zahteva je bila že mnogokrat ponovljena. Nič se ni zgodilo – le vse jasneje postaja, kako dejavnost, ki je na razpotju sama, potrebuje nekaj imperativov, prek katerih ne bo smel nihče – ne glede na to, kaj v gozdu išče: znanje, profit ali oddih itn.

S tem bi razmišljanje (čeprav seveda še zdaleč ni izčrpano) o tem, ali gozdarstvo ima mesto v našem ohranjanju narave, okolja in naravne dediščine, za namene tega posveta zaključil in se raje posvetil zelo okvirnim mislim o novih delovnih področjih gozdarstva, o katerih pred sedmimi leti pač še ni kazalo razmišljati.

Organizator je ponudil to iztočnico v podnaslovu "Potrebe po zavarovanih območjih v Sloveniji".

Živimo v času, ko se določena razmerja v naši naravi in družbi trasirajo za desetletja vnaprej – v primeru zavarovanih območij bi lahko rekli za stoletja. V parlamentarnem postopku je 6 regijskih parkov (Strategija 2.0, s. 27), ki predstavljajo okrog 20% vsega slovenskega ozemlja (gl. sl. 1). Vsi, brez izjeme, so močno gozdnati in v vseh bi bilo po vseh domačih in tujih merilih gozdarstvo (kot ga proklamiramo) naravnost idealna oblika gospodarske rabe zemljišč. Hkrati bi taka razglasitev obvarovala gozdove pred drugo največjo nevarnostjo (če izvzamemo krčivite same in splošne okoljske obremenitve) – tj. pred fragmentacijo, drobljenjem. Kakšna idealna

priložnost, da razširimo delovno področje tudi na praktično upravljanje in nadzor nad temi gozdovi – pa v Poročilu o delu Zavoda za gozdove v letu 1994 (s. 19) žal beremo, da je Zavod v sodelovanju z Ministrstvom za okolje in prostor ter Zavodom za varstvo kulturne in naravne (sic!) dediščine izdelal osnutek razvoja slovenskih regijskih parkov, da pa "projekt trenutno miruje" – in to v času, ko se odloča o usodi teh parkov. Nihče nam jih ne bo podaril – niti dodelil v upravljanje: za to se bo treba boriti. O tem naj bi se danes predvsem pogovarjali – in seveda tudi o tem, kako bomo tako zaupanje opravičili, če nam bo dodeljena aktivnejša vloga v njihovem upravljanju oz. ohranjanju – in varstvu.

Mnogo je zadreg in nejasnosti okrog tega – vsaj nekaterih bi se dotaknili.

Prva zadeva že samo definicijo varstva narave (Strategija 2.0, s. 6): "Varstvo narave je dejavnost, katere cilj je ohraniti naravo kot vrednoto v vsej njeni pojavnosti in uravnoteženosti. Pod pojem varstva spadajo vsi pravni, ekonomski, socialni in administrativni ukrepi za doseganje tega cilja."

Taka definicija je povsem primerna za "varstvo naravne dediščine" – najbrž pa se ne more nanašati na "varstvo" narave, katerega naj bi letos praznovali: ukrepi za varstvo narave (namenoma?) namreč izključujejo gospodarske ukrepe. Ali se Slovenci na ta način po celem stoletju res vračamo v žarišče idejnega spopada med Giffordom Pinchotom, prvim direktorjem ameriške gozdarske službe, ki je leta 1907 skoval pojem conservation (= wise use) (Nash 1987, s. 9) in "fundamentalistom" Johnom Muirom? Takratnega ameriškega konteksta pač ni mogoče primerjati s sodobnim evropskim ali slovenskim. In vendar nas gozdarje v očeh mnogih razvrednoti kot potencialne varuhe narave prav dejstvo, da "sekamo drevje". Prav zato je za nas tako pomembno, da razčistimo, ali letos praznujemo evropsko leto varstva ali leto ohranitve narave – in da to ljudem tudi pojasnimo.

Druga zadrega nastaja z umestitvijo gozdarstva v dolgoročne cilje slovenskega varstva narave (ibid. s. 19), ki so:

a) ohraniti

– samonikle (avtohtone) rastlinske in živalske vrste;

– geotope, habitatne tipe, bioceonoze in ekosisteme ter njim lastne procese;

– naravne znamenitosti (nepremično naravno dediščino);

– logiko razvoja vseh tipov krajine v skladu z naravnimi procesi in sonaravno človekovo rabo;

b) obnoviti prizadete naravne znamenitosti, habitate in ekosisteme.

Kje je mesto gozdarstva v teh ciljih? Povsod in nikjer. Za vsakega od njih bi se bilo treba pošteno in izčrpno dogovoriti, kje se konča ohranjanje in začne (strogo omejujoče) varstvo.

Tretji problem je amaterstvo in pomanjkanje duha, s katerim se lotevamo ohranjanja narave kot novega delovnega področja. Prizadevanja redkih posameznikov morda rešujejo čast stroke, ne zagotavljajo pa njenega uspeha v vsesplošnem pririvanju interesov za novimi delovnimi področji.

Po omenjenem posvetu 1988 nam je uspelo, da smo v zakon o gozdovih uvrstili tudi skrb za "funkcijo varovanja naravne in kulturne dediščine in drugih vrednot okolja" (ZOG 1993, čl. 3/5). Ostanje nam še, da to prevedemo tudi v vsakodnevno delovanje. Naravna dediščina so namreč tudi vsa zavarovana območja. Vsekakor bi morali temeljito in kritično oceniti svoje dosedanje ravnanje v najodličnejšem zavarovanem območju, ki ga Slovenija premore, tj. v Triglavskem narodnem parku. Naše poti in stranpoti v TNP bi morale biti dober kompas za ravnanje v območjih z manj strogim varstvenim režimom.

Četrto vprašanje zadeva našo nevednost oz. neinformiranost o tem, kaj se na področju varovanja dediščine in ohranjanja narave dogaja v svetu. Če hočemo širiti področje svojega delovanja, moramo poznati tudi širše okolje, ki bo odločalo o (ne)uspešnosti takega širjenja. Žal bomo tudi tu spoznali ne le, da nismo preroki v domovini, kot pravi stari latinski rek, ampak tudi v tujini ne.

Pred slabim mesecem smo imeli v Sloveniji pa tudi na Oddelku za gozdarstvo visok obisk iz Bruslja, ki nam je na diplomatsko obziren način dal vedeti, da goz-

darstvo najbrž ni prioriteto (se pravi nerazvito ali z EU neskladno) področje, ki bi oviralo naše (toliko zaželeno (?)) približevanje Evropi in da zato v programih bruseljske pomoči Sloveniji ni pričakovati, da bi se uvrstilo zelo visoko. Vprašani smo bili še, koliko gozdarstvo prispeva k bruto nacionalnemu proizvodu, in našemu odgovoru, da manj kot odstotek, je sledil dolg in pomenljiv molk. To je nevaren način premišljevanja politika s štiriletnim mandatom – žal vse prepogost tudi pri nas. Kaže se v nenehnem zniževanju sredstev za to panogo v proračunu – za operativno, šolstvo in raziskovalno delo.

Evropa očitno ne vidi rada, če je kdo od ponižno čakajočih na kakšnem področju pred njo – in to v gozdarstvu smo. Prav zato moramo skrbno spremljati svetovne in evropske trende in dokumente in tudi izpolnjevati obveze, ki jih nalagajo, da ne bi ob tem za svetom zaostali. Slovenija gotovo zaostaja za svetom npr. v robotiki ali elektroniki (kamor vlagamo nemajhna sredstva) prav gotovo pa ne zaostaja v gozdarski praksi (podprti z ustrezno filozofijo, ki temelji na raziskovanju in izobraževanju). Če ne bomo spremljali svetovnih dogajanj in bomo nehali opozarjati na zaostajanje svoje stroke, ter jasno kazati na tiste, ki so krivi za njeno erozijo, bomo sokrivi za njeno degradacijo.

V nenehni improvizaciji in kroničnem pomanjkanju ljudi nimamo nikogar, ki bi tekoče spremljal svetovna/evropska dogajanja in dokumente, jih prevajal, posredoval vsej stroki in ne le "posvečenim" – in skrbel, da se tudi udeležujejo v našem delovanju.

Šele razmišljanja v takih okvirih, bi nam dala pogum in zagon, da bi bili uspešnejši tudi v prizadevanjih okrog snovanja novih zavarovanih območij. Šele iz te perspektive bi objektivneje zagledali svoje mesto v njih.

Tak pogled bi presešel našo kronično zaprtost in samozadostnost – tudi samozadovoljstvo in nas napravil širše, strpnejše in tvornejše sogovornike v snovanju novih zavarovanih območij in delitvah pristojnosti v njih. Za veliko in pomembno stvar gre, zato bi morali poznati vsaj dela oz. dokumente kot so:

UNCED, 1992: Statement of Principles on Forests

AGENDA 21, pogl. 11, "Combating Deforestation" in pogl. 15, "Conservation of Biological Diversity" (gl. Keating 1993)

UNEP, 1992: Convention on Biological Diversity

GLOBAL FOREST POLICY PROJECT, 1994

in pomembnejša dela kot so Dudley 1994, Bass in dr. 1994, Trzyna (ur.) 1995 itd. Posebej bi kazalo poudariti pomen temeljnih del o strategijah nacionalnega trajnostnega razvoja (prim. Carew-Reed, 1994). Slovenija take strategije še nima – tudi gozdarstvo ne in koristilo bi mu, ko bi jo imelo.

Podobna je slika na evropski sceni. Politično osnovo za vključevanje gozdarstva daje že Program okoljskih aktivnosti za Srednjo in Vzhodno Evropo, ki ga je potrdila Ministrska konferenca v Lucernu (28. - 30. IV. 1993) in seveda Strasbourške in Helsinške resolucije.

Posebnega pomena za snovalce novih zavarovanih območij je dokument IUCN

Parks for Life (kmalu ga bomo dobili tudi v slovenskem prevodu), ki v bistvu povzema množico podobnih, včasih celo prekrijujočih se programov ustanavljanja zavarovanih območij.

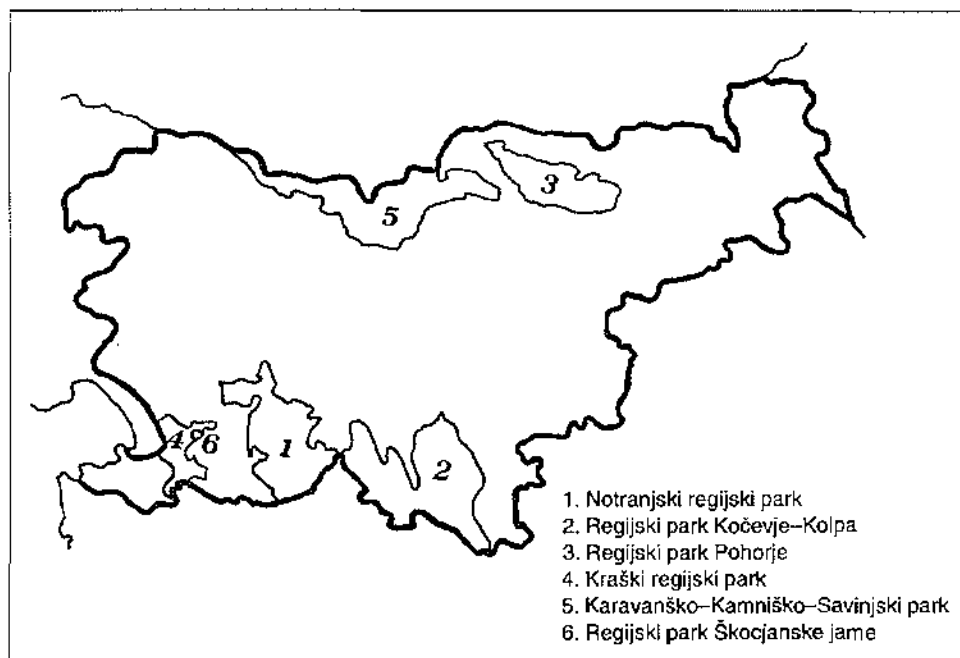
Na državnem nivoju bi morali načrtno iskati svoje mesto vsaj v naslednjih dokumentih, ki pa – kot rečeno – še vedno ostajajo v fazi osnutkov oziroma predlogov.

Reagirati bi morali na neustrezno obravnavanje gozda in gozdarstva v njih – ali sploh njuno popolno odsotnost:

a) **Strategija varstva narave v Sloveniji (2.0)** (januar 1994) – daje osnovna izhodišča – kot si jih zamišljajo avtorji, historiat varstva naravne dediščine, definicije in opredeljuje delovno področje varstva naravnih vrednot. Zlasti v obravnavanju ciljev se področje dejavnosti bistveno zoži na naravno dediščino. V poglavju o organizacijskih nalogah dokument vendarle spet govori o "upravnem resorju za varstvo naravnih vrednot". (s. 23)

Pomemben je predlog o zavarovanju šestih regijskih parkov v Sloveniji (s. 27).

Slika 1: Predlagani regijski parki v Sloveniji (vir: Strategija varstva narave v Sloveniji 2.0)

Glede na pomen gozda kot naravne vrednote preseneča, da ga strategija (z gozdarstvom vred) omenja le bežno (s. 28) – in še tu trdi, da je raba gozdov sonaravna le v nekaterih gozdovih ...

b) **Nacionalni program varstva okolja**, ki ga pripravlja MOP, v gradivih za razpravo (11.VII.1994) gozdov ne omenja (omenja zrak, vodo, tla, biosfero) niti ne omenja gozdarstva (omenja pa v poglavju o sektorskih politikah varstva okolja npr. kmetijstvo, rudarstvo, energetiko, industrijo, promet, odpadke, turizem in rekreacijo...).

Pomembna novost je, da dokument posveča pozornost klimatskim spremembam, biološki raznovrstnosti, varstvu naravnih vrednot (mednje bi vsekakor uvrstili v smislu 5. čl. ZVO, 1993 tudi gozdove) in varstvu podzemnega sveta.

c) **Program razvoja gozdov v Sloveniji** (EPA 488, druga obravnava – Vlada ga je sprejela 26.I.1995) – Opredeljuje gozdove kot naravno vrednoto (s. 63) in predlaga, naj bi bilo javni gozdarski službi poverjeno upravljanje zavarovanih območij v gozdnem prostoru (čl. 4.6).

d) **Ustanavljanje in varovanje naravnih parkov v Sloveniji** (maj 1995) je dokument, ki ga je pripravilo MOP, in gradi na Zakonu o varstvu narave, ki pa je šele v fazi priprave. Avtorji sicer ugotavljajo, da je cilje varstva narave mogoče doseči le, če so "naravna načela vgrajena v sisteme in postopke vseh dejavnosti" (tudi gozdarstva) – sicer pa gozdov in gozdarstva posebej ne izpostavljajo. Za upravljanje naravnih parkov dokument celo predvideva ustanavljanje javnih zavodov ali podeljevanje koncesij – mimo gozdarske javne službe torej. Te službe tudi ne omenja niti v točki 3.2d, kjer govori o sodelovanju drugih javnih služb.

e) **Agenda 21 za Slovenijo**. Dokument nevladnih organizacij je zanimiv kot pripevek k procesom, ki naj bi sledili Riu '92 in v določenem smislu predstavlja dobrodošlo novost. Žal, tudi on gozdarstva ne omenja izrecno (kot npr. industrije, energije, transporta, urbanizacije, turizma in rekreacije, kmetijstva ... Obravnava pa ga – mnogo bolje kot marsikateri resorni dokument – pod poglavjem "Varstvo na-

rave", kjer piše: "nadaljevanje in razvijanje sonaravnega gospodarjenja z gozdovi in gozdnim prostorom, s poudarkom na (žal le – op. p.) okoljetvornih funkcijah gozda."

Vsekakor postajajo v tem pogledu nevladne organizacije naš pomemben so-govornik in zaveznik.

Če naj bi se gozdarstvo oziralo po širših delovnih področjih na področju ohranjanja narave in varstva naravne dediščine, je prav, če razmislimo o tem, kako spada gozd v ta kontekst.

Kar zadeva ohranjanje narave, je stvar menda jasna. Nekdo nam bo pač šele moral pokazati obnovljiv naravni vir, s katerim pri naš gospodarimo bolj zvesto načelom trajnosti kot pa z gozdom. Drugače je z gozdom kot naravno vrednoto in dediščino.

Zakon o varstvu okolja (1993, čl. 5, tč. 3.3) določa naravne vrednote takole: "Naravne vrednote so poleg redkih in dragocenih naravnih pojavov tudi drugi vredni pojavi, sestavine, oziroma deli žive in nežive narave, naravna območja ali deli naravnih območij, rastlinske in živalske vrste ter njihovi življenjski prostori, ekosistemi, deli naravne in kulturne krajine in objekti oblikovane narave."

Pustimo ob strani motive zakonodajalca, ki je naravne vrednote razglasil tako široko. Niti se ne bomo spraševali, kakšni so kriteriji ločevanja med vrednim in ne-vrednim v naravi. Dejstvo je, da ta definicija kar večkrat zadane gozd – in to dejstvo moramo izkoristiti tudi mi.

Druga stvar je vprašanje gozda kot dediščine: morda ga bomo kot naravno dediščino zagledali šele iz perspektive ohranjanja in varstva ne le biološke raznovrstnosti, ampak tudi naravnih procesov (torej ne le vrst in njihovih habitatov).

Je gozd tudi kulturna dediščina? Odgovor bo odločen – da! Gozd je bil – vsaj pri nas – vselej ogledalo družbe, podoba (ne)sožitja med naravo in človekom – pa naj si gre za prostrano gozdno odejo, ki jo je čipkasto najedel človek – molj, za belokranjski stelnjak ali primorski panjevec. Vse to se bo spremenilo, ko se bomo spremenili tudi mi sami: torej je del naše kulture in kulturne dediščine v najbolj prvinskem pomenu besede.

In še misel, dve posebej o mestu goz-

darstva v snovanju zavarovanih območij na Slovenskem. Narava je naš svet ob sodila na prehodnost. Zgodovina nam je pobrala obsežna periferna območja prav na vseh straneh nacionalnega teritorija. Prihodnost nam bo preostanek razsekala s prometnimi koridorji – z vsem, kar spada zraven. Bolj bodo služili tujim kot pa našim interesom.

In kaj lahko pri tem storimo sami zase? Ustanavljanje obsežnejših zavarovanih območij – skladno z IUCN kategorijami (gl. tabela 1) je vsekakor ena izmed zanimivih možnosti.

Že itak je Slovenija med 33 evropskimi državami na 25 mestu, kar zadeva odstotek površine zavarovanih območij (Tabela 2). Globoko pod evropskim povprečjem in daleč za tistimi državami, po katerih bi se sicer radi zgledovali.

Omenjeni načrt o zavarovanju 20% slovenskega ozemlja v obliki naravnih parkov torej sploh ni nekaj nemogočega:

- predstavlja kompenzacijo številnim okoljskim vplivom naravne in kulturne fragmentacije Slovenije;
- tudi po "evropskih normah" onemogoča, da bi to zemljo lahko kupovali tujci;
- daje novo vlogo in smisel obrobnim

regijam, ki so domala vse demografsko (in še kako drugače) ogrožene.

In še nekaj skupnega ima večina predlaganih območij regijskih parkov: ljudje se iz njih umikajo, umika se tudi kmetijstvo, ki v teh marginalnih pogojih nima nikakršnih izgledov v obetajočem se boju s kmetijstvom Evropske unije – le gozdarstvo ostaja kot dejavnost, ki bo s temi prostori lahko gospodarila skladno s cilji njihove ustanovitve. Tudi zato smo na Oddelku za gozdarstvo osnovali predmet "Gospodarjenje z naravnimi parki" in sprožili pobudo za podiplomski študij "Varstvo naravne dediščine", ki je že sprejet in se bo začel prihodnje leto.

Vsako snovanje zaščitenega območja je dolgoročna naložba s strokovnimi, ekonomskimi, socialnimi, političnimi in etičnimi elementi – in argumenti. Gozdarji se bomo morali nenehno spraševati, kaj od teh elementov in argumentov je že v naši stroki in kaj lahko prispevamo. Tudi za razglasitev teh parkov bomo morali pomagati, boriti se – zaradi njih samih. Razmišljanje, kaj bomo od tega imeli kot stroka, pride na vrsto šele pozneje.

Zato tale zbor ni nikakršen "dējā vu" (smo že videli) – preveč se je spremenilo od zadnjč. Tudi mi sami. Zato ta posvet

Tabela 1: Zavarovana območja – definicija in šest upravljalških kategorij (Parks for Life, 1994, s. 9)

Kaj je zavarovano območje?

"Območje kopnega in/ali morja posebej namenjeno varstvu biološke raznovrstnosti in naravnih ter z njimi povezanih virov. Z njim se upravlja s pravnimi ali drugimi učinkovitimi sredstvi".

Kategorija I.	Strogi naravni rezervat / Območje divjine: upravljanje predvsem v znanstvene namene in za ohranitev divjine
Kategorija II.	Naravni park: upravljanje predvsem za varovanje ekosistemov in rekreacijo
Kategorija III.	Naravni spomenik: upravljanje predvsem za določene naravne značilnosti
Kategorija IV.	Habitat / Območje gospodarjenja za določene vrste: upravljanje za ohranitev z gospodarskimi posegi
Kategorija V.	Zavarovana krajina / morsko območje: upravljanje za ohranitev in rekreacijo
Kategorija VI.	Zavarovano območje gospodarjenih virov: upravljanje za trajnostno rabo naravnih ekosistemov

ne bo uspel, če se ne bomo razšli z zelo natančno določenimi nalogami, nosilci, roki in strategijami vključevanja v mnogo širše

okolje, ki vpliva na ohranitev narave in varstvo najvrednejšega v njej.

Tabela 2: Zaščitena področja po IUCN upravljaljskih kategorijah v km² (stanje 1994 – prirejeno po Parks for Life, s. 104)

Država	Površina države	Skupna površina	%
Slovaška	14,035	10,155	72.36
Liechtenstein	0,160	0,600	37.50
Danska	43,073	13,871	32.20
Nemčija	356,840	91,928	25.76
Avstrija	83,855	20,813	24.82
Velika Britanija	244,880	49,513	20.22
Švica	41,285	7,307	17.70
Luksemburg	2,585	0,360	13.93
Češka	78,864	10,668	13.53
Latvija	63,700	7,747	12.16
Nizozemska	41,160	4,215	10.24
Francija	543,965	53,586	9.85
Poljska	312,685	30,636	9.80
Estonija	45,100	4,398	9.75
Litva	65,200	6,347	9.73
Islandija	102,820	9,156	8.90
Španija	504,880	42,450	8.41
Finska	337,030	27,281	8.09
Italija	301,245	22,746	7.55
Hrvaška	56,538	3,853	6.82
Švedska	440,940	29,818	6.76
Portugalska	92,390	5,825	6.31
Norveška	323,895	20,380	6.29
Madžarska	93,030	5,740	6.17
Slovenija	20,251	1,081	5.34
Romunija	237,500	10,849	4.57
Jugoslavija	102,173	3,470	3.40
Bolgarija	110,910	3,699	3.34
Belgija	30,520	0,771	2.53
Grčija	131,985	2,210	1.67
Albanija	28,750	0,340	1.18
Irska	68,895	0,670	0.68
Andora	0,465	0,000	0.00
Skupaj	4,921,606	501,741	10.19

VIRI

1. Agenda 21 za Slovenijo, 1995. Umanotera, Slovenska fundacija za trajnostni razvoj, Ljubljana, 43 s.
2. Anko, B. 1990: Landscape Ecology in Forestry – a New Challenge, IUFRO XIXth World Congress Proceedings Vol. 1, s. 149-156
3. Bass, S. in dr. 1994: Review of the Forestry Principles 20 months after Rio, IIED, London, 24 s.
4. Carew-Reid, J. in dr. 1994: Strategies for National Sustainable Development. IUCN, IIED, Earthscan, London, 203 s.
5. De Groot, R.S. 1992: Functions of Nature. Walters-Noordhoff, Amsterdam, 315 s.
6. Dudley, N. 1994: WWF Submission on Forest to the Commission on Sustainable Development, WWF, Gland, Švica, 34 s.
7. Geating, M. 1993: Agenda for Change, The Centre for our Common Future, Ženeva, 70 s.
8. Global Forest Policy Project, 1994: Nat. Wildlife Federation, Sierra Club, Friends of the Earth - U.S., Washington, D.C. 22 s.
9. Groombridge, B. 1992: Global Biodiversity. Chapman&Hall, London, 585 s.
10. IUCN-CNPPA 1994: Parks for life: Action for protected areas in Europe, IUCN, Gland, Švica in Cambridge, V.B., 154 s.
11. Keating, M. 1993: Agenda for Change, The Centre for our Common Future, Ženeva, 70 s.
12. Nacionalni program varstva okolja, 1994. (Uvodna javna razprava) Ministrstvo za okolje in prostor, Ljubljana, 8 s.
13. Nash, R.F. 1987: The Rights of Nature. The University of Wisconsin Press, 290 s.
14. Pearce, D.W./Turner, R.K. 1990: Economics of Natural Resources and the Environment. Harvester and Wheatsheaf, London, 378 s.
15. Program razvoja gozdov v Sloveniji. Poročevalec, 1995, št. 6, s. 56-75
16. SSKJ I., 1970 DZS, Ljubljana, 844 s.
17. Strategija varstva narave v Sloveniji, (in. 2.0), 1994, MK RS, ZRSVNKD, Ljubljana, 1994, 35 s.
18. Trzyna, T. (ed.) 1995: A Sustainable World. IUCN, Sacramento, Calif. 272 s.
19. UNEP, 1992: Convention on Biological Diversity (5 June 1992), Rio de Janeiro, 24 s.
20. Ustava Republike Slovenije (1991). Gosp. V., Ljubljana, 1992, 75 s.
21. Ustanavljanje in varovanje naravnih parkov v Sloveniji. MOP, Uprava RS za varstvo okolja, Ljubljana, 1995, 12 s.
22. WWF, Rimski klub, 1995: Taking Nature into Account (An Action Plan). Bruselj, 4 s.
23. Zakon o gozdovih, Ur.l. R.S. 30/93
24. Zakon o naravni in kulturni dediščini. Ur.l. SRS 1/81, 3/81, 42/86 in Ur.l. R.S. 8/90, 42/92
25. Zakon o varstvu okolja. Ur.l. R.S. 32/93

Foto: Lado Kutnar: Katarina

Naloge javne gozdarske službe v okviru nalog varstva narave

Tasks for Public Forest Service Concerning Nature Protection Issues

mag. Živan VESELIČ*

Izvleček

Veselič, Ž.: Naloge javne gozdarske službe v okviru nalog varstva narave. Gozdarski vestnik, št. 9/1995. In Slovene, cit. lit. 3.

Prispevek obravnava dejavnost Zavoda za gozdove Slovenije, ki kot javna gozdarska služba usmerja razvoj vseh gozdov v Sloveniji, neglede na lastništvo. Poudarjena je naravovarstvena usmerjenost slovenskega gozdarstva ter predstavljena pripravljenost Zavoda za gozdove Slovenije, da se vključi v širše strokovne operativne naloge na področju varovanja narave.

Ključne besede: varstvo narave, gozdarstvo, Zavod za gozdove Slovenije.

Synopsis

Veselič, Ž.: Tasks of Public Forest Service concerning Nature Protection Issues. Gozdarski vestnik, No. 9/1995. In Slovene, lit. quot. 3.

The article elaborates on activities of Slovenia Forest Service, which as a public forest service administers development all forests in Slovenia, regardless of ownership. The firm direction of Slovenian forestry towards nature protection is emphasised. Presented is Willingness of Slovenia Forest Service to enter into complex professional assignments in the field of nature protection.

Key words: nature protection, forestry, Slovenia Forest Service.

1 UVOD

1 INTRODUCTION

Zaradi spleta okoliščin je varovanje narave trenutno pri nas izjemno aktualna tema. Čeprav je posvetovanje organizirano v Evropskem letu varstva narave, je vendarle treba poudariti, da smo gozdarji dali pobudo za takšno srečanje že lansko leto, vendar je iz različnih razlogov prišlo do njegove realizacije šele v letu 1995. Torej se resnično tudi sami zavedamo, da je varovanje narave tisti del naše dejavnosti, ki zahteva v tem času nekaj jasnih opredelitev.

Narava je v svetovnem merilu ogrožena. Glasu vpjoičoh o tem so v zadnjih letih morali prisluhniti tudi politiki in vlade držav. Mednarodnih deklaracij o potrebi po varovanju okolja in narave je že pomembno veliko. Proglasitev leta 1995 za Evropsko leto varstva narave je ena od mednarodnih akcij, ki naj opozarja na problem ogroženosti narave.

V Sloveniji je na tem področju nekaj ključnih zadev nedorečenih. Zakon o varstvu narave je še v pripravi, nedorečeno je vprašanje nadzora varovanja narave, nedorečena je strategija upravljanja z varovanimi območji, osnovanje predvidenih večjih naravnih parkov je šele v povojih, in še bi lahko našteval.

Novost na sceni je z Zakonom o gozdovih (1993) ustanovljeni Zavod za gozdove Slovenije, ki je kot javni zavod s številčnim strokovnim osebjem in z javnimi pooblastili zadolžen za celovito strokovno usmerjanje razvoja vseh gozdov in gozdnega prostora. To pa je tudi prostor z najbolj ohranjeno naravo.

Zavod za gozdove Slovenije je danes realnost. Je dobro organiziran in prek centralne enote, 14 območnih enot in 94 krajevnih enot in še s štirimi gojitvenimi lovišči, s skupno 863 sistemiziranimi delovnimi mesti, v pogledu usmerjanja razvoja gozdov in krajine ter populacij prostoživečih divjih živali strokovno obvladuje ves gozdni prostor. Ta ob 53 % pokritosti Slovenije z gozdovi zavzema približno tri četrtine slovenskega ozemlja.

* Mag. Ž.V., dipl. inž. gozd., Zavod za gozdove Slovenije, 61000 Ljubljana, Večna pot 2, SLO

Navzočnost takšnega Zavoda za gozdo-ve v državi, v kateri gozd daje osnovni ton tri četrtini krajine, že sama po sebi ponuja rešitev nekaterih strokovno-organizacijskih vprašanj s področja varovanja narave pri nas. Še posebej, če upoštevamo dosedanje in prihodnje usmeritve pri delu z gozdom pri nas. Takšno je racionalno razmišljanje. Pričakovati bi, da bo racionalno razmišljala tudi država.

2 VAROVANJE NARAVE JE INTEGRALNI DEL STRATEGIJE RAVNANJA S SLOVENSKIMI GOZDOVI IN DEJAVNOSTI JAVNE GOZDARSKE SLUŽBE

2 NATURE PROTECTION IS AN INTEGRATED PART OF STRATEGY THAT PUBLIC FOREST SERVICE IS PURSUING WHEN DEALING WITH SLOVENIAN FORSTS

Slovensko gozdarstvo je med prvimi v Evropi (in na svetu) krenilo na pot ravnanja z gozdom, ki jo odlikuje sonaravnost in usmerjenost k trajnemu ohranjanju gozda in vseh njegovih vlog. Gre za trajnostno, sonaravno in večnamensko ravnanje z gozdom.

Takšno delo z gozdom določata tudi Zakon o gozdovih (Ur. list RS, št. 30/93) in Program razvoja gozdov v Sloveniji, ki je v postopku sprejemanja v Državnem zboru.

Slovenski Zakon o gozdovih (1993) že v 1. členu določa, da morajo gojenje, izkoriščanje in raba gozdov ter razpolaganje z njimi zagotavljati sonaravno in večnamensko gospodarjenje z gozdovi – v skladu z načeli varstva okolja in naravnih vrednot, trajno in optimalno delovanje gozdov kot ekosistema ter uresničevanje njihovih funkcij. Zakon ureja tudi pogoje gospodarjenja s skupinami drevja in posamičnim drevjem zunaj gozda (in naselij) ter pogoje za posege v gozd in gozdni prostor.

Že hiter pogled na območja, za katera so pripravljene zaenkrat še precej okvirni predlogi za zavarovanje, pokaže, da gre v večini predlogov zavarovanja predvsem za obsežna gozdnata območja.

Takšno stanje seveda ni naključno. Gozd je v sodobnih industrijskih in kmetijskih okoljih zadnji ostanek sonaravnega, ekosistema, ki z ohranjenimi odnosi med živimi

bitji ter slednjimi in mrtvo naravo vzdržuje ravnotežje vsemu, kar je urbanizirano in tehnizirano. Napredno slovensko gozdarstvo je slovenske gozdove v zadnjih sto in več letih, ko je človek pod vplivom (lažnega) občutka premoči nad naravo pri večini svojih dejavnosti, v pretežnem delu sveta tudi pri gospodarjenju z gozdom, krenil po poti sodobne industrijske miselnosti, uspelo ohraniti sonaravne, takšne, da bi bili skoraj vsi vredni posebnega zavarovanja.

Spremembe, ki so se zgodile v zadnjih letih v slovenskem gozdarstvu, so naredile del gozdarstva, ki opravlja javno gozdarsko službo, še zmogljiveše za strokovno in naravovarstveno ravnanje s slovenskimi gozdovi in gozdno krajino.

Z ločitvijo funkcije usmerjanja razvoja gozdov in vsega strokovnega ravnanja z gozdovi od poslovne funkcije, ki sta bili v nekdanjih gozdnih gospodarstvih združeni, je omogočeno javni gozdarski službi, da strokovno še bolj suvereno usmerja razvoj slovenskih gozdov in gozdnega prostora. Ustanovitev Zavoda za gozdove Slovenije pomeni v tem pogledu pomemben prispevek k še večji uveljavitvi strokovnega ravnanja z vsemi slovenskimi gozdovi.

Razvoj naravovarstvene misli v zadnjih letih je nedvomno pokazal, da narave ne moremo uspešno varovati oziroma ohranjati samo s strogim varovanjem določenih manjših površin. Takšne površine so lahko le nujna dopolnitev kar najbolj obzirnega ravnanja z vso naravo, ki jo sicer izkoriščamo oziroma rabimo v različne namene, torej dopolnitev aktivnega varovanja narave. Pri tem je gozdarstvo v preteklosti v slovenskem prostoru uspešno preneslo največje breme pri obvarovanju narave, in na Zavodu za gozdove Slovenije dobro vemo, da bo največje breme pri obvarovanju naše narave tudi v naprej na javni gozdarski službi. Če odpovemo gozdarji javne gozdarske službe glede svoje varovalne usmerjenosti pri delu z gozdom, je ni naravovarstvene službe, ki bi slovensko naravo uspela ohraniti v zadovoljivem, kaj šele v zglednem stanju. Na Zavodu za gozdove Slovenije se tega zavedamo in v tem pogledu tudi odgovorno ravnamo. Zaradi navedenega se tudi ne zdijo racio-

nalne formalne rešitve organiziranosti varovanja narave, ki bi ne izkoristile strokovnega in organizacijskega potenciala Zavoda za gozdove Slovenije.

Varovanje narave v gozdnem prostoru, pa tudi drugje, se začne že mnogo pred varovanjem posebej dragocenih naravnih objektov. Pri tako imenovanem aktivnem varovanju narave, to je tistem varovanju, od katerega je odvisno stanje velike večine naše narave, gre za upoštevanje naravovarstvenih načel pri vsakem posegu v naravo. Pri vsakem posegu naj nam bo želja po čimvečji ohranitvi narave.

Sledeč Zakonu o gozdovih lahko med naloge Zavoda za gozdove Slovenije, s katerimi najaktivneje zagotavlja varovanje narave gozda in gozdnega prostora, uvrstimo naslednje:

- priprava strokovnih podlag za Program razvoja gozdov,
- izdelava gozdnogospodarskih načrtov območij in gospodarskih enot,
- izdelava lovskogojitvenih načrtov območij,
- izdelava programa varstva gozdov,
- zagotovitev izvedbe ukrepov za varstvo gozdov,
- izdelava načrtov požarnega varstva,
- izdelava gozdnogojitvenih načrtov,
- izbor drevja za posek (skupaj z lastnikom gozda),
- določitev potrebnih gozdnogojitvenih in varstvenih del,
- določitev usmeritev in pogojev za sečnjo in spravilo lesa,
- zagotovitev sadik gozdnega drevja rastišču primernih vrst in provenienc,
- izdaja soglasij za posege v gozd in gozdni prostor,
- izdaja dovoljenj za izjemno uporabo kemičnih sredstev v gozdu,
- izdaja soglasij pred prijavo sprememb katastrske kulture gozda v drugo kulturo,
- izdaja navodil za posege v skupine drevja in v posamično drevje zunaj gozda (in naselij),
- priprava strokovnih podlag za odpiranje gozdov z gozdnimi prometnicami,
- določanje režimov uporabe gozdnih cest (v sodelovanju z lastniki gozdov ali samostojno).

Z navedenimi zakonsko določenimi nalogami v zvezi z usmerjanjem razvoja gozda

in gozdnega prostora ter populacij prostoživečih divjih živali, je zakonodajalec Zavodu za gozdove Slovenije dejansko zaupal in tudi de iure poveril naloge, ki so ključnega pomena pri varovanju narave prostranega gozdnega prostora.

Program razvoja gozdov v Sloveniji nalaga javni gozdarski službi še celo vrsto konkretnih nalog, katerih namen je v prvi vrsti zagotavljanje varovanja oziroma ohranjanja narave. Da dodatno osvetlimo vso širino naravovarstvene vsebine znotraj že obstoječe dejavnosti Zavoda za gozdove Slovenije, naštejmo nekaj teh najpomembnejših konkretnih nalog iz Programa razvoja gozdov v Sloveniji:

- izdelava (skupaj z drugimi uporabniki prostora) načrtov varovanja narave in trajnostnega razvoja krajine,
 - izdelava izhodišč in meril za ohranitev ekološko nepogrešljivih ostankov gozdov, skupin ter posameznih dreves v krajini,
 - izdelava načrtov za ohranitev in varovanje ekosistemov nad zgornjo gozdno mejo,
 - izdelava prostorskih načrtov poudarjenosti funkcij gozda in gozdnega prostora ter določitev usmeritev, ukrepov in omejitev za gospodarjenje na območjih s posameznimi izjemno poudarjenimi funkcijami,
 - izdelava meril za določitev varovalnih gozdov in gozdov s posebnim namenom,
 - določitev posebej vrednih habitatov za živali oziroma predelov, ki so posebej pomembni za ohranitev biološke in ekološke pestrosti v gozdu in krajini ter prilagoditev gospodarjenja z gozdom njihovi vlogi,
 - v biološko in ekološko labilnih (npr. zasmrečenih) sestojih izvajanje postopne biološke stabilizacije (z vnašanjem naravnih drevesnih vrst),
 - spremljava stopnje poškodovanosti sestojev zaradi parkljaste divjadi na vzorčnih ploskvah in usklajevanje razmerja med rastlinskim svetom in divjadjo.
- Po povedanem je očitno, da izvajanje strokovno-operativnih nalog s področja varstva narave za Zavod za gozdove Slovenije kot javno gozdarsko službo vsebinsko ni novo, gre le za razširitev in poglobitev dela ter za vprašanje manjše organizacijske in kadrovske prilagoditve Zavoda tem razširjenim nalogam.

Zavod za gozdove že varuje gozd in naravo pred nevarnostmi, ki jima pretijo, in bo tako ravnal tudi v prihodnje, ker je za to usposobljen in ker je to ena njegovih temeljnih nalog.

3 IZ OSNUTKA PROGRAMA VKLJUČEVANJA ZAVODA ZA GOZDOVE SLOVENIJE V STROKOVNO-OPERATIVNA DELA NA PODROČJU VAROVANJA NARAVE

3 FROM DRAFT ISSUE OF "THE ENROLLING PROGRAM OF SLOVENIA FOREST SERVICE INTO PROFESSIONALLY OPERATIVE TASKS IN THE FIELD OF NATURE PROTECTION"

Državni zbor RS je na svoji seji 29. 06. 1994 ob razpravi Programa razvoja gozdov v Sloveniji med drugimi sprejel Sklep, da mora Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano pripraviti Program vključevanja Zavoda za gozdove Slovenije na področje varovanja narave. Glede na to in druge okoliščine je Svet Zavoda za gozdove Slovenije na seji dne 28. 06. 1995 naročil strokovnim službam Zavoda, da čimprej pripravijo strokovne podlage o tem vprašanju. Naj povzamem iz pripravljene gradiva nekaj ključnih navedb.

Vključevanje Zavoda za gozdove Slovenije v strokovno-operativno delo na področju varovanja narave v vsem (gozdnem) prostoru

"Z vidika smotrnosti in učinkovitosti delovanja države in njenih institucij bi bilo skrajno nerazumno, če bi ne izkoristili velikega potenciala biološko in ekološko dobro izobraženih strokovnjakov Zavoda za gozdove Slovenije, ki vsakodnevno delujejo na terenu po vsem območju Slovenije, ki poznajo lokalne posebnosti in zanimivosti ter nevarnosti, ki jim grozijo, da ne bi, večkrat tudi skoraj vzporedno s svojim delom, del pozornosti posvetili tudi (širšim) naravovarstvenim nalogam. Še posebej, ker so s svojo poklicno usmeritvijo in dosedanjim delom že doslej dokazali nagnjenost k naravi in usposobljenost, da jo varujejo.

Odločitev, da v sistemu varovanja narave v Sloveniji Zavod za gozdove Slovenije prevzame strokovno-operativne naloge tudi formalno in vsebinsko širše, bi vendarle nujno zahtevala določene organizacijske in kadrovske dopolnitve Zavoda za gozdove Slovenije in tudi ustrezna dodatna finančna sredstva."

Zavod za gozdove Slovenije kot upravljalec naravnih parkov.

"Čeprav mora biti v ospredju aktivno varovanje vse narave, strokovnjaki Zavoda za gozdove Slovenije težnje po zavarovanju določenih, posebej vrednih naravnih območij podpiramo. Takšne težnje razumemo tudi kot nadgradnjo vseh dosedanjih prizadevanj slovenskega gozdarstva po ohranjanju narave. Razumemo jih tudi kot pomoč prihodnjim prizadevanjem slovenskega gozdarstva, javne gozdarske službe oziroma Zavoda za gozdove Slovenije pri zagotavljanju sonaravnega razvoja gozdov.

Kot je že omenjeno, je večina območij potencialnih naravnih parkov v Sloveniji pretežno gozdnatih. Na drugi strani Zavod za gozdove Slovenije po Zakonu o gozdovih usmerja ravnanje z vsemi slovenskimi gozdovi. Delo z gozdovi in vso naravo v naravnih parkih pomeni le nadgradnjo dela z gozdovi in vso naravo zunaj njih.

Temelj vseh dejavnosti v zvezi z naravnimi parki, ki naj bi lokalnemu prebivalstvu in vsej Sloveniji perpektivno prinašali tudi ekonomske koristi, je nedvomno v zagotavljanju strokovnega ravnanja z naravnimi objekti samimi. Kjer so ti v pretežni meri gozd, je smotno in strokovno umestno, da njihov razvoj usmerja Zavod za gozdove Slovenije, saj v Sloveniji ni bolj usposobljene institucije za usmerjanje razvoja gozdov in ravnanja z njimi kot je Zavod za gozdove Slovenije."

LITERATURA

1. Zakon o gozdovih, Ur. list RS 30/93
2. Program razvoja gozdov v Sloveniji (delovno gradivo)
3. Program vključevanja Zavoda za gozdove Slovenije v strokovno operativno delo na področju varovanja narave

Kočevski naravni park

Upravljanje gozdov za tretje tisočletje

The Kočevje National Park

Managing of Forests for the Third Millennium

Janez ČERNAČ *

Izvleček

Černač, J.: Kočevski naravni park – upravljanje gozdov za tretje tisočletje. Gozdarski vestnik št. 9/1995. V slovenščini, cit. lit. 12.

V prispevku so predstavljeni avtorjevi pogledi na slovensko gozdarstvo in na njegovo usposobljenost za opravljanje štirih nalog v gozdnem prostoru – v smislu krepitve gozdov za opravljanje številnih njihovih funkcij in varovanje narave. Navedena so izhodišča in usmeritve za gozdarstvo, kakršno bi moralo biti v tretjem tisočletju, prikazan je razvoj naravovarstvene misli na Kočevskem ter predstavljeno območje načrtovanega Kočevskega naravnega parka.

Ključne besede: upravljanje gozdov, funkcije gozdov, Kočevski naravni park.

Synopsis

Černač, J.: The Kočevje National Park – Managing of Forests for the Third Millennium. Gozdarski vestnik No. 9/1995. In Slovene, lit. quot. 12.

The article presents the author's views regarding Slovenian forestry and its ability to perform the tasks of broader significance within the forest space – i.e. the increasing of forests' vitality so that they would be able to perform their numerous functions and nature protection. The concepts and directions for forestry regarding its image in the third millennium are given, the development of nature protection concept in the Kočevsko region is described and the region of the planned Kočevje National Park is presented.

Key words: forest managing, forest functions, the Kočevje National Park

1 UVOD

1 Introduction

Slovensko gozdarstvo je doseglo za-vidljivo raven na področju izobraževanja, raziskovalnega dela ter dela v praksi za lesno funkcijo naših gozdov. Taka ocena ni le znotraj domačih strokovnih krogov, pač pa je bila poznana in pogosto preverjana na mednarodni ravni, zato je gotovo objektivna. Ta ocena pa, žal, zbledi, če se soočimo z nalogami, ki so pomembne za gozd in gozdnato krajino ob prehodu v tretje tisočletje, ne le pri nas, pač pa v vsem svetu. Les bo sicer vedno dragocena obnovljiva surovina, vendar so zaradi ekoloških stisk naravovarstvene in druge javne funkcije gozdov nenadoma in po pomenu daleč presegle pomen lesa. Te naloge so

postale tako pomembne in nujne za razreševanje, da se je naravovarstva lotila že vsaka stroka, kar je sicer dobro, vendar je pogosto tako prizadevanje še plitvo, politično dopadljivo in zato izpade dokaj modno.

Gozdarstvo je imelo do sedaj s svojo doktrino o trajnosti donosov absolutno prednost, vendar je bojazen, da te prednosti v najbolj pomembnem trenutku ne bomo izkoristili. Trajnost donosov je bila izvorna in dragocena doktrina, ki je nastala iz potrebe po trajnosti donosov lesa, vendar je, žal, na tej ravni tudi ostala. Danes trajnostno rabo zagovarjajo praktično že vse stroke. Zato je primeren čas in nuja, da gozdarstvo prevzame pobudo za razširitev ideje o trajnostni rabi na vse funkcije gozdov in gozdnate krajine.

Dolge proizvodne dobe za pridelavo lesa ter pomanjkanja lesa so bili glavni pogoji za strokovne usmeritve v gozdarstvu, ki so bili že zelo zgodaj določeni s trajnostjo

* Mag. J. Č., dipl. inž. gozd., Društvo KOČEVSKI NARAVNI PARK, Gorenje 42, 61 332 Stara Cerkev

donosov lesa. Minilo je več kot eno stoletje, da so ekološke stiske prignale znanost in nato še politiko do podobnih opredelitev, ki jih danes označujemo s trajnostno rabo. Danes zmanjkuje že kar vseh obnovljivih in neobnovljivih virov na našem planetu.

Gozdarji pravimo, da proizvodnjo lesa načrtujemo in uresničujemo v skladu z naravovarstvenimi načeli gospodarjenja z vsem naravnim okoljem. Ob tem pa lahko ugotovimo tudi naravne sinergijske (medseboj dopolnjujoče) učinke, saj je drevje s svojim življenjem nosilno ogrodje ekoloških sistemov in soustvarjalec vsega življenja v naravi. Drugače rečeno, v gozdovih ni mogoče proizvajati samo lesa; ali, ob ustvarjanju lesa se ustvarja, se sooblikuje in živi naravno okolje.

Gozd ni les, gozd je življenje.

Tak odnos do gozda je torej gozdarstvo izoblikovalo z dolgotrajnim strokovnim delom, pa tudi zaradi naravnih zakonitosti gozda oziroma narave, ki so sousmerjale gozdarstvo, ki se je seveda bilo prisiljeno tudi korigirati ob napakah z dolgotrajnimi posledicami. Zasluge za načelo trajnostne rabe, za uveljavljanje obzirnih načinov dela z gozdovi in naravo ter še za marsikaj, si moramo gozdarji z naravo vsaj deliti.

Zaradi političnih odločitev po spremembah v gozdarstvu se je gozdarstvo znašlo v povsem novem položaju v družbi, čemur je sledila tudi nova organiziranost gozdarstva v Republiki Sloveniji. Čeprav so bile spremembe pričakovane in tudi potrebne, jih je gozdarstvo pričakalo povsem nepripravljeno. Kljub velikemu številu kadrov z vsemi stopnjami izobrazbe, z lastnim inštitutom, z lastno visoko šolo ter mrežo izobraževanja in s številnimi strokovnjaki v podjetjih, nismo imeli enotne strategije za obstoj, kaj šele za razvoj ob prehodu v tretje tisočletje in ob novih usmeritvah družbe. Politiki smo ponujali računalniško podprto gozdarsko filozofijo izpred sto let, pa še to dokaj sramežljivo. Usodno. Upajmo, da samo za gozdarje, ne pa tudi za gozdove, ki bi potrebovali veliko daljšo dobo za obnovo.

Če ne bo gozdarstvo v novih razmerah takoj prevzelo pobudo na področju izobra-

ževanja, raziskovalnega dela ter na področju operativnih nalog na terenu za javne funkcije gozdov in gozdnate krajine, bo očitno dokaj hitro zdrselo z enim delom v uradniško in tako imenovano pospeševalno službo, na drugem in manjšem delu pa v obrtno raven za fizična dela v gozdu. Slovensko gozdarstvo je po nekaj letih še vedno v ugodnem startnem položaju za nove in razširjene naloge, ker je še vedno veliko številno gozdarskih strokovnjakov v dobri strokovni kondiciji vsaj za "drevesni del gozda". To so pozitivni učinki pretekle politike v izobraževanju, čeprav in žal predvsem za les, ter v izvajanju nalog z veliko intenziteto vlaganj v vse gozdove, ne glede na lastništvo. Ob močno okrmjenih strokovnih nalogah, vsaj po obsegu ter ob sedanji stopnji vlaganj v zasebne gozdove, je regresija stroke lahko hitra in gotovo tudi neizbežna, če ne bo sedanje gozdarstvo imelo volje in energije za nove smeri razvoja. Začetek regresije je že opazen na pretežnem delu izrazito gozdnate Slovenije in pri vsakdanjih nalogah v gozdovih, ki so zasebni. Ta proces se bo v naslednji fazi zajedel v področje izobraževanja in raziskovalnega dela, kar pa pomeni dolgoročno in nepopravljivo škodo za gozdarstvo v celoti, navsezadnje pa tudi za kulturno raven slovenskega podeželja.

Vsaka kriza je lahko tudi spodbuda za iskanje novih poti, ker pogosto pripomore k odločitvam, ki bi jih sicer nikakor ne sprejeli, ali pa bi za to potrebovali nepriemno daljšo pot. Zato je danes slovensko gozdarstvo pred velikim izzivom in zato ima tudi veliko priložnost, da napravi odločilen korak iz monofunkcionalnosti v polifunkcionalnost pri ravnanju z gozdom in gozdnato krajino. Te dolžnosti in priložnosti ne sme zamuditi!

2 DEJANSKI INTERES IN USPOSOBLJENOST DOSEDANJEGA GOZDARSTVA ZA JAVNE FUNKCIJE GOZDOV

2 Actual Interest and Qualification of the Present Forestry for the Performing of Public Forest Functions

V programskih aktih o razvoju gozdov in gozdarstva Slovenije je določeno, da je

mnogonamenski gozd temelj sodobnega gozdarstva. Gozd je seveda v vsakem primeru in od nekdanj mnogonamenski in celo vsenamenski, ker je tako dano po sami naravi in z njenim razvojem skozi vso zgodovino. Ob taki ugotovitvi je pomembnejše, kako gozdarstvo to po naravi dano vsenamenskost gozdov trajnostno rabi za človekove potrebe – ob sočasnem varstvu. Če nismo zgolj pasivni opazovalci ali občudovalci gozdov; in na drugi skrajnosti, ne samo pridelovalci in uporabniki lesa, potem je upravljanje z gozdovi za vse funkcije izjemno zahtevno delo. Zato se kaže najprej povprašati, če si za to resnično prizadevamo, in še posebej, če smo zato usposobljeni. V primeru, da za dejansko opravljanje nalog na tako zahtevnem področju nimamo resnične volje in moči, je gotovo bolje, da se gozdarstvo samo umakne na področje dela, ki ga zmore, kajti tudi, če tega samo ne bo naredilo, ga bodo v to potisnili drugi.

Niso potrebne posebno poglobljene analize o dosedanjem delu in o usposobljenosti gozdarstva za varovalne in socialne funkcije gozdov, da sami gozdarji ugotovimo dejansko stanje. Naj bo oproščeno, da za nazornejšo predstavitev uporabimo kar karikirano skico.

Na območju Republike Slovenije živi:

- 3.000 rastlin višjih vrst;
- 50.000 živalskih vrst.

• Slovensko gozdarstvo načrtuje in izvaja ukrepe predvsem za tri drevesne vrste:

(1) smreka, (2) bukev, (3) jelka, hrast, bor, javor,?

Gozdarsko stroko zanimajo pri dejanskih ukrepih za varstvo, nego in trajnostno rabo predvsem tri drevesne vrste, gotovo pa manj kot deset, od skupaj 3.000 vseh višjih vrst rastlin.

10 drevesnih vrst: 3.000 vrst rastlin = 0,33 %

Od te ene tretjine odstotka rastlinskih vrst pa gozdersko stroko zanima le področje lesne funkcije:

- stanje lesne mase;
- ugotavljanje prirastka lesa;
- določanje možnega poseka lesa (etat);
- zagotavljanje trajnosti donosov lesa.

• Slovensko gozdarstvo načrtuje in iz-

vaja ukrepe na področju živalskega sveta le za preprečevanje in ugotavljanje poškodb in škod od treh vrst divjadi:

- (1) jelenjad;
- (2) srnjad;
- (3) gamsi.

Poleg teh treh živalskih vrst zanima gozdarstvo še tisti del živalskega sveta, ki povzroča škode na gozdnem drevju. Skupaj s tremi vrstami divjadi je to gotovo manj kot deset vrst prostoživečih živali.

10 živalskih vrst : 50.000 živalskih vrst = 0,02 %

• Ugotavljamo, da slovensko gozdarstvo zanimajo:

– samo lesna funkcija od ene tretjine odstotka rastlinskih vrst;

– samo škode in preprečevanje škod od 0,02 % živalskih vrst.

Odnos gozdarstva do javnih funkcij gozdov se jasno kaže na primeru funkcije gozda za prostoživeče divje živali. Poleg lesne funkcije se gozderska stroka v teoriji in praksi že vsaj dve desetletji močno angažira ravno na odnosu gozd-divjad, oziroma odnosu gozd-prostoživeče divje živali, in s tem na odnosu gozdarstvo-lovstvo. Gozdarstvo se ni angažiralo za aktivno varstvo prostoživečih divjih živali, kar bi pomenilo varstvo, nego in trajnostno rabo habitatov. Namesto teh nalog so se gozdarji pogosto spuščali z lovci v polemike, ki so nekonstruktivne in v ničemer ne vplivajo na razmere v habitatih. To so, recimo razglabljanja o smislu trofej ("koščena filozofija"), kar je povsem intimna zadeva lovcev, pa o upravičenosti do lova, glede na položaj v družbeni lestvici, in podobno. Učinkovito in profesionalno pa se je gozdarstvo ukvarjalo na področju živalskega sveta le s poškodbami in škodami, ki jih v gozdovih povzročajo tri vrste divjadi, ter z vrstami, ki škodijo rasti drevja ali znižujejo uporabnost lesa. Ob tako ozko angažirani stroki, ki ima dejanski vpliv na razmere v habitatih, pa je po mnenju in po podatkih naših zavodov za varstvo naravne in kulturne dediščine, kar približno polovica vseh vrst prostoživečih živali že ogroženih v Republiki Sloveniji. Drugo zaskrbljujoče dejstvo je, da živi pri nas kar približno 50.000 vrst prosto v naravi, večjemu delu vseh teh vrst pa je gozd in gozdnata krajina

njihov življenjski prostor. Živalske vrste pa so ogrožene predvsem zaradi zaskrbljujočih razmer v okolju, tudi zaradi razmer v habitatih gozdnega prostora.

Kaj je gozdarstvo dejansko v gozdovih naredilo za varstvo in s tem za trajnostno rabo vodnih virov in vodnih režimov; kakšne ukrepe smo načrtovali in tudi izvedli za trajnostni turizem v gozdnati krajini in v gozdovih? Kako smo načrtovali in izoblikovali gozdne robove, jase, poglede in vse drugo za sooblikovanje estetske funkcije gozdov; ali pa smo vsaj spodbudili in organizirali likovne ali glasbene dejavnosti, da bi bila toliko od gozdarjev opevana estetska funkcija tudi trajno posneta na platnu, v glasbi, v poeziji ... Da ne govorimo o drugih funkcijah gozdov, ki pa se redno naštevajo v nalogah in programih gozdarstva, kot na primer: varstvo pred negativnimi vplivi civilizacije (hrup, prah, onesnaževanje vod, pomanjkanje kisika). Razmejimo že enkrat, katere naloge opravljajo gozdovi in katere gozdarji! Tak razmislek pravega gozdarja usmerja pri delu in samo še poveča njegovo spoštovanje do gozda.

V čem in koliko se je gozdarstvo dejansko angažiralo pri drugih funkcijah gozdov, razen pri lesni, naj oceni vsakdo sam za svoje območje in za svoj delovni staž.

Zaradi takega razhajanja med deklariranimi stališči ter dejanskim delom, predlagam analizo, ki bi dala odgovor, kakšna so dejanska razmerja med lesno funkcijo gozda in drugimi, nelesnimi, javnimi funkcijami gozda in gozdnate krajine pri delovanju celotnega slovenskega gozdarstva. Taka analiza ni zahtevna, saj je lahko podlaga kar delovni dnevnik za pretekli mesec, še bolje pa za preteklo leto.

• Predlogi:

1. Analiza raziskovalnih nalog po vseh funkcijah gozdov in gozdnate krajine.

2. Analiza izobraževalnih programov na Gozdarskem oddelku Biotehniške fakultete.

3. Analiza dejansko opravljenih nalog Zavoda za gozdove Slovenije ter območnih enot po vseh funkcijah gozdov.

4. Analiza dejansko opravljenih del v izvajalskih gozdarskih podjetjih po vseh funkcijah gozdov.

Na podlagi rezultatov iz navedenih analiz bi lahko izvedli potrebne korekture, tako da bi bile uravnoteženo zajete vse funkcije gozdov in gozdnate krajine na področju raziskovalnih programov, izobraževanja, načrtovanja ter izvajanja del v gozdovih in v gozdnati krajini. Seveda pa take analize ne morejo biti vsiljene od zunaj, še najmanj enoti znotraj Univerze, pač pa naj bi jih opravili interno in za interno rabo. Še najbolj pa bo vsakega prepričala analiza lastnega dela.

3 UPRAVLJANJE GOZDOV ZA TRETJE TISOČLETJE

3 MANAGING OF FORESTS FOR THE THIRD MILLENNIUM

Obveznosti človeka do narave, katere sestavni del je gozd, so določene v številnih dokumentih in zakonih, tako na mednarodni kot na državni ravni:

- Svetovna strategija varstva narave (World Conservation Strategy – IUCN, UNEP, WWF) iz leta 1980. V tem dokumentu je poudarjeno, da je človeštvo del narave, vendar nima prihodnosti brez njenega ohranjanja, upoštevanja njenih procesov in varstva naravnih virov. Za pravi razvoj je uveden izraz trajnosten ali sonaraven razvoj.

- Skrb za Zemljo (Caring for the Earth – IUCN, UNEP, WWF) iz leta 1991. Med številnimi problemi na našem planetu je najtežji gotovo izumiranje rastlinskih in živalskih vrst ter siromašenje genskega sklada Zemlje.

- Deklaracija Agenda 21, ki je bila sprejeta v Rio de Janeiru leta 1992.

- Svetovna strategija za ohranjanje biološke raznovrstnosti (Global Biodiversity Strategy), ki je bila sprejeta leta 1992, ki med drugim določa, da je vsaka oblika življenja enkratna in jo moramo spoštovati.

- Evropska strategija za varstvo narave (European Conservation Strategy), ki jo je pripravil Svet Evrope in so jo sprejeli na ministrski konferenci v Luzernu leta 1993. V njej so določbe za sistematično razglašanje zavarovanih območij, za povečano učinkovitost pri upravljanju zava-

rovanih območij, za uveljavljanje instrumentov varstva, uveljavljanje varstva narave zunaj zavarovanih območij, spodbujanje informiranosti in vzgoje ter izobraževanja na področju varstva narave.

- Akcijski plan za zavarovana območja v Evropi – Parki za življenje (Parks for Life – IUCN), ki je bil sprejet v letu 1994. Utemeljuje potrebo po skladnem življenju z naravo in sonaraven razvoj.

Republika Slovenija je že sprejela, podpisala ali ratificirala mednarodne konvencije s področja varstva narave:

- Konvencija o svetovni kulturni in naravni dediščini (Paris, 1972) je ratificirana.

- Konvencija o močvirjih, ki so mednarodnega pomena kot gnezdišča močvirskih ptic (Ramsar, 1971) je ratificirana.

- Alpska konvencija (Salzburg, 1991) je ratificirana.

- Konvencija o biološki raznovrstnosti (Rio de Janeiro, 1992) je podpisana.

Republika Slovenija mora vključiti v svoj pravni sistem še mednarodne konvencije:

- Konvencija o ohranitvi migratornih vrst prostoživečih živali (Bonn, 1979).

- Konvencija o varstvu evropske flore, favne in naravnih habitatov (Bern, 1979).

- Konvencija o mednarodni trgovini z ogroženimi vrstami avtohtone favne in flore (CITES-Vashington, 1973).

Z Zakonom o varstvu okolja (Ur. l. RS, št. 32/93) smo dobili pri nas sistem varstva okolja. Del področja varovanja narave ureja Zakon o varstvu naravne in kulturne dediščine (Ur. l. SRS, št. 1-3/81, 42/86 in Ur. l. RS št. 8/90 in 42/92). V pripravi je nov zakon, ki bo celovito urejal varstvo narave in naravnih vrednot. Za varstvo in trajnostni razvoj gozdnega prostora je bil sprejet Zakon o gozdovih (Ur. l. RS, št. 30/93).

V vseh navedenih dokumentih in zakonih se kaže zaskrbljenost za ogroženo naravo, zato pa se tudi določajo nova pravila obnašanja in življenja – na globalni ravni in do najmanjših drobnih bitij, ki jih nikoli ne vidimo. Dolgoročni cilj celovitega varstva narave je zato tudi pri nas ohraniti za vedno avtohtone rastlinske in živalske vrste, habitate, geotope, fitocenozе in zoocenozе, ekosisteme ter njihove sukcesije. Ob tem pa seveda tudi obnoviti

prizadete naravne znamenitosti, habitate in ekosisteme.

Pot do tega strateško določenega cilja bo izjemno zahtevna v vsakem pogledu. Nobena dejavnost, nobeno podjetje in nobena inštitucija ne bo mogla stati ob strani tega procesa, ki že teče. Vzpostavljeno je novo tekmovanje med regijami na globalni ravni, med inštitucijami in med podjetji na lokalni ravni, pri čemer so razvojne prednosti predvsem v ohranjeni naravi ter v znanju. Zato je v tem trenutku umestno vprašanje, kakšne razvojne možnosti imamo kot država in kot panoga dejavnosti. Ob 80 % gozdnosti s pretežno sonaravno gospodarjenimi gozdovi, z izjemno pestrimi in lepimi pokrajinami, je to predvsem vprašanje znanja za tak razvoj. Trendi razvoja v trajnostni rabi narave so določeni, s tem pa tudi izhodišča za upravljanje z gozdovi (ecomangement). Ugotovimo lahko, da ima gozdarstvo ob tako visoki gozdnosti in sprejeti bogati dediščini veliko odgovornost, s tem pa tudi priložnost, da si pridobi v javnosti, v politiki in v državi ugled, ki ga že imajo naši gozdovi. Na globalni ravni se seveda sprejemajo deklaracije, toda deklaracije se končajo na mnogo višji ravni, kot na posekanem drevesnem štoru. Gozdarstvo je zelo konkretna dejavnost, ki upravlja z natančno določenim gozdnim prostorom, s svojimi ukrepi vsak delavnik tudi posega vanj, ga trajnostno rabi, lahko ga s tem varuje, ali pa tudi ne. Gozdarstvo je sicer sila suvereno pri vsem, kar zadeva les; toda trendi razvoja kažejo na to, da naj bo tako ravnanje z gozdovi že sedaj pretekli čas. Postavlja se torej zelo aktualno vprašanje, kako upravljati mnogonamenski gozd za vse funkcije gozdov. Odgovor nato vprašanje bi dal usmeritev za nacionalno gozdarsko politiko.

Pri mnogonamenski rabi gozdov ni več v ospredju pridelava lesa, kar je sicer vezano na lastnike gozdov, pač pa gre predvsem za rabo, ki je pod enakimi pogoji dostopna vsem zainteresiranim uporabnikom. Ne glede na lastništvo dobivajo vsi gozdovi značaj javne dobrine, pri kateri prevladuje javni interes. Za javne interese pa skrbi država, ki za to uveljavlja posebno pravno ureditev za zavarovanje javnih interesov.

Zato so tudi zasebnim lastnikom omejevale pravice v njihovih gozdovih na pravico do lesa, pa še to le do tiste mere, da niso prizadete varovalne in socialne funkcije gozdov, katerih smo lastniki vsi. Zato je primerno te funkcije imenovati kar javne funkcije gozdov in javne funkcije gozdnate krajine.

Pri coniranju slovenskega prostora glede na naravne danosti in pogoje za trajnostno rabo je zanimiva in tudi logična ugotovitev, da so sedanji državni gozdovi, ki jih je v Republiki Sloveniji po opravljeni denacionalizaciji le še 20%, predvsem na visokem krasu Kočevske, Notranjske in Dolenjske. Ker je državna lastnina naravnega prostora še vedno velika prednost za javne funkcije, so tudi ti državni gozdovi prednostni za uveljavljanje javnih funkcij v Republiki Sloveniji. Zato tudi ni naključje tako intenzivno uveljavljanje javnih funkcij gozdov in gozdnate krajine na Kočevskem. Na območju potencialnega Kočevskega naravnega parka so namreč najboljši pogoji za to v vsej Republiki Sloveniji. Projekt zavarovanja ohranjenega območja je še do nedavnega ogrožal le tako imenovani program revitalizacije občine Kočevje, ki je vseboval iluzije o ponovni poselitvi – kolonizaciji Kočevske. Pogoj za to pa bi bil seveda razdelitev državnih gozdov med zasebnike. Taka anahronistična stališča posameznikov in kmečkega lobija pa so prizadevanja za ohranjanje dragocenega in obsežnega naravnega prostora samo še pospešila.

4 RAZVOJ NARAVOVARSTVENE MISLI NA KOČEVSKEM

4 THE DEVELOPMENT OF NATURE PROTECTION CONCEPT IN THE KOČEVSKO REGION

Razvoj naravovarstvene misli na Kočevskem lahko ponazorimo najkrajše z nekaterimi značilnimi odločitvami, delom in ukrepi, ki kažejo na kontinuirano naravovarstvo v zadnjih sto letih.

- Prve gozdne površine so bile na Kočevskem izločene iz gospodarjenja že v prejšnjem stoletju, ko jih je kot pragozdove določil v gozdnogospodarskih načrtih na-

črtovalec za Auerspergove gozdove (Leopold Hufnagel, 1892).

- V tem območju se je izoblikovala in strokovno utemeljila doktrina prebiralnega gospodarjenja z gozdovi združb Abieti Fagetum dinaricum (Leopold Hufnagel).

- Na območju Gozdnega gospodarstva Kočevje so bili v sodelovanju z Gozdarskim oddelkom Biotehniške fakultete izločeni novi gozdni rezervati: Prelesnikova kolisevka, Pugled-Žiben, Lipje, Ledena jama... (Dušan Mlinšek in Zdravko Šaubah, 1969).

- Trajno zavarovanje velikega divjega petelina na območju Gojitvenega lovišča Medved Kočevje (Lado Švigelj in Ciril Štrumbelj, 1966).

- Po letu 1970 so bile na Kočevskem in v Sloveniji prvič izločene prednostne površine za jelenjad s posebnim režimom gospodarjenja (Marijan Kotar in sodelavci, 1970), kar lahko štejeemo za prvi primer aktivnega varstva habitatov.

- V letu 1973 so bili na območju Roga v Gojitvenem lovišču Medved Kočevje ponovno naseljeni risi iz Slovaške, kar je najuspešnejša ponovna naselitev risov med vsemi številnimi poskusi ponovne naselitve risov v Evropi (Lado Švigelj in Ciril Štrumbelj, 1972).

- Eden izmed mejnikov v razvoju naravovarstvene misli na Kočevskem je gotovo zavarovanje volkov v Lovskogojitvenem načrtu za Gojitveno lovišče Medved Kočevje za lovsko leto 1974/75 (Lado Švigelj in Ciril Štrumbelj, 1975).

- Ideja o prebiralnem gospodarjenju gozdov s prebiralno sečnjo ter ideja o trajnosti donosov lesa je bila razširjena na prebiralno gospodarjenje gozda in gozdnate krajine s coniranjem varstva, nege in rabe naravnega prostora na Kočevskem. Načelo trajnosti donosov lesa pa je bilo razširjeno na trajnost donosov vseh funkcij Kočevske gozdnate krajine, pri čemer je cilj optimalna vsota donosov vseh funkcij kočevske gozdnate krajine (Janez Černač, 1980).

- V gozdnogospodarskem načrtu za Kočevsko območje in za obdobje 1991 – 2000 so določene (vse) funkcije gozdov in gozdnate krajine ter predvideni ukrepi za trajno varstvo, nego in rabo gozdov ter za

aktivno varstvo narave. To pa so bile tudi osnovne strokovne podlage za celostno naravovarstvo v območju ob sočasni trajnostni rabi ter razvoju območja, to je za projekt Kočevski naravni park.

- Vlada Republike Slovenije (Leo Šešerko, 1990) je imenovala strokovno komisijo za pripravo strokovnih podlag za zakon o zavarovanem območju na Kočevskem in v Kolpski dolini. Člani komisije iz območja potencialnega parka: Mihael Petrovič, Ciril Štrumbelj in Janez Černač.

- V letih 1991, 1992 in 1993 je Gozdno gospodarstvo Kočevje pripravljalo strokovne podlage za potencialno zavarovano območje, predstavljalo programe in cilje zavarovanja ob sočasnem trajnostnem razvoju območja ter ustvarjalo celostno podobo tega projekta. Vse to so predstavljali strokovni in politični javnosti na vseh treh ravneh, od lokalne ravni do mednarodne. Delo je potekalo intenzivno do uveljavitve novega zakona o gozdovih v letu 1993.

- Prvi osnutek Zakona o Kočevskem naravnem parku s predlaganimi mejami območja (Janez Černač, 1995).

- Ustanovitev Društva Kočevski naravni park, ki ima v statutu za prednostno nalogo ustanovitev in razglasitev zavarovanega območja z razvojnimi programi pod skupnim imenom Kočevski naravni park (Janez Černač in Mihael Petrovič, 1995).

Varstvo narave ima torej na Kočevskem več kot stoletno tradicijo, razumljivo pa je, da se je intenziteta s časom stopnjevala in širila. Iz začetnega pasivnega varstva s prepovedano rabo, kot je bila prepoved sečnje na določenih majhnih površinah gozdov, ki so se zato ohranili kot pragozdni rezervati, ali s prepovedjo odstrela posameznih vrst divjadi, se je po letu 1970 prešlo na aktivno varstvo narave. Sem lahko štejemo trajnostno rabo in s tem varstvo habitatov za prostoživeče divje živali. Ta faza varstva narave je na Kočevskem po dveh desetletjih prešla v ukrepe za celovito trajnostno rabo kočevske gozdne krajine ob sočasnem varstvu narave. To pa je projekt Kočevski naravni park.

5 KOČEVSKI NARAVNI PARK 5 THE KOČEVJE NATIONAL PARK

Ustanavljanje zavarovanih območij narave je uveljavljena oblika varstva narave v svetu. Naravni parki so institucije, ki ob skrbi za naravo dajejo tudi vse prednosti sonaravnega razvoja zavarovanemu območju. To pa je predvsem podeželje, ki je navadno ohranjeno in tudi nerazvito ter demografsko ogroženo, ker ga industrijski razvoj ni zajel in zato ne razvil in tudi ne uničil okolja. Tako so končno dobila do sedaj zapostavljena in nerazvita območja svojo priložnost za trajnostni in zato kvaliteten razvoj, ki ga bodo okolijsko degradirani kraji in območja le težko uveljavila. To so potencialno kraji za optimalno zadovoljevanje socialnih, duhovnih in estetskih potreb ljudi, kar pomeni, da so to kraji za kvalitetno življenje. Take pogoje ima Kočevska in Kolpska dolina z deželno Petra Klepca.

Ustanavljanje Kočevskega naravnega parka je gotovo fazni proces, ki se je začel s pripravami strokovnih podlag za razglasitev, nadaljeval se bo s sprejemanjem aktov o zavarovanju, z ustanovitvijo upravljalca ter z organiziranjem dejavnosti varstva narave. Šele redno, načrtno in dosledno delo, bo z načeli trajnostne rabe in s tem razvoja izoblikovalo novo in celostno podobo Kočevske in Kolpske doline. Taki rezultati bodo vidni šele po daljšem obdobju, proces pa ne bo nikoli dokončan, ker se bodo pogoji pač spreminjali kot se življenje, ki naj bi teklo trajno in večno.

Načela za določitev območja Kočevskega naravnega parka

1. Zavarovano območje naj ima enoten značaj krajine, ki je tudi v tem območju splet naravnih in zgodovinskih okoliščin. Kočevska je sicer pestra, vendar izrazito gozdnata krajina, saj je kar 95% naravnega prostora poraslega z gozdom. Polovica gozdnega prostora je v različnih fazah sukcesij zaradi zaraščanja nekdanjega kmetijskega prostora v zadnjih sto letih.

2. Znotraj območja naj bodo zaokroženi ekološki sistemi, na primer celoten Rog, ne glede na meje upravnih enot in ne glede

na meje lokalnih skupnosti. Ni mogoče upoštevati niti mej gozdnogospodarskih območij in ne zavodov za varstvo naravne in kulturne dediščine.

3. Potencialni Kočevski naravni park ima prednostne naloge na področju javnih funkcij, to je raziskovalno delo, izobraževanje, naravovarstvo, ... Nosilec javnih funkcij je država. Za zagotavljanje javnih funkcij je zato optimalna državna lastnina, zasebna lastnina pa je moteča v tolikšni meri, kolikor bi morala država izplačevati zasebnikom razlike v dohodkih zaradi omejevanje proizvodnje.

Kočevska, ki je bila šeststo let otok poselitve s Kočevarji, je sedaj v državni lasti. Tako je danes na Kočevskem kar približno 80 % gozdov in kmetijskih zemljišč v lasti Republike Slovenije (Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov RS).

4. Enoten značaj krajine, ki se dopolnjuje s kulturno identiteto območja, daje pogoje za zavarovanje območja z razpoznavnimi karakteristikami za celostno podobo. Zato naj bi po možnostih znotraj zavarovanega območja ne bilo večjih denaturiranih površin ter novih in navadno netipičnih gradenj. Zato se kaže predvsem na zunanjem in robnem območju izogibati novim naselijem brez tradicionalne arhitekture, nadalje površinam s farmsko proizvodnjo hrane ter površinam z nasadi smreke.

5. Znotraj potencialno zavarovanega območja je avtohtono podeželje, z dokaj ohranjeno in tipično podeželjsko arhitekturo ter s tradicionalno rabo kmetijskih zemljišč. To je na območju Kolpske doline, Poljanske doline ter Dragarske doline.

Na podlagi teh izhodišč je predlog za območje Kočevskega naravnega parka prostor med reko Krko in reko Kolpo, ki obsega:

A. Kočevsko, pretežno v obsegu šeststoletne poselitve Kočevarjev z izločenim Kočevskim poljem;

B. Kolpsko dolino, Poljansko dolino in Dragarsko dolino z dokaj ohranjenim in avtohtonim podeželjem.

Razvojni programi za območje Kočevskega naravnega parka

Kočevska je danes v položaju, ko si sama razvojno ne more pomagati, zato se

tudi pogosto obrača na državo za pomoč.

Območje potencialnega parka zavzema večji del Občine Kočevje, večji del Občine Loški Potok, celotno območje Občine Osilnica ter del občin Novo mesto, Semič in Črnomelj. Skoraj celotno območje je demografsko ogroženo, zato je potrebno določiti za ta prostor primerne razvojne programe. Velik del območja leži na obmejnem območju z Republiko Hrvaško, saj se naslanja potencialni Kočevski naravni park na mejo s Hrvaško od Loškega Potoka, z dolino Čabranke ter ob reki Kolpi od Osilnice do Starega trga.

Pomoč države je nujna in tudi smotno naložena, če gre za javne interese in za razvojne programe, na podlagi katerih bodo aktivni predvsem domačini in lokalne skupnosti. Zato je treba zagotoviti za to območje razvojne programe Republike Slovenije s področja raziskovalnega dela, izobraževanja, naravovarstva, trajnostnega turizma ... To so razvojni programi s skupnim imenom Kočevski naravni park. Poleg tega pa je potrebno ugotoviti dejanski interes države in lokalnih skupnosti za razvojne programe demografsko ogroženega ter obmejnega območja. Za vse to je seveda potrebno zagotoviti tudi finančne vire.

Naravovarstvene in razvojne programe bodo domačini in lokalne skupnosti sprejeli in tudi uveljavljali le pod pogojem, da bo to pomenilo razvoj območja v celoti in višjo kakovost življenja. Šele takrat, in samo takrat, ko bodo ljudje občutili konkretne in pozitivne spremembe v vsakdanjem življenju in delu, bodo te projekte tudi podprli in z njimi zaživel. To pa lahko dosežemo že s tem, da država na podlagi sprejetih programov vrne v območje denar, ki sedaj odteka iz območja kot renta iz državnih gozdov. S plačevanjem rente v integralni proračun Republike Slovenije se že itak zaostalo območje samo še dodatno siromašči.

Za Kočevsko in za državo Slovenijo je taka rešitev ugodna, saj območje končno dobi jasen razvojni koncept, Republika Slovenija pa regijo z določenim razvojnim programom države. S tem, ko bi se renta, ki se ugotavlja in plačuje iz kočevske gozdnate krajine, vračala na podlagi pro-

gramov nazaj na Kočevsko, bi bilo zadoščenno pričakovanje ljudi in lokalnih skupnosti po drugačni vlogi države v tem prostoru. S takim načinom pa državi ne bi bilo potrebno dati sredstev iz proračuna oziroma iz drugih regij (pokrajin).

Na teh izhodiščih so pripravljene teze za trajnostni razvoj območja potencialnega Kočevskega naravnega parka – parka za življenje.

6 ZAKLJUČKI

6 CONCLUSIONS

1. Uresničevanje javnih funkcij v mnogonanenskem gozdu zahteva novo in celovito upravljanje z gozdovi, gozdnim prostorom in z gozdnato krajino (ecomanagement), kar je še posebno nujno v območjih s pretežnim deležem državnih gozdov, kot je na primer Kočevska. Zato je bila sprejeta odločitev za ustanovitev Kočevskega naravnega parka, za kar so bila tudi že opravljena obsežna in zahtevna opravila.

Kočevski naravni park je ime za varstvo in trajnostno rabo območja Kočevske in Kolpske doline, za razvojne programe tega prostora ter za določene razvojne programe države Slovenije na tem območju. S tem bo ta dežela dobila novo podobo in jo postopoma utrdila doma in v svetu.

2. Celovito upravljanje z ekološkimi sistemi gozdov in gozdnatih krajin presega zmoglosti in kapacitete ene dejavnosti in ene stroke, pa naj bo katere koli. Uprave za taka območja morajo biti zato organizirane racionalno, vendar morajo združevati znanja s številnih področij, predvsem pa s področja gozdarstva, kmetijstva, urbanizma, dela z javnostmi, za prstoživeče divje živali, informatiko. Potencialna in že zavarovana območja pa se morajo seveda navezati za zahtevnejša vprašanja na državne raziskovalne in izobraževalne ter druge organizacije. Te organizacije se za to tudi zelo zanimajo, saj so v takih območjih optimalni pogoji za raziskovalno delo ter za izobraževanje s področja narave.

3. Slovensko gozdarstvo se lahko uveljavi predvsem na področju naravovarstva

in drugih javnih funkcij gozdov in gozdnate krajine, nikakor pa tega ni mogoče doseči zgolj z lesnim uveljavljanjem ravnotežja. Zato pa naj preide od deklaracij o polifunkcionalnosti na realizacijo že znanih in celo sprejetih načel.

Javne funkcije gozdov in gozdnate krajine je zato potrebno vgraditi v raziskovalne programe, izobraževanje ter v načrtovanje in izvajanje vseh ukrepov v gozdovih in v gozdnatih krajinah. S tem bi si slovensko gozdarstvo utrdilo potreben položaj v naši javnosti in dolgoročno zagotavljalo in utrjevalo položaj strokovnih delavcev, izobraževalnih in raziskovalnih organizacij. S tako strateško odločitvijo bi gozdarstvo lahko postalo nosilec za javne funkcije slovenske gozdnate krajine, predvsem v organizacijskem smislu po posameznih območjih.

VIRI

1. Anko, B.: Gozdovi kot skupno dobro, Posvetovanje Gozdovi in javnost, Savinjsko gozdarstvo društvo, 1994
2. Celovit prostorski plan za regijski park Kočevsko – Kolpa, Acer d. o. o. Novo mesto, 1995
3. Černač, J.: Izhodišča za trajno varovalno rabo kočevske gozdnate krajine na podlagi sukcesij ekoloških sistemov in družbe, Ljubljana, 1980
4. Černač, J.: Pro silva – učna baza Biotehniške fakultete na območju Kočevskega naravnega parka, Kočevje, 1992
5. Černač, J. in ŠTRUMBELJ, C.: Aktivno varstvo volkov na območju potencialnega Kočevskega naravnega parka ter Biosfernega rezervata Kras, Društvo Kočevski naravni park, Kočevje, 1995
6. Parks for Life – Action for Protected Areas in Europe, IUCN, 1993
7. Predhodno poročilo o možnostih parkovnega varstva Kočevske, Komisija za pripravo strokovnih osnov pri Vladi Republike Slovenije, Ljubljana 1992
8. Program razvoja gozdov in gozdarstva Slovenije, Oddelek za gozdarstvo Biotehniške fakultete v Ljubljani, Ljubljana, 1993
9. Strategija varstva narave v Sloveniji, inačica 2.1, september 1994
10. Območni gozdnogospodarski načrt Kočevskega GGO za obdobje 1991 – 2000, Kočevje, 1990
11. Šinkovec, J.: Pravo okolja, EZ Uradni list RS, Ljubljana, 1994
12. V Novi Gorici bo fakulteta za vedo o okolju, Delo, 8. 7. 1995

Gozdovi (gozdarstvo) in Triglavski narodni park

Forests (Forestry) and the Triglav National Park

Janez BIZJAK*

Izvleček

Bizjak, J.: Gozdovi (gozdarstvo) in Triglavski narodni park. Gozdarski vestnik št. 9/1995. V slovenščini.

Prispevek govori o vlogi Triglavskega narodnega parka kot edinega narodnega parka v Sloveniji, o različnih pogledih na vprašanja zavarovanja narave v Sloveniji, o konkretnih dejavnostih v zvezi z varovanjem narave v Triglavskem narodnem parku ter o preteklem in prihodnjem sodelovanju uprave narodnega parka z gozdarsko službo.

Gljučne besede: varovanje narave, zavarovana območja, Triglavski narodni park.

Takoj po vojni so nas v osnovni šoli učili: **"Gozdovi so naše največje bogastvo."** Table s tem napisom so bile pribite na debela in so s preprostimi besedami vcepile zavest o pomenu in fenomenu gozda.

Ne vem, kakšni sta vsebina in naravnost izobraževalnega sistema osnovnih šol danes – po 40 letih. Če sodimo po obnašanju vedno številnejših obiskovalcev v gozdovih TNP, potem je videti, da se pri predmetu Spoznavanje narave in družbe otroci učijo o drevesih, ničesar pa ne zvejo o prej omenjenem pomenu in izjemnosti gozda.

Gozdovi so bogastvo vsakega zavarovanega območja – vrednotimo jih kot najbolj vitalne dele narodnih in naravnih parkov. Znotraj njihovih meja naj bi bili vključeni najbolj reprezentativni naravni in krajinski pojavi in različni ekosistemi; med njimi so gozdni in vodni ekosistemi najbolj zanimivi, najbolj skrivnostni, – in najbolj občutljivi.

Da so gozdovi v narodnem parku v ponos nas vseh, gre zasluga gozdarjem in lastnikom. Gozdarski stroki zato, ker je na Slovenskem razvila in utemeljila svoj kon-

Synopsis

Bizjak, J.: Forests (Forestry) and the Triglav National Park. Gozdarski vestnik No. 9/1995. In Slovene.

The article deals with the role of the Triglav National Park as the only national park in Slovenia, with different views regarding the topic of nature protection in Slovenia, with concrete activities as to nature protection in the Triglav national Park as well as the past and the future collaboration of the Park's administration with forestry service.

Key words: nature protection, protected areas, the Triglav National Park

cept gospodarjenja z gozdom – in ni nekritično posnemala neuglednih primerov onkraj državne meje. Nekaterim nekdanjim zasebnim lastnikom pa gre zasluga zato, ker so še znali spoštovati nenapisana stara izročila in pravila, zato so svoj gozd čuvali kot svetinjo in kapital, v katerega so posegali le, kadar je bilo res nujno potrebno.

V zavarovanih območjih varujemo tisto, kar je varovanja vredno: to so izjemne naravne, krajinske in kulturne vrednote narodnega in vsedržavnega pomena. Varstvo pomeni odgovorno in drugačno gospodarjenje, tudi usklajeno omejevanje, samooomejevanje in odpovedovanje določenim načinom rabe in izrabe.

Gre za iskanje skladnosti med rabo, nego in varstvom, po znanem geslu: tisti, ki koristi naravo danes, jo mora hkrati varovati, da bi jo lahko koristil tudi jutri. Ne misliti na jutri – pomeni izkoriščati in izrabljati, ne pa koristiti in rabiti.

Kako je videti to načelno izhodišče v praksi; na območju TNP?

Križanje različnih interesov nedvomno otežuje strokovno usklajevanje, strpnost in treznost pri izvajanju uzakonjenih dogovorov glede zavarovanih območij.

* J. B., dipl. inž., Triglavski narodni park, 64260 Bled, Kidričeva cesta 2, SLO

Zakon o TNP je potreben revizije in dopolnitev; predvsem v smislu gospodarjenja in upravljanja s prostorom in z naravnimi dobrinami. Dopolnjen zakon mora biti boljši od sedanjega, sicer je bolje, da ostane sedanj. Predstave o tem, kaj bi v TNP moralo biti boljše in kvalitetnejše, so zelo različne.

Kdaj bo Slovenija dovolj razvita in sposobna, da bo na območju edinega narodnega parka zavarovala naravo tako, da bo to skladno z evropskimi normativi in standardi za zavarovana območja?

Nekateri smo prepričani, da mora biti varstvo zavarovanih območij v Sloveniji primerljivo in usklajeno s prej omenjenimi mednarodnimi standardi. Drugi so prepričani drugače: da ta skladnost in primerljivost nista potrebni in da lahko v Sloveniji uresničujemo varstvo drugače; da lahko parke nekako poslovenimo. Argumente imata obe strani. Tisti, ki trenutno upravljamo TNP, smo se odločili za prvo izhodišče. Pri varstvenih ukrepih in pri predlogih za te ukrepe skušamo postopno uveljaviti IUCN standarde, ki zavarovano naravo razvrščajo v več varstvenih kategorij.

Mednarodni IUCN standardi niso za Slovenijo nič novega. Uveljavljajo in dopolnjujejo le izvirne naravovarstvene ideje, ki so bile prvič uresničene v prejšnjem stoletju na Kočevskem in leta 1924 kot prvo jedro današnjega TNP.

Naravo varujemo na več načinov.

Lahko jo varujemo in ohranjamo tako, da jo pustimo pri miru, je ne spreminjamo in skušamo omogočiti naravni razvoj. Tako naj bi bilo na območjih naravne krajine (po IUCN standardih I. in II. kategorije). Na območjih kulturne krajine, to so večidel obdelovalne kmetijske površine in gozdovi (po IUCN V. kategorija), pa sta potrebna redna nega in vzdrževanje, da kulturna krajina ne izgubi tistih krajinskih in estetskih vrednot, zaradi katerih je bila zavarovana.

Pri tehtanju med argumenti (ekološkimi, naravovarstvenimi in ekonomsko-profitnimi) je včasih dobro ponoviti znano in večkrat ponovljeno indijsko modrost: **Ko bomo posekali zadnje drevo, ulovili zadnjo ribo in izsušili zadnjo mlako, bomo spoznali, da denarja ne moremo jesti.**

In še nekaj podobnega: dr. Konrad Lorenz je zapisal: kar je v začetku videti, da je ekološko napačno, se na koncu pokaže kot ekonomsko škodljivo. Za boljše razumevanje našega dela bom navedel še eno misel:

Prof. Mlinšek je v svoji knjigi *Pragozd* v naši krajini zapisal, da ima drevo tudi pravico, da umre. "Torej pustimo na nekaterih območjih, da drevesa umirajo in strohnijo in da ob njih – brez človekovih posegov – začnejo poganjati nove življenske oblike, ljudem pa omogočimo, da to vidijo, spoznajo, razumejo in občudujejo!"

Nekaj o odnosih TNP – gozdarstvo

Gozdarstvo v TNP je avtonomna gospodarska dejavnost. Zakon o TNP ne daje nobenih pooblastil zavodu za varstvo TNP, da bi karkoli omejeval ali preprečeval; v tem smislu nam je bilo večkrat očitano.

Kar nas je morda razdvajalo, je bilo naše drugačno gledanje na gradnjo gozdnih prometnic v TNP. Morda so se iz tega razvile zamere.

Toda pred nami je skupno resno strokovno delo. Na področju varstva narave nas je premalo, gozdarjev in drugih strokovnjakov, da bi si smeli privoščiti neusklajeno politiko ali morda celo nerešljive konflikte.

Nobeno zavarovanje v TNP ne bo uspelo, če ne bo zraven razumevanja, pomoči in sodelovanja gozdarjev.

Ko pozivam k skupnemu delu, bi rad rekel, da skušajmo ohraniti, kar je v naravi še ostalo nenačetega, nepokvarjenega. Pustimo naravo pri miru vsaj tam, kjer je raba ekonomsko neutemeljena. Prepustimo zadnje bele lise čudežne nenačetosti še prihodnjim rodovom, naj se sami odločijo, kako bodo varovali ali uporabljali.

V zadnjih letih smo pripravili predloge za nove varstvene ukrepe: skladno z zakonskimi pooblastili ter obveznostmi in skladno z močnim, postopnim prilagajanjem varstva TNP mednarodnim naravovarstvenim standardom. Ker so ti predlogi temeljili na omejitvah na področju lova in posegali v zakoreninjene pravice in navade, so povzročili val ogorčenega nasprotovanja. Z razumevanjem Zavoda za gozdove RS ter

Ministrstva za gozdarstvo, kmetijstvo in prehrano smo jih uspeli utrditi na ravni uredbe ministrstva.

Napori za bolj žlahtno podobo TNP in njegovo pristno vsebino zahtevajo dolgotrajno skladno delo med različnimi naravoslovnimi področji.

Ne zaradi mednarodnih IUCN standardov, ampak zaradi nas samih, moramo naš edini narodni park ohraniti in urediti tako, da nam bo vsem v ponos in da bodo Slovenci ob besedi TNP začutili visoko pesem svoje kulturne ozaveščenosti in civilizacijske zrelosti. Zavarovana narava, varstvo, parki naj nam ne pomenijo ovire, ampak potrebo, da ohranimo in obvarujemo tisto, kar je v njej najvrednejše in tisto, kar sami najbolj potrebujemo.

Foto Lado Kutnar: Pokljuka – Šijec

Foto Lado Kutnar: Bohinj, Zlatorog

Varstvo narave in gozdarstvo

Nature Protection and Forestry

Stane PETERLIN*

Izvleček

Peterlin, S.: Varstvo narave in gozdarstvo. Gozdarski vestnik št. 9/1995. V slovenščini.

V prispevku je prikazan dosedANJI prispevek gozdarske službe pri varovanju narave, predstavljene so velike organizacijske in normative spremembe, ki so se zgodile v Sloveniji v zadnjih letih, oziroma so še v teku, v zvezi z varovanjem narave, ter prikazane najpomembnejše strateške opredelitve in naloge na področju urejanja varovanja narave v Sloveniji, med njimi tudi opredelitve, ki naj zagotovijo tvorno sodelovanje gozdarske službe s službami s področja varovanja narave.

Ključne besede: varstvo narave, upravljanje z gozdovi.

Synopsis

Peterlin, S.: Nature Protection and Forestry. Gozdarski vestnik No. 9/1995. In Slovene.

The article presents the contribution of forestry service in the field of nature protection performed so far, great organizational and normative changes regarding nature protection, which took place in the recent years or are still taking place in Slovenia, and a description of the most important strategic definitions and tasks in the field of the regulation of nature protection in Slovenia, among them also the definitions which are to secure productive cooperation of forestry service with the services from the field of nature protection, is given.

Key words: nature protection, forest managing.

Gozdarstvo in gozdarji so v Sloveniji že od vsega začetka sodelovali pri vzpostavljanju službe varstva narave. Že v prejšnjem stoletju je lastnik kočevskih gozdov knez Turjaški (Auersperg) dal izločiti prve pragozdne rezervate, deželna gozdarska služba je pomagala presojsati možnosti za ustanovitev naravnega parka v Dolini Triglavskih jezer in Dimitz je že pred prvo vojno predaval o gozdni estetiki. Vsi naravovarstveni dosežki med vojnima so bili izvedeni predvsem z angažiranjem Antona Šivica. Po drugi vojni pa nam ostaja v spominu delo Jurharja in Ciglarja – če ostanemo samo pri že pokojnih sodelavcih.

Gozdarska stroka in služba je v mnogih konkretnih primerih do bližnje preteklosti sodelovala s službo za varstvo narave in jo podpirala. Naj omenimo skupne akcije pri naravoslovnih učnih poteh, integriranje naravne dediščine v gozdnogospodarske načrte, vzgojne in popularizacijske akcije, strokovna srečanja ipd.

V spremembah sistema, ki smo jih doživeli in ki še vedno potekajo, pa je treba mnoge zadeve določiti na novo. Ni prišlo le do spremembe političnega sistema, spremembe doživljajo tudi državna uprava in njene službe. Do takšne korenite spremembe je že prišlo v gozdarstvu zaradi denacionalizacije in privatizacije in posledice se močno čutijo. Tudi javna služba za varstvo narave (oz. varstvo naravne dediščine) se je znašla v novih okoliščinah. Prva in dolgoročno verjetno najpomembnejša organizacijska sprememba se je zgodila na področju organizacije državne uprave: prehod iz resorja kulture v resor okolja in prostora. S tem je hoče-nočeš prišlo tudi do razdelitve prej enotne službe za varstvo naravne in kulturne dediščine na dve upravi v dveh ministrstvih. O prednostih in pomanjkljivostih te parlamentarne odločitve, ki velja od začetka tega leta, ni več smotno razpravljati. Dalje je prišlo do številnih sprememb zaradi reorganizacije lokalne samouprave. Občine niso več državi v malem, izgubile so določene upravne pristojnosti. Sedem t.i.m. regionalnih zavodov za VNKD je ostalo za

* S. P., dipl. biol., svetovalec vlade, Ministrstvo za okolje in prostor, 61000 Ljubljana, Zupančičeva 6, SLO

zdaj nedotaknjenih, njihovo delo v celoti financira država, čeprav so njihove formalne ustanoviteljice še vedno nekdanje občine. Njihova prihodnost pa je za zdaj še nejasna.

Smó v dinamičnem procesu spreminjanja zakonodaje. Zakon o VNKD sicer še velja, vendar je njegovo izvajanje zaradi spremenjenih okoliščin komaj še kje možno. V pripravi je novi zakon o varstvu narave (kot ga imenujemo v delovni obliki), pravno praznino pa zapolnjujemo z vladnimi akti (uredba o zavarovanju ogroženih živalskih vrst) ali posebnimi zakoni, od katerih so nekateri že v parlamentarnem postopku (npr. zakon o regijskem parku Škocjanske jame, zakon o jamah, zakon o naravnem rezervatu Škocjanski zatok).

Gozdarski zakon, ki je med drugim tudi določil okvire nove gozdarske službe, spada po naših merilih med tiste zakone, ki v določenih zadevah segajo tudi na področje varstva narave. Na njegovi podlagi je npr. izšla uredba o varstvu gliv.

V dokaj polemičnem ozračju tečejo prav zdaj v parlamentarnih telesih razprave o novem lovskem zakonu, ki se prav tako priključuje naravovarstvenemu paketu predpisov.

To naštevamo zato, da opozorimo na premalo usklajene priprave tako zakonodaje kot novih javnih služb. Glede na to, da ima varstvo narave še vedno več nasprotnikov kot zaveznikov, MOP-u kot matičnemu resorju, odgovornemu za okolje in naravo, ne more biti vseeno, kako bo pravno in organizacijsko za naslednje desetletje urejena pot, na kateri se bo znašla dejavnost varstva narave in reorganizirana javna služba.

Nekaj strateških opredelitev prihodnje organiziranosti:

– Vsa vsebina *dozdajšnjega varstva naravne dediščine* (razen dela oblikovane narave, ki je ostala v pristojnosti kulture) *ostaja tudi vnaprej aktualna* s tem, da je zdaj matični vladni resor okolje (in prostor).

– Navedeni vsebini dodajamo v nastajajočem novem zakonu nalogo *ohranjanja narave*, kar doslej niti pravno niti organizacijsko ni bilo urejeno celovito, čeprav ne trdimo, da je bila povsem zunaj interesa naravovarstveno usmerjenih dejavnikov.

– Prav tako ostaja temeljna naloga naravovarstvene dejavnosti varovanje in *zavarovanje ogroženih delov* (območij, pojavov, habitatov, vrst in osebkov) *žive in nežive narave* (naravne dediščine, naravnih vrednot), ki naj dobijo status pravnega zavarovanja kot naravni parki, naravni rezervati, naravni spomeniki, zavarovane vrste ipd.

– Temu "klasičnemu" se pridružuje novo področje: *ohranjanje narave zunaj zavarovanih območij* – kar je tudi vodilni motiv letošnjega Evropskega leta varstva narave; varstvo narave postaja torej totalno, pri čemer niso izvzeta niti urbana območja.

– *Vzgoja in izobraževanje v odnosu do narave* sta brez dvoma po krivici zanemarjena, sistemsko in pravno nepokrito področje, čeprav je bilo storjeno že marsikaj iz dobre volje in spoznanja o nujnosti tovrstnih dejavnosti. Na tem področju se mora matični resor povezati s šolskim, gozdarskim, vodarskim in lovsko-ribiškim področjem.

– Vzpostaviti bo treba državni *sistem vodenja in skrbništva nad zavarovanimi območji in objekti*; nesmotrno je ob vsakem zavarovanju npr. naravnega parka iskati izvirno rešitev in ustanavljati posebne javne zavode.

– *Inšpekcijski nadzor*, ki zdaj sicer formalno že obstaja v okviru okoljske inšpekcije, bo treba usposobiti do učinkovitosti in pri tem povezati sorodne inšpekcijske službe, policijo in carino.

– Podpirati in prek razpisov za izvedbo določenih nalog spodbujati in usmerjati je treba *nevladne organizacije in naravovarstvene fundacije*; pred tem bo treba opraviti presojo in določiti merila, po katerih te spoznamo za resnično naravovarstvene, ker na tem področju vlada precejšnja zmeda; vedeti je treba, da nevladna sfera ob smotni delitvi nalog in po načelu racionalnosti lahko v marsičem razbremeni državne javne službe, vendar ne more biti prepuščena sama sebi.

Če se zdaj za konec vmemo k naslovni temi današnjega posveta, potem si na kratko predstavljamo povezavo med gozdarsko in naravovarstveno službo v nekaj konkretnih dejavnostih:

– Mreža gozdarske javne službe (Zavod za gozdove Slovenije s svojimi območnimi

enotami) je izjemna prednost, ki je ni mogoče prezreti ali obiti. Vloga te strokovne službe pri varstvu narave je nepogrešljiva. Vendar pa bi bilo narobe, če bi jo poskušali kar enačiti z naravovarstveno službo, češ da ima najbolj gosto terensko mrežo, ustrezno strokovno usposobljenost in da je navzoča v naravnem prostoru. Res je, da je naravovarstvena služba danes po številu približno dvajsetkrat šibkejša od gozdarske in da se bo v bližnji prihodnosti kvečjemu podvojila, vendar mora biti po pristojnostih in po naravi stvari (zaradi interdisciplinarnosti, področne nevtralnosti – nima svojega "premoženja" – in s problemsko najširšo usmerjenostjo) *izvirno pristojna in zato usklajevalka z vsemi partnerskimi področji t.i. naravovarstvenega lobija.*

– Glavno poslanstvo gozdarske javne službe vidimo v njenem aktivnem sodelovanju pri nastajanju naravnih parkov in pozneje pri njihovem upravljanju. To še posebej velja za območja s pretežno gozdnim prostorom (Kočevska, Pohorje, Notranjska). Žal pa nam nekateri primeri snujočih se parkov (Kočevski park) ne kažejo pričakovane zavzetosti pristojne območne enote Zavoda za gozdove Slovenije.

– Glede na bogat in ustrezno lociran

stavbni fond nekdanjih gozdnih gospodarstev bi bila gozdarska služba lahko boljše pubudnica za prizadevanje, da se stavbe na najprimernejših lokacijah (v obstoječih ali nastajajočih naravnih parkih) namenjajo naravoslovnim, naravovarstvenim in drugim vzgojnim ali izobraževalnim programom v okviru šolske, obšolske in pošolske vzgoje in izobraževanja. Tudi tukaj delitvene bilance družbenega premoženja nekdanjih GG ne potrjujejo takšne usmeritve.

– Konkretno dejanje, ki zasluži pohvalo, je vzpostavitev – recimo kar naravovarstvene šole v okviru gozdarskega oddelka Biotehniške fakultete, ki bo s podiplomskim delom začela že prihodnje leto.

Nismo našeli vsega, kar bi še lahko zasnovali in izvedli skupaj, vendar je že to dovolj za pobudo, da čimprej strnemo vrste, uskladimo poglede in se lotimo dogovorjenega dela. Tudi takrat, kadar v posameznih vprašanih stališča gozdarske in naravovarstvene službe niso enotna, ne kaže opustiti nadaljnjih prizadevanj. Če ne pridemo do usklajenih pogledov in načinov v bistvenih vprašanih, potem ne bosta prizadeti le obe službi, ampak predvsem narava, v katere imenu tečejo naša prizadevanja.

Foto Lado Kutnar: Vremščica

Gozdarstvo in varovanje narave

Antagonizem ali sinergija

Forestry and Nature Protection

Antagonism or Synergy

Andreas SPEICH*

Izvleček

Speich, A.: Gozdarstvo in varovanje narave – Antagonizem ali sinergija. Gozdarski vestnik št. 9/1995. V slovenščini.

V prispevku je poudarjena pomembna vloga, ki jo je imelo doslej gozdarstvo pri ohranitvi narave. Predstavljene so naraščajoče potrebe sodobnih družb po neproizvodnih vlogah gozdov in potreba, da se gozdarji aktivno vključijo v prizadevanja za varstvo narave. Slovensko gozdarstvo je na tem področju lahko za zgled. Sinergija med gozdarstvom in varovanjem narave ni le etično vprašanje ampak je v okoljih, kjer je turizem pomembna gospodarska dejavnost, tudi ekonomskega pomena.

Gljučne besede: gozdarstvo, varstvo narave.

Gozdarstvo in gozdarjem se moramo zahvaliti, da imajo evropske države še vedno precejšnje površine dobrih gozdov.

Slovenija pa je tista med evropskimi državami, katere urejenost gozdarstva bi lahko služila za zgled tudi drugim.

Dejstvo je, da je slovensko gozdarstvo lahko upravičeno ponosno na svoj dosežke v preteklosti pa tudi na rezultate, ki jih je imelo pri ohranjanju narave.

Časi in potrebe pa se bliskovito razvijajo in kot pravi rek "dobro je sovražnik še boljšega". Prav zato je v svetu hitrih sprememb neizogibno potrebno od časa do časa napraviti revizijo že storjenega in si odgovoriti na vprašanje – kako naprej.

Globalna civilizacija se, kakor tudi življenske vrednote, sooča s hitrimi in še pospešujočimi se spremembami, ki vsekakor zahtevajo našo popolno pozornost. Zaradi

Synopsis

Speich, A.: Forestry and Nature Protection – Antagonism and synergy. Gozdarski vestnik No. 9/1995. In Slovene.

The article points out the important role forestry has had in nature conservation until the present time. The increasing needs of modern societies for nonproduction roles of forests are presented and a need that foresters should take into consideration the demands of modern societies for numerous roles of forests and take active participation in nature conservation is pointed out. Slovenian forestry can be cited as an example in this field. Synergy between forestry and nature conservation is not only a question of ethics but it is also of high economic significance in those regions where tourism represents an important economic activity.

Key words: forestry, nature conservation.

počasnega ritma rasti in pridobivanja prirasta, ki določata dejavnost gozdarstva, pa se gozdarstvu ne zdi vedno potrebno opazovati tudi razvoja sveta onkraj gozdne meje. Zahteve, ki jih postavlja razvijajoča se družba, zato le počasi vplivajo na gozdarsko politiko in na razvijanje prednostnih funkcij gozda.

Vzrokov za takšen razvoj in prednosti, ki jih določene funkcije gozda zahtevajo, pa ne smemo iskati znotraj lokalnih gozdov. Še več, globalne spremembe, ki močno vplivajo na mnenje ljudi, in pričakovanje letih so najverjetneje povzročili naslednji dejavniki:

- obsežno vdajanje varljivemu materializmu,
- demografska rast,
- razvrstitev etičnih pravil.

Posledice so vidne v onesnaževanju okolja, izgubi biološke raznolikosti in izgubi kakovostne pokrajine. Zaradi teh, delno pa tudi zaradi drugih vzrokov, je nastal v lju-

* A. S., Zürich, Švica

deh občutek brezupa in strahu pred tem, kar bo prinesla prihodnost (ta občutek je še posebno močen med mladimi).

Za človeško družbo je bil gozd in spremeljajoča pokrajina dolgo časa predvsem vir ekonomske blaginje. Vendar pa imajo narava, gozd in pokrajina okrog nas tudi druge naloge, ki jih morajo izpolnjevati – in to ne samo v sedanjem času.

Seznam funkcij, ki naj bi jih imeli gozdovi, nam je vsem dobro znan. Toda ali se res tudi zavedamo, kako se je spremenila pomembnost nekaterih funkcij, ki jih gozdovi morajo opravljati – v dobro nas, ljudi?

Prebivalstvu mnogih evropskih držav se zdijo vprašanja varovanja narave in ohranjanja pokrajin vse večjega pomena. Ta pozornost vzbujajoči pojav ni posledica zgolj napak v upravljanju gozda. Zanimanje, ki ga javnost kaže za ekologijo in varovanje narave, je delno neka nadomestna reakcija na probleme, s katerimi se človeška družba sooča na drugih področjih.

In kakšno mnenje naj bi imeli gozdarji o tem stanju? Seveda lahko trdijo, da to ni njihov problem. Lahko pa tudi sprejmejo izziv in prispevajo svoj delež k iskanju rešitve, kako pomagati družbi.

Po mojem mnenju se tako varovalci narave kot gozdarji ne zavedajo popolnoma trenutno nujnih osnovnih razlogov za svoje delovanje. Če bi bolje – z roko v roko – opazovali potrebe družbe, bi bili tudi sposobni razviti izjemno sodelovanje, ki bi obrodilo sadove neprecenljive vrednosti, ne le zanje, ampak predvsem za njihove "odjemalce", ki pa v sedanjem času poleg prebivalcev določene države vključujejo tudi obiskovalce iz drugih držav.

Že prej omenjeni "odjemalci" seveda še vedno zahtevajo in pričakujejo od gozdov les, vendar pa si v enaki meri ali pa celo še bolj želijo naravnosti v svojem življenjskem prostoru in rekreacijskem območju. Njihov življenjski prostor mora biti vsekakor nepoškodovan in raznolik, zrcaliti mora lepoto in sijaj, ki ju je vanj položil Stvarnik. Prihajajoče generacije bodo gotovo cenile materialne vrednote prav tako kot zadovoljstvo ob dejstvu, da jih obdaja zdravo in kvalitetno okolje.

Pot do teh dveh ciljev je v sodelovanju med gozdarstvom in ohranjanjem narave, ki pa je mogoče le, če se bosta obe strani odprto in brez predsodkov osredotočili na reševanje skupnih problemov.

Strpnost, zavedanje problemov in sodelovanje, ki so vidni v dosežkih slovenskega gozdarstva in ohranjanje narave, bi po mojem mnenju lahko služili za zgled mnogim sosednjim državam. Poleg pomena, ki ga pripisujemo etničnim in estetskim vrednotam, pa seveda tudi ekonomskim vrednotam gozda, je potrebno posebno pozornost posvetiti tudi drugim vidikom javnega življenja. Ravnotežje med temi vrednotami bo v veliki meri odvisno od dejstva, ali nam bo uspelo še naprej zagotoviti javno lastništvo in upravljanje, kajti zasebno gospodarjenje tega cilja ne bo moglo doseči samo, četudi mu seveda ne gre odrekati iniciative, ki bo v prizadevanjih za kvaliteto življenja osnovnega pomena.

Za konec moramo poudariti še, da imajo varovanje narave in narodni parki še en gospodarsko pomemben vidik, ki močno prispeva h gospodarjenju z gozdom. V Švici, od koder prihajam, pa tudi v Sloveniji, je lepota pokrajine najbolj pomembna osnova za turizem. Tudi turisti se namreč vse bolj zavedajo ekoloških dejavnikov in so kritični do njih. Prav tako znajo ceniti lepoto nedotaknjene narave.

Za gospodarstvo določene države pa ni pomemben le dohodek, ki ga država dobi od ekološko usmerjenega turizma. Pridobivanje lesa in trgovanje z njim je v zadnjem času prav tako odvisno od dejavnikov varovanja narave. Ljudje, ki kupujejo izdelke iz lesa, že začnejo spraševati tudi po ekološki vrednosti in biološki raznolikosti gozda, saj je izdelek narejen iz lesa tega gozda.

Nekatere evropske države že razvijajo oznake za les, ki prihaja iz gozdov, upravljanjih v skladu z naravovarstvenimi zakoni.

Čisto na koncu torej lahko sklenemo, da sodelovanje med varovanjem narave in gozdarstvom ni le etično vprašanje, ampak tudi dejavnik gospodarskega preživetja in pogoj za uspešno delovanje gozdarstva in lesne industrije.

NOVE KNJIGE S PODROČJA GOZDARSTVA

Pri Gozdarski založbi Zveze gozdarskih društev Slovenije je pred kratkim izšlo nekaj knjižic s področja gozdarstva in so na voljo:

Franc Perko: Nega mladega gozda

Knjižica je namenjena predvsem lastnikom gozdov, da bi v svojem gozdu uspešno opravljali gojltvena in varstvena dela, ki so potrebna pri vzgoji gozda v njegovi mladosti, zanimiva pa je gotovo tudi za gozdarske strokovnjake.

Mirko Medved, Boštjan Košir: Varno delo pri sečnji

Knjižica je namenjena vsem, ki poklicno ali tudi priložnostno sekajo drevice, ki je zahtevno in nevarno opravilo. Pripravljena je v obliki, da je njena vsebina razumljiva tudi ljudem, ki se doslej s sečnjo v strokovnem pogledu podrobneje še niso seznanjali.

Gozd je veliko več

(urednik knjige: mag. Franc Perko)

Knjiga v reprezentativnejši obliki je zbirka razmišljanj o gozdu, ki so jih posebej za knjigo zapisali ugledni Slovenci.

Pri Gozdarski založbi Zveze gozdarskih društev Slovenije je na voljo tudi še Zakon o gozdovih (s komentarjem) – v slovenščini, angleščini in nemščini.

Pri ČZD Kmečki glas je pravkar išla knjižica:

Franc Perko: Gojenje gozdov – Ekologija, nega in varovanje

Tudi ta knjižica je v prvi vrsti namenjena širokemu krogu ljudi, ki bi želeli nekaj več zvedeti o naravi gozda, o težavah, ki ga tarejo, in o delu z njim: njena vsebina pa je gotovo zanimiva tudi za gozdarske strokovnjake.

